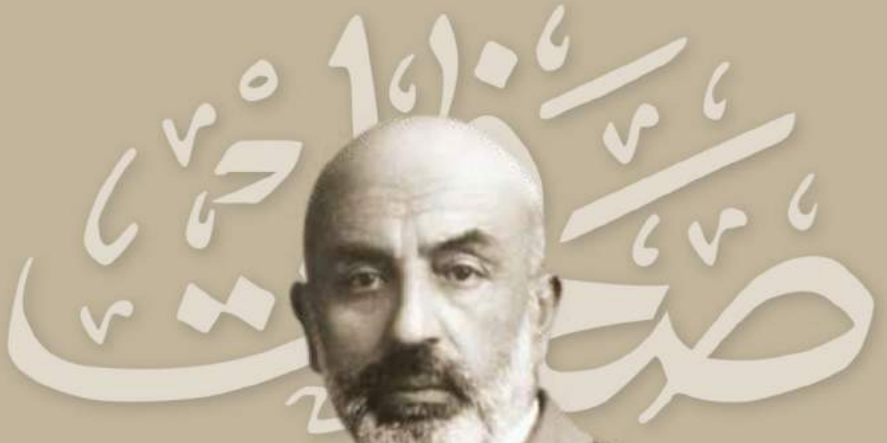

MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

Hazırlayan:
M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

MEHMED AKIF ERSOY

SAFAHAT

SAFAHAT'I TEŞKİL EDEN YEDİ KİTABIN
TAM METNİ İLE SAFAHAT DIŞINDA
KALMIŞ BİR KISIM ŐİRLERİ VE ŞAİR
HAKKINDA GENİŞ BİR GİRİŞ YAZISI

NeŐre Hazırlayan:
M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

1. BASKI

BAĞCILAR
BELEDİYESİ
KÜLTÜR
YAYINLARI
DİZİSİ NO:259

ISBN: 978-605-64290-8-8

Yazan
Mehmed Âkif Ersoy

Hazırlayan
M. Ertuğrul Düздаğ

Yayın Koordinatörü
Kenan Gültürk

Kapak Tasarım
Esra Akburak

Yayımlayan
Bağcılar Belediyesi

Baskı
Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No:77 Bağcılar, İSTANBUL
Tel: 0 (212) 629 06 15
info@secilofset.com

1. Baskı Ekim 2014

BAĞCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Adres: Güneşli Mahallesi Kirazlı Caddesi
NO:1-34200 Bağcılar/İstanbul
Tel:+90 212 410 06 00 Faks:+90 212 410 06 32
www.bagcilar.bel.tr/kultur@bagcilar.bel.tr

SUNUŞ

Bağcılar ilçemizde, millî kültürümüze bir hizmet pınarı olması dileğiyle 2011 yılında açılışını yapmış bulunduğumuz “Mehmet Âkif Ersoy Kültür ve Sanat Merkezi”miz kendi binasında bulunan “Müze”si, verimli ve çeşitli kültür faaliyetleriyle aziz hemşehrilerimize hizmete devam etmektedir.

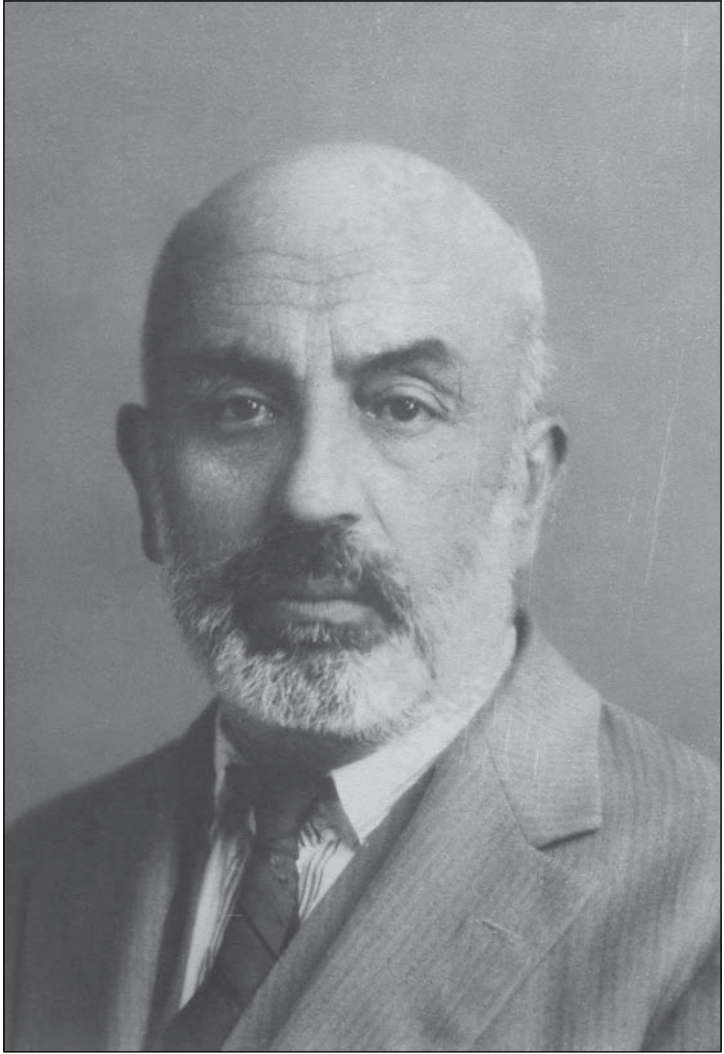
Merkez’imiz, kültürümüzün her sahasında ev sahipliği yaptığı etkinliklerin yanında, açıldığı günden başlayarak, adını aldığı büyük millî şair ve fikir adamı Mehmet Âkif Ersoy’un halkımıza ve nesillerimize gereği gibi tanıtılması amacıyla, bünyesi içinde, bir de “Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi” kurmuştur.

“Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi” tertiplelediği konferans, seminer, sohbet ve yarışma programları ve müze teşkilatının yanında esas gaye olarak, merhum Mehmet Âkif Bey’in gerek kendi eserlerini ve gerek hakkında yazılmış önemli kitapları yayınlayarak ciddi ve ilmi bir tanıtım hizmetine de başlamış bulunmaktadır.

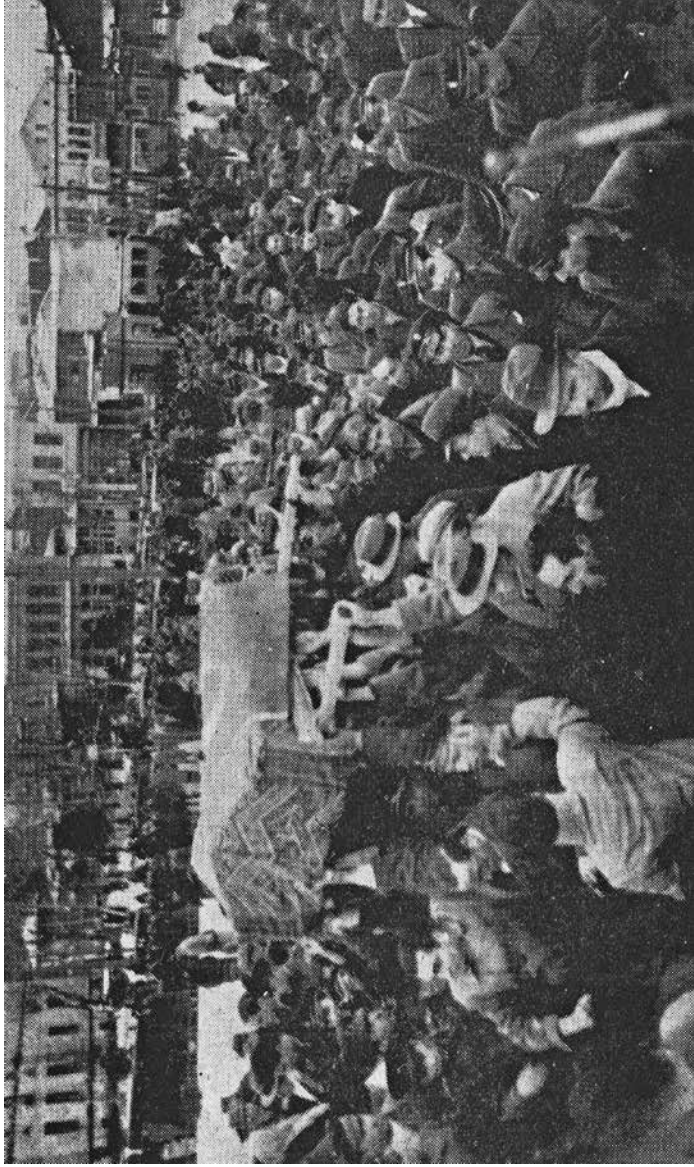
Bu etkinliklerin en başında gelenlerden birisi de Mehmet Âkif Ersoy’un başında bulunduğu ve bütün şiir ve yazılarının çıktığı, 25 ciltlik Sırâtıüstakim - Sebilürreşad dergisinin yeni harflerimizle aynen yayınlanarak, yakın tarih ve kültür hazinemize tekrar kazandırılması çalışmasıdır.

Arz ettiğim faaliyetler arasında yayınladığımız, Mehmet Âkif Ersoy’un baş eseri “**Safahat**” kitabının da hedef alınan gayeye hizmet edeceğini umuyor ve aziz halkımızın takdir ve istifadesine saygı ve sevgilerimle sunuyorum.

Lokman ÇAĞIRICI
Belediye Başkanı

Mehmed Âkif Ersoy
(1873-1936)

Mehmed Âkif Ersoy'un cenaze merasimi: 28 Aralık 1936

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	XV
------------	----

GİRİŞ

MEHMED ÂKİF ERSOY, HAYATI
ESERLERİ, SAN'ATI VE AHLÂKI

HAYATI.....	3
ESERLERİ.....	18
Düz yazıları.....	18
Şiirleri.....	20
Safahat dışında kalmış şiirleri.....	20
Safahat.....	21
ŞİİRİ VE SAN'ATI HAKKINDA.....	32
AHLÂKI, YAŞAYIŞI VE DÜŞÜNCELERİ.....	36
MEHMED ÂKİF'E DAİR HÂTİRALAR.....	40
Safahat'ın bu baskısı hakkında.....	53

SAFAHAT BİRİNCİ KİTAP

“Bana sor sevgili kârî”, sana ben söyleyeyim”.....	5
Fâtih Câmii.....	7
Hasta.....	10
Tevhîd yâhud Feryâd.....	14
Küfe.....	19
Durmayalım.....	22
Hasır.....	24
Geçinme Belâsı.....	26
Meyhâne.....	28

Mezarlık	33
Bayram	37
Hasbihâl	40
Selmâ	43
Merhum İbrâhim Bey	46
Azim	51
Seyfî Baba	53
İnsan	57
Kör Neyzen	59
Acem Şâhı	61
İstibdâd	65
Hürriyet	71
Kocakarı ile Ömer	73
Ezanlar	79
Cânan Yurdu	82
Bir Mersiye	84
Dirvas	87
Mahalle Kahvesi	90
Köse İmam	98
Ressam Haklı	103
Bir Mezar Taşına Yazılmış idi	104
Bir Resmin Arkasına Yazılmış idi	104
Şâir Huzûrunda Münekkid	104
Bu da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmış idi	105
Gül Bülbül	106
Tercümedir	106
Tercümedir	106
Hüsrân-ı Mübîn	106
Âhiret Yolu	107
İstiğrâk	111
Âmin Alayı	113
Hasbihâl	115
Bebek yâhud Hakk-ı Karâr	117
Yemişçi İhtiyar	120
İ'tirâf	120

 İKİNCİ KİTAP
 SÜLEYMÂNİYE KÜRSÜSÜNDE

Süleymâniye Kürsüsünde.....	121
-----------------------------	-----

 ÜÇÜNCÜ KİTAP
 HAKKIN SESLERİ

“İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem”.....	157
“Geçenler varsa İslâm’ın şu çiğnenmiş diyârından”.....	160
“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk”.....	163
“Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak”.....	167
“Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?”.....	169
“Olmaz ya... Tabî’i... Biri insan, biri hayvan!”.....	171
“Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz”.....	173
“Bir yığın kundakçıdan yangın görenler milleti”.....	175
“Çık da bir seyret bahârın cûs-i rengâ-rengini”.....	177
Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi.....	179

 DÖRDÜNCÜ KİTAP
 FÂTİH KÜRSÜSÜNDE

İki Arkadaş Fâtih Yolunda.....	185
Vâiz Kürsüde.....	196

 BEŞİNCİ KİTAP
 HÂTİRALAR

“Ey bunca zamandır bizi te’dib eden Allah”.....	241
Uyan.....	243
“Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır”.....	245
“Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile”.....	247
“Nihâyet neyse idrâk ettiğin şey ömr-i fânîden”.....	249
“Biz ki yarmıştık şu’ünün en büyük ummânını”.....	251
“Şehâmet dîni, gayret dîni ancak Müslümanlık’tır”.....	253
El-Uksur’da.....	255
Berlin Hâtıraları.....	259
Necid Çöllerinden Medîne’ye.....	281

 ALTINCI KİTAP
 ÂSİM

Âsım.....	289
–Çanakkale Şehidleri–.....	355

 YEDİNCİ KİTAP
 GÖLGELER

Hüsran.....	377
Şark.....	378
Alınlar Terlemeli.....	380
Umar mıydım?.....	382
Mehmed Ali'ye.....	384
Hâlâ mı Boğuşmak?.....	385
Yeis Yok.....	387
Azimden Sonra Tevekkül.....	389
Süleyman Nazif'e.....	392
Bülbül.....	394
Leylâ.....	396
Fir'avun ile Yüz Yüze.....	398
Şehidler Âbidesi İçin.....	405
Vahdet.....	406
Gece.....	408
Hicran.....	410
Secde.....	412
Hüsâm Efendi Hoca.....	414
Kıssadan Hisse.....	415
Resmim İçin.....	415
Resmim İçin.....	415
Tebrik.....	416
Tebrik.....	416
Safahat İçin.....	416
Resmim İçin.....	416
Sa'dî'den Tercüme.....	417
Mevlid-i Nebî.....	417
Çocuklara.....	417
Bir Arıza.....	418
Bir Gece.....	420
Ne Eser Ne de Semer.....	421

Derviş Ahmed	422
Said Paşa İmâmı	425
Resim İçin	429
Nefs-i Nefis	429
Yaş Altmış	429
Nevruz'a	430
Nerdesin?	430
Tek Hakikat	430
Hayat Arkadaşına	430
San'atkâr	431

– EK –

SAFAHAT DIŞINDA KALMIŞ ŞİİRLERİNDEN

İstiklâl Marşı	440
Cenk Şarkısı	443
“Berlin Hâturaları”nda Noksan Doksan Sekiz Mısra	445
“Kişi hissettiği nisbette yaşar”	449
Ordunun Duâsı	451
İkinci Arıza	452
Sa'dî'den Tercüme: “Bir gün azıcık kazmayı vurdum yere nâgâh”	455
Sa'dî'den Tercüme: “Bir gün satılık bir köle gördüm gidiyordu”	455
Sa'dî'den Tercüme: “Ya bu âlemde vefâ yok zâten”	455
Sa'dî'den Tercüme: “Olsaydı beşer gaybı da idrâke muzaffer”	455
Kıt'a: “Beden hazzeyler amma rûh zevk almaz atâletten”	456
Tercüme: “Sefâlet olsa hattâ müntehâsı râh-ı irfânın”	456
Ramazan: “Yâ Rab, şu muazzam Ramazan hürmetine”	456
Bayram: “Üç yüz milyon sahîfelik, bir”	456
Ses: “Düşman sesi duymak istemezsen”	457
Balikesir: “O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi”	457
Şarkı: “Bana hiç bakmayan o gözlerden”	457
Senâî'den Tercüme: “Ne yazdıysam eser nâmıyla hepsinden...”	457
İngiliz'in Gücü: “Nasıl dört İngiliz dünyâyı oynatmakta, hayrettir”	458
Kasr-ı Gülşen	458
Kıt'a: “Virânelerin yaşçısı baykuşlara döndüm”	458
Serap: “Arkamda serilmiş yere bir mâzî var”	458

SAFAHAT REHBERİ

Safahat'taki şiirler.....	459
Şiir bulma kılavuzu.....	463

İNDEKS

İndeks.....	471
-------------	-----

ÖNSÖZ

Büyük millî şairimiz ve İstiklâl Marşı'mızın yazarı Mehmed Âkif Ersoy, milletimizin yakın tarihte yaşadığı çok önemli olayların içinde bulunmuş; Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi ve İstiklâl Savaşı'nı görmüş; insanımızın geçirdiği acı tatlı, yenilgi ve zafer, her duruma şahit olmuştu.

Mehmed Âkif, bu olayların getirdiği bütün duyguları, üzüntüleri ve sosyal hayatımıza olan tesirlerini, sebep ve sonuçlarıyla birlikte, bazen heyecan fırtınası bir şiir, bazen düşündüren bir fikir manzumesi içinde eserine almış ve onları, gelecek nesillere bir ecdat mirası olarak bırakmıştır.

Mehmed Âkif, dilimizi sade ve akıcı bir şekilde kullanmış, en güzel Türkçe'yle, milletine şaheserler vermiştir. Şiirleri, her bakımdan, edebiyat tarihimizde eşsiz güzellikte muhteşem parçalardır. Basit bir hayat sahnesini anlatan mısralarında bile, hem gözlemci en keskin bir zekânın şimşekleri, hem de titreyen bir gönülün gözyaşları sezilir...

Mehmed Âkif, şiirlerini topladığı büyük eserine, "*Safahat*" adını vermiştir. Safahat'ta, 11.240 mısra tutan, hepsi aruz vezniyle yazılmış 108 şiir bulunur. Yedi küçük kitap halinde 1911-1933 yılları arasında yayınlanmış olan eser, defalarca basılmıştır. Eski harflerimizle olan bu ilk yayın devresinden sonra, Safahat'ın yeni harflerle ve bu sefer tek cilt içinde gerçekleşen ilk baskısı, 1943 yılında yapılmıştır.

Benim Safahat üzerindeki ciddî, çalışmalarım, 1972 yılında başladı. Bu yıl içinde Mehmed Âkif Bey'in arkadaşı, hocamız Muallim Mâhir İz Bey'e, Âkif Bey'in kızı Feride Hanım başvurarak, eserin baskısının gözden geçirilmesi ricasında bulunmuştu.

Hocamın, vazifeyi bana vermesi üzerine, eserin matbaa

tashihleri ile başlayan çalışmalarım, şiirlerin 1908'den beri gerek dergide ve gerek kitap olarak yapılmış bütün yayınlarının karşılaştırılmasıyla devam ederek, yıllarca sürdü ve Safahat'ın 1987'de çıkan "karşılaştırmalı bir ilmi baskısı" ile sonuçlandı. Elimizdeki nüsha o tarihten bugüne kadar defalarca tashihten geçmiş olan aynı metni ihtiva etmekte ve Safahat baskılarının en tamı ve en doğrusu olma özelliğini taşımaktadır.

Kitabın son bölümüne, Mehmed Âkif'in Safahat dışında bıraktığı manzumelerinden, "*İstiklâl Marşı*" başta olmak üzere 22 parça şiir derlenmiştir. Anlaşılmasına yardımcı olması için "Marş"ın kelimelerinin anlamları da şiirin sonuna eklenmiş bulunmaktadır. En sondaki *Safahat Rehberi*, *Şiir bulma Kılavuzu* ve *İndeks* ise eserden faydalanmayı son derece kolaylaştıracaktır.

Safahat üzerindeki çalışmalarımın birlikte, Mehmed Âkif'in hayatına dair araştırmalarım da tabii olarak başlamış ve devam ederek, Âkif Bey'in hayatı hakkında bir araştırma kitabı ile sonuçlanmıştı. Şairimizin, kitabın baş tarafına koyduğumuz kısa hayat hikâyesi, bu araştırmalara dayanmakta ve yeni bilgiler içermektedir.

Milletimiz, içinden çıkan ve hislerine tercüman olan bu büyük his ve fikir adamını, millî fikir ve duygularımızın bir temsilcisi olarak benimsemiştir. Ona olan sevgisini, nesilden nesile, bir millî miras gibi devam ettirmektedir.

Safahat, kutsal temel eserlerimizden sonra, Türkiye'de, devamlı olarak en çok basılan ve okunan kitap olmuştur.

Çalışmamı, okuyan ve düşünen, vefalı genç nesillerimize, geleceğe dair en güzel beklentilerim, dileklerim ve sevgilerimle sunuyorum.

M. Ertuğrul Düzdağ

GİRİŞ

MEHMED ÂKİF ERSOY
HAYATI, ESERLERİ,
SAN'ATI VE AHLÂKI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

Mehmed Âkif Ersoy, 1873 yılının Aralık ayında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde doğmuş ve 27 Aralık 1936 Pazar günü, saat 19.45'te Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir.

Mehmed Âkif'in babası Mehmed Tâhir Efendi (1826-1888) ve annesi Emine Şerife Hanım'dır (1836-1926). Mehmed Tâhir Efendi çocuk yaşta Arnavutluk'tan İstanbul'a gelerek tahsil etmiş ve Fatih Medresesi müderrisliğine (profesör) kadar yükselmiş olgun ve bilgili bir zattır. Annesi ise aslen Buharalı olan Tokatlı bir aileye mensuptur. Ailenin Âkif'ten sonra Nuriye adında bir de kızları olmuştur.

ÖĞRENİM HAYATI

Mehmed Âkif, dört yaşında iken Fatih'te Emir Buhârî mahalle mektebine (yuva) gönderildi ve tahsil hayatına başladı. Burada iki sene ve sonra sırasıyla üç sene ibtidâi (ilkokul), üç sene rüşdiye (orta okul) ve üç sene mülkiye idâdisine (lise), sonra da iki senesi (gündüzcü olarak) Ahırkapı'da ve iki senesi (yatılı olarak) Halkalı'da olmak üzere, dört sene de Baytar Mektebi'ne (Veterinerlik Fakültesi) devam etti. 1893'te mektebin ilk mezunu ve birincisi olarak diploma aldı.

Mehmed Âkif, resmî tahsilin dışında, çok bilgili ve şuurlu bir zat olan babası başta olmak üzere çevresinde bulunan âlimlerden devamlı olarak ders okumuş ve kendisini yetiştirmiştir. Lisâna karşı bilhassa kabiliyeti bulunduğundan, devamlı çalışarak, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı, edebiyatlarını takip edecek ve tercüme yapacak kadar iyi öğrenmiştir. Çocukken başladığı hâfızlık çalışmalarını, bir müddet ara verdikten sonra, yirmi yaşında iken kendi

kendine tamamlamış ve Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. Mısır'daki son seneleri de, Kur'an tercümesi üzerinde çalışarak geçmiştir.

SPORCULUĞU

Öğrenim hayatı boyunca daima derslerinde birinci olan Mehmed Âkif, aynı zamanda çeşitli sporlarla meşgul oluyor, bunları da, derslerine mâni olmadan, en iyi şekilde yapıyordu. Ondört yaşında iken – Osmanlı toplumunda asırlardır en sevilen ve yaygın spor olan – yağlı güreşe başlamıştı. 16-18 yaşlarında, köy düğünlerindeki güreşlere katıldığı olmuştur. Uzun mesafeleri yorulmadan yürüyor; hafta sonları okula giderken, Fatih'ten Halkalı'ya ve bazen güreşmek için Halkalı'dan Çatalca'nın köylerine kadar yürüyerek gittiği oluyordu. Ayrıca gülle atar, ata biner ve çok iyi yüzerdi. İstanbul Boğazı'nı da yüzerek geçmiştir.

BULUNDUĞU VAZİFELER

Tahsilini tamamladıktan sonra, Ziraat Bakanlığı Baytarlık Şubesi'nde vazifeye başlamıştı. İlk dört sene Rumeli, Anadolu ve Arap bölgelerinde dolaşarak baytarlık yaptı. Yirmi yıllık bir memuriyetten sonra – bir başkasına yapılan haksızlık üzerine - istifa ettiğinde, aynı şubenin müdür yardımcısı bulunuyordu.

Öğretmenlik hayatına 1906'da Halkalı Baytar Mektebi'ne "kitâbet-i resmiye" (resmî yazışma usûlu) dersi muallimliği ile başladı. 1908'den sonra Edebiyat Fakültesi ile Dârülhilâfe Medresesi'nde "Osmanlı Edebiyatı" müderrisliğinde bulundu. Mütareke devrinde, Şeyhülislamlık'a bağlı olarak kurulmuş olan "Darü'l-Hikmeti'l İslâmiyye"de üye ve başkâtip (genel sekreter) olarak çalıştı (Ağustos 1918 – Nisan 1920) ve bu kuruluşun yayın organı olan aylık "Cerîde-i İlmiyye" dergisini idare etti. İstiklâl Savaşı'nı yapan Birinci Millet Meclisi'nde milletvekili olarak vazife gördü. Mısır'da 1929 yılından 1936'ya kadar, Kahire Üniversitesi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. Bütün ömrünü okuyarak ve okutarak geçirdi.

1898'de yirmi beş yaşında iken İsmet Hanım'la (1878-1944) evlenen Mehmed Âkif'in üç kızı ve iki oğlu olmuştur. Sakal bırakması evliliğinden üç sene sonradır.

SEBİLÜRREŞAD DERGİSİ

Mehmed Âkif, şiirlerinin büyük çoğunluğunu baş yazarı bulunduğu dergide, ilk sayısından başlayarak yayınlamıştır. 1908'de "Sırâtülmüstakim" adıyla (Prof.) Ebululâ Mardin (1881-1957) ve Eşref Edib (Fergan) (1883-1971) tarafından çıkarılan, 1912'den sonra ise "Sebilürreşad" adı altında, yalnız Eşref Edib tarafından devam ettirilen bu dergi, 1925 yılı başına kadar çıkmaya devam etmiş ve 641 sayı yayımlanmıştı. Fikir hayatımızda ve yakın tarihimizde çok önemli bir yeri olan bu derginin, 362 sayı yayımlandığı ikinci bir dönemi (1948-1966) daha vardır.

SEYAHATLERİ

Okulunu bitirdikten sonra baytarlık yaparken, Arnavutluk'a (İpek) giderek, amcalarını ziyaret etmiş; Edirne merkez olarak Rumeli'yi, Adana merkez olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış; 1914 yılı başında davetli olarak, iki ay devam eden "Beyrut – Kahire – el'Uksur – Medine – Şam" seyahatine çıkmış; aynı yılın sonunda vatanî bir vazifeye, Birinci Dünya Savaşı içinde üç aylığına Berlin'de ve yine aynı şekilde 1915'te beş ay kadar "Necid – Medine – Şam – Beyrut"ta bulunmuş; 1918 yılı Temmuz ayında bir ay davetli olarak Beyrut'a gitmiş; Millî Mücadele sırasında, halkı ayaklandırmak için Anadolu'yu ve askeri cesaretlendirmek için cep-heleri dolaşmış; hayatının son yıllarını ise Kahire'de geçirmiştir.

YAZI HAYATI

Lise yıllarında şiirle meşgul olmaya başlamıştı. Baytar Mektebi'nin senelerinde bu kabiliyetini ilettilti. Türkçe'ye ve aruz veznine hâkim olmuştu. Arkadaşlarına uzun manzum mektuplar yazıyordu. Önceleri Ziya Paşa, Muallim Nâci ve Nâmık Kemal gibi eski üstadlar tarzında şiirler nazm ederken, daha sonra zamanın gerektirdiği kendi tarz ve üslûbunu bularak onların tesirinden uzaklaşmıştır. Şâirliğinin ilk devresinde yazdığı, yayınlanmamış binlerce mısralık eski şiirlerini yok etmiştir. Bunlardan elde sadece, bazı dostlarının defterlerinde bulunan veya çeşitli dergilerde daha önce çıkmış olanlar kalmıştır.

Şiirlerini kendisinin baş yazarlığını yaptığı dergide yayınladı. Bunlar, o zamana kadar görülmemiş derecede akıcı, sâde, halkın hayatını anlatan ve duygularını dile getiren, millî şiirlerdi. Bu şiirler, 1911'den sonraki yıllarda, tamamlandıkça, "Safahat" genel başlığı altında, küçük kitaplar halinde basıldı.

Mehmed Âkif, şiirlerinden başka, Sebülürreşad'ın hemen her sayısına kısa tefsir yazıları, makaleler ve tercümele de vermektedir. Bunların da bir kısmı hayatında kitap olarak yayınlanmıştır.

MİLLETİYLE BİRLİKTE AĞLAYAN ŞAİR

Balkan Harbi'nin felâketli günlerinde, halkın maneviyatını kuvvetlendirmek, orduya yardım ve destek sağlamak için "Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti" kurulmuştu.

Âkif Bey bu kuruluşun, yayın ve konuşmalarla "propaganda" vazifesini yapmak üzere teşkil edilerek "Hey'et-i İrşâdiyye" ve "Hey'et-i Tenvîriyye" (Halkı Olgunlaştırma/Aydınlatma Kurulu) adı verilmiş olan bölümüne davet edildi. Burada üye ve genel sekreter olarak hizmet etti. Bu sıfatıyla, 1913 yılının Şubat ayı içinde, İstanbul'da Beyazıt Camii'nde bir ikinci sonrası, Fâtilh ve Süleymâniye camilerinde ise Cuma namazlarından sonra kalabalık cemaatlere va'az kürsülerinden hitap ederek, halkı birliğe, cihâda ve orduya yardıma çağırırdı.

Bu konuşmaların ilânları günlük gazetelerde çıkmış ve metinleri Sebülürreşad'da yayınlanmıştır. Balkan savaşında çekilen acılar ve ızdıraplar da yine – ve ne yazık ki sadece - onun feryad eden şiirleriyle millî vicdana ve tarihe yazılmıştır.

YAKICI BİR CEVAP

Balkan Harbi va'azlarından birisinde hiç bahsini etmediği şeyleri söylediği iddiasıyla kendisini itham eden ve gazete yoluyla cevap isteyen bir iftiracıya, aynı gazetede verdiği cevap, onun vatan sevgisini ve ayrılıklar karşısındaki ızdırabını ifade etmesi bakımından çok önemlidir:

"Ben dîniyle, imânıyla, ecdâdıyla, evlâdıyla, hayatıyla, rûhuyla, hülâsa herhangi bir ferdi vatanına bağlayabilecek

râbitaların hepsiyle birden bu vatana bağlı adamım. Pek âlâ, bu kadar bağlarla bağlanmış olduğum şu zavallı vatan, sırf, tefrikalar, nifaklar, şikâklar yüzünden izmihlâl uçurumlarının ta kenarına gelmişken, eteğinden tutup geri çekmeye çalışmayarak, bilakis –mevcud tefrikaları bir kat daha kızıştırmak sûretiyle– bîcâreye, tekme vurmak için benim ne kadar beyinsiz olmam icab eder?

“Bana açık mektubu yazan adam, Allah’ından korkmuyor, vicdanından sıkılmıyorsa, bugün o mektub-ı müzevverin münderacâtını tezkib edecek koca bir cemaatten olsun sıkılmalıydı!”

“Müdâfaa-i Milliyye, Hey’et-i Tenvîriyye Kâtibi Mehmed Âkif”

DESTAN ŞÂİRİ

“Müdâfaa-i Milliyye”nin “İrşad Şübesi”nde, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Cenap Şehâbeddin, Hüseyin Kâzım Beyler ve zamanın daha birkaç tanınmış yazarı da üye olarak bulunuyorlardı. Kurulun başkanı, zamanın edip ve şâirleri tarafından büyük saygı gören ve “üstâd” tanılan “Ta’lîm-i Edebiyyat” yazarı Recâizâde Mahmud Ekrem Bey idi.

Kurulun bir toplantısında Recâizâde, bütün bu ileri gelen yazar ve şâirlerin huzurunda, Âkif’e hitap ederek: “Milletimizin, millî bir destana ihtiyâcı olduğunu ve bunu da ancak kendisinin yapabileceğini söylemiş ve yazmasını istemiş”tir.

BERLİN SEYAHATI

Mehmed Âkif, 1914 yılı sonunda, devlet tarafından vazifeli olarak Berlin’e gönderilen bir hey’ete katıldı. Harpte müttefikimiz olan Almanlar, Fransız, Rus ve İngilizlerin sömürgelerinden getirip zorla savaşa sürdükleri müslümanlardan kendilerine esir düşmüş olanları, ayrı kamplarda toplamışlardı. Bu kamplardaki esirler için camiler ve okullar inşâ edilmişti.

Almanlar, müslümanların lideri olan Osmanlılara, müslüman esirlere karşı güzel davranışlarını, esirlere ise Osmanlıların kendileriyle birlik olduğunu göstermek istiyorlardı.

İttihad ve Terakki Hükümeti’nin düşünce ve idare şekline muhalif olan ve bu yüzden dergisi hükümetçe defalarca kapatılan

Mehmed Âkif'in resmî vazife kabul ederek Berlin'e ve arkasından Necid'e gitmesi, onun, hükümet ile devleti birbirinden ayrı görebilen vatansızlığının bir gereği idi. Vatanın büyük tehlikeler karşısında bulunduğu bir sırada Âkif'in fikir ayrılıklarını mesele yapması düşünülemezdi. Esasen bu gibi faaliyetler, haberalma ve casusluk teşkilâtı olarak çalışan ve orduya bağlı olan "Teşkilât-ı Mahsûsa" tarafından yürütülmekteydi.

NECİD SEYAHATI

Mehmed Âkif 1915 yılının Mayıs ayı ortalarından Ekim ayına kadar, yine resmen vazifeli olarak, "Teşkilât-ı Mahsûsa"nın başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey'in idaresindeki bir hey'ete katıldı.

Arabistan'ın Necid bölgesine yapılan ve çok zor geçen bir seyahatin sonunda Riyad'a gidildi. Burada, Şerif Hüseyin'in İngilizlerle anlaşmasının ve isyan hazırlığı içinde olduğunun anlaşılması üzerine devlete sâdık kalmış olan Necid meliki İbnürreşid ile gerekli görüşmeler yapıldı.

Âkif Bey dönüş yolunda Şam'a ve Beyrut'a da uğradı. Şam'da bulunduğu günlerde Suriye gazeteleriyle "Şâir-i İslâm"ın geldiği haber verilmiş ve yüz kadar âlim ve şâir, Âkif Bey'e hürmetlerini sunmak için bulunduğu otelde toplanmışlardır.

Bu seyahat sırasında Medine'yi ikinci defa ziyâret etme fırsatını elde eden Âkif, kendisinin en yüksek eserlerinden sayılan "Necid Çölllerinden Medine'ye" şiirini bu ziyaretin ilhâmı ile yazdı.

DARÜLHİKME'DE

Savaş sonrasında, halk arasında sarsılmış olan dinî, millî ve ahlakî değerleri canlandırıp korumak için İstanbul'da, Şeyhülislâmlık'a bağlı olarak "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye" adıyla bir müessese kurulmuştu. 12 Ağustos 1918'de açılan bu teşkilât, zamanın tanınmış âlim ve fikir adamlarını çatısı altında toplayan, yüksek seviyede, bir "İslâmî, danışma, tebliğ ve irşâd hey'eti" idi.

Mehmed Âkif, Beyrut'ta bulunduğu sırada "Dârülhikme"ye başkâtip olarak tâyin olunmuş ve dönüşünde vazifesine başlamış; 23 Ocak 1920 tarihinde başkâtiplik üzerinde kalmak üzere âzâlığa da tâyin olunmuştur.

Mehmed Âkif, Anadolu'ya geçerek "Kuvâ-yı Milliye"ye katıldığı anlaşıldıktan sonra "vazifesinden izin almadan ayrıldığı" gerekçesi ile 3 Mayıs 1920'de Dârülhikme'deki vazifesinden azledilmiştir.

MİLLÎ MÜCÂDELE'YE DESTEK

1920 yılı başından itibaren, Sebülürreşâd dergisinin idarehaneli, millî mücâdeleye katılmak için Anadolu'ya geçmiş olanlarla İstanbul'daki yakınları arasındaki haberleşmenin ve gizli haberleşmelerin merkezi olmuştur. Gazeteler ve mektuplar dergi vâsıtası ile Anadolu'ya gidiyor ve İstanbul'a geliyordu.

Millî Mücâdele'yi destekleyen, yabancı dilden eserler tercüme ettirilerek basılıyor ve Sebülürreşâd paketlerinin içinde ve başka yollarla Anadolu'ya gönderiliyordu.

BALIKESİR HİTÂBESİ

1919 yılında Anadolu'daki Millî Mücâdele'nin ilk faaliyetleri görülmüş; bilhassa 15 Mayıs'ta, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ilk cepheler açılmaya başlamıştı.

Düşman işgali altındaki İstanbul'da bunalan Mehmed Âkif, 1920 yılı başında Eşref Edib'le birlikte Balıkesir'e gitti. Burada, Zağnos Paşa Câmii'nde 23 Ocak günü Cuma namazından sonra va'az kürsüsüne çıkarak halka hitap etti; durumu açıkladıktan sonra çok tesirli sözlerle halkı savaşa devam etmeye teşvik etti

TAKİP VE BASKI ALTINDA

Âkif Bey, Balıkesir'e gidip bu konuşmasını yaptığı sırada Dârülhikme'de çalışmakta, halkı direnmeye çağıran haftalık dergisini çıkarmakta ve bunları, düşman işgali altındaki İstanbul'da yapmakta idi. Üstelik çok heyecanlı ve düşman aleyhtarı olan o konuşmasının metnini dergisinde de yayınlamıştı..

Mehmed Âkif, İstanbul'daki faaliyetleri, temasları ve neşriyatı ile Millî Mücâdele'ye büyük destek sağlamakta idi. Fakat

buradaki baskı, Âkif Bey'in Balıkesir konuşmasından sonra daha da artmış ve dergideki yazıların, bazan tamamı "İşgal Kuvvetleri Sansür Heyeti" tarafından çıkarılır olmuştur.

Bu sebeple, Millî Mücadele'ye daha çok faydalı olabilmek için artık Anadolu'ya geçmek, cihâdın ortasında bulunmak istiyordu.

ANKARA'DAN GELEN DAVET

Sivas Kongresi'nde (7 Eylül 1919) birleşen Müdâfaa-i Hukuk cemiyetlerinin, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında çalışan "Temsil Hey'eti", tanınmış bazı vatanseverler gibi Mehmed Âkif'i de Ankara'ya çağırma kararı almış ve Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey vasıtasıyla bu daveti kendisine ulaştırmıştı.

Bu davet üzerine, İstanbul'da hizmet imkânı kalmadığını da görmüş olan Âkif Bey, itibarlı ve yüksek maaşlı işini ve ailesini bırakarak, 10 Nisan 1920 tarihinde Millî Mücadele'ye katılmak üzere, oğlu Emin'i de yanına alarak, gizlice yola çıkmıştır.

ANKARA'YA VARİŞ: 24 NİSAN 1920

Mehmed Âkif ile Ali Şükrü Bey Ankara'ya Meclis'in açıldığı günün ertesi Cumartesi günü öğle sıralarında vardılar. Babasıyla birlikte bulunan Emin, Ankara'ya geldikleri günü şöyle anlatıyor:

"Eskişehir'den Ankara'ya tren ile gittik... Atatürk Ankara'da idi. Millet Meclisi yeni teşekkül etmişti. Gazi ile babamın ilk görüşmelerini bugünkü gibi hatırlarım.

"Tren öğleye doğru Ankara'ya vâsıl oldu. Ali Şükrü Bey, peder ve ben yaylı bir arabadan Millet Meclisi'nin önünde indik. Babam bana, sen buralarda otur diyerek, Meclis'in bahçesini gösteriyordu. İşte o sırada Gazi başındaki siyah kalpağı ile gözükte. Yanında Erzurum mebusu Gözübüyükzâde Ziya Hoca ve daha tanımadığım iki üç kişi var idi. Evvelâ Ali Şükrü Bey'in elini sıkarak hoş geldiniz diyen Atatürk oldu; bilâhare şaire iltifat etti:

"- Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşmek kabil olmayacak, ben size gelirim" dedi.

"Onlar uzaklaşır iken biz de Ankara'da, acıkan karnımızı doyuracak bir lokanta aradık."

ANKARA YOLCULUĞU NASIL YAPILDI?

Mehmed Âkif'in Ankara yolculuğunu, oğlu Emin'in anlatıklarına dayanarak şu şekilde tesbit etmekteyiz:

10 Nisan 1920 günü sabahı, namazdan sonra ailesiyle vedalaşan Âkif, oniki yaşındaki oğlu Emin'i yanına alarak Çengelköyü'nde oturduğu evden hareket etti. Yürüyerek Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'na geldiler. Burada, Ali Şükrü Bey (Trabzon'un şehid mebusu, 1884-1923) bir fayton ile beklemekteydi. Faytonla Kısıklı üzerinden Alemdağı'na gittiler. Burada Millî Mücadelecilerin toplandığı bir çiftlikte atlara bindiler ve bir süvarinin öncülüğünde yola devam ettiler. Geceyi bir köyde geçirip, ertesi gün İzmit ile Adapazarı arasında, Kuvâ-yı Milliyye'ye cephaneye götürülen bir kafileyeye katıldılar. Geyve yakınlarında Kuşcubaşı Eşref ve Yenibahçeli Şükrü Beylere rastladılar. Daha ileride bu ikisi ile birlikte topluluktan ayrılarak, beş kişilik bir kafiye halinde, demiryolundan dekovil ile Ankara'ya gittiler.

SAVAŞIN İÇİNDE

Âkif, Ankara'ya gelir gelmez Hacı Bayram Câmii'nden başlayarak, halka hitap etmiş; ikna olunması gereken kimselerle konuşmalar yapmış; Millî Mücadele'ye yardım edebilecek şehirleri dolaşarak, "Kuvâ-yı Milliyye"nin bir "İttihadçı" hareket olmadığını, bu vatani da kaybedersek gidecek yerimizin kalmadığını; bu savaşın bir "cihâd" ve katılmanın her müslümanın üzerine "farz" olduğunu, o günlerde en inanılır bir İslâm büyüğü sıfatıyla halka anlatmış; şüpheleri giderip, isyanları yatıştırıp, gönülleri tutuşturmuş ve büyük bir hizmette bulunarak, vazifesini tam olarak yerine getirmiştir.

BURDUR VE BİGA'DAN MEBUS SEÇİLMESİ

Mehmed Âkif, Eskişehir, Afyon, Sandıklı, Dinar, Burdur, Antalya ile Konya, Kastamonu ve çevrelerini dolaşarak, büyük gayesi, yani dini, vatani ve milleti uğrunda canla başla çalışmıştır. Savaş sırasında, defalarca cephelere giderek gazilerle konuşmuş, onları cihâda teşvik ederek, yüreklendirmiştir.

Âkif Bey, İstanbul'dan Ankara'ya gelen milletvekillerinin noksanını tamamlamak için yapılan seçimlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile önce Burdur'da, az sonra da Biga'da halk tarafından mebus seçilmiş; kendisi ilk seçildiği Burdur'a gidip halkla görüştüğü için orasını tercih etmiştir.

KASTAMONU KONUŞMALARI

Mehmed Âkif'in, İstiklâl Savaşı yıllarındaki hizmetleri arasında, Kastamonu'da yaptığı faaliyetlerin ayrı bir yeri vardır. İstanbul'dan ve Batı Anadolu'dan Ankara'ya geçişlerin ve yapılan silah vesair hayatî yardımların yolu üzerindeki en önemli bir liman ve merkez olan Gelibolu ve Kastamonu ile civarında, 1920 yılı Ekim-Aralık aylarında dolaşarak ve Nasrullah Camii'nde toplanan halka defalarca hitap ederek, harbin gerçek sebeplerini ve dünyanın o sırada bulunduğu siyasî durumu açıklamıştır. Bütün müslümanları ve Osmanlı Devleti'ni tehdit eden tehlikelerin asıl kaynaklarını anlatmış; halkı ciddi şekilde bilgilendirmiş, böylece onların, gerçeği bilerek ve isteyerek mücadeleye katılmalarını sağlamıştır.

Bu sırada Sebülürreşad'ın Kastamonu'da basılan üç sayısında çok önemli olan bu konuşmalar yayınlanmış ve bu sayılar, Millet Meclisi kararıyla binlerce nüsha bastırılarak Anadolu'ya ve cephelelere dağıtılarak, camilerde, derneklerde ve askerî birliklerde okutulmuştur. Mehmed Âkif'in bu konuşmaları, hâlen, İstiklâl Savaşı'mızın ne için, nasıl ve hangi gayelerle yapıldığını, ilk defa ve içinde yaşayarak anlatan en önemli ve çok kıymetli tarihî ve fikrî belgelerdir.

Dergi bundan sonra – bir sayısı da Kayseri'de olmak üzere – savaşın sonuna kadar Ankara'da çıkarak, aynı şekilde hizmet etmeye devam etmiştir.

MANEVÎ ÖNDER

Mehmed Âkif'in müslüman Anadolu halkı üzerinde büyük te'siri vardı. Bir İslâm büyüğü olarak halk tarafından çok iyi tanınan ve sevilen şairin Ankara'ya giderek "Kuvâ-yı Milliyye"ye katılmış olması, bütün millet üzerinde çok müsbet bir tesir uyandırmıştır.

Onun sessiz, mütevâzı, hiç kimsenin başına kakmadan, övünmeden, makam ve maaş beklemeden ve insanların kendisinden

beklemediği bir sırada, her şeyini tehlikeye atarak yaptığı bu büyük fedâkârlık, kahramanlık ve kısacası “Büyük Vatanseverlik”in değerini bilen tarih ve fikir adamları, hiç tereddüt etmeden Mehmed Âkif’e, “İstiklâl Savaşımızın Manevî Önderi” sıfatını vermişlerdir.

Mehmed Âkif, bu şekilde, bütün mevcudiyeti ile katıldığı İstiklal Savaşı’nı, önce, bütün müslümanların başı olan Türkiye’yi, sonra da İslâm âlemini hatta bütün Doğu halklarını maddî manevî esirlikten kurtaracak bir mücadelenin başlangıcı olarak görüyordu.

İSTİKLÂL MARŞI ve MÂNÂSİ

Yazdığı şiir, 12 Mart 1921’de, Meclis kararı ile “İstiklâl Marşı” olarak kabul olunmuştu. İstiklâl Marşı’mızın yazılma hadisesi de hem milletimize hem de Âkif merhuma tam olarak yakışan bir özellik ve güzellik göstermektedir:

Genel Kurmay’ın Millî Eğitim Bakanlığı’na müracaat ederek, “Bu savaşımızın mânâsını anlatacak, halka ve askere heyecan verecek ve diğer milletlerde bulunan milli marşlara denk olacak bir marş” istemesi üzerine, Bakanlık bu isteği, bütün kuruluşlarına bir genelge ile bildirdiği gibi gazetelere de ilân vererek ve “Birinci seçilen sözlerine 500 ve bestesine 500 lira olmak üzere mükâfat” koyarak, bir müsabaka açmıştı.

Müsabakaya 700’den fazla şiir geldi. Âkif Bey, işin içinde para olduğu için, herkes kendisinden istemesine rağmen, bir şey yazmadı. Halbuki o sırada bir paltosu yoktu ve çok soğuklarda arkadaşının (Baytar Prof. Şefik Kolaylı) paltosunu ödünç alıyordu.

Sonunda Âkif Bey’i, kendisine “kazansa da para vermeyeceklerini” söyleyerek razı ettiler ve işte bu iman, ihlâs, samimiyet ve millet aşkı ile, muhteşem “İstiklâl Marşı”mız kaleme alındı... Âkif Bey, mükâfat olarak ayrılan parayı, Dârülmesâî (İşevi) adlı, Hilâl-i Ahmer’e (Kızılay) bağlı bir derneğe verdimiştir.

Bu marş – insanı heyecanlara gark eden müthiş bir duygu çağlayanı olduğu gibi – aynı zamanda, aziz milletimizin, müslüman olup öz ve has benliğini bulduktan sonra kazandığı bütün değerleri, yücelikleri ve güzellikleri de tesbit edip dile getiren; hepimizin yaşama gayesini tesbit ve ilan eden, muazzam bir bildiri ve bir millî yemindir...

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SEVDİĞİ MISRALAR

Meclis'te şiirin ilk defa okunduğu 1 Mart celsesine Mustafa Kemal Paşa, resmen kabul olunduğu 12 Mart celsesine ise şiiri Meclis'te seslendiren şair ve yazar Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlık etmişlerdir. Son toplantıda, Mustafa Kemal Paşa'nın da Meclis'teki herkes gibi, büyük bir heyecan içinde, ön sırada ve ayakta alkışlayarak şiiri dinlediği tarihlerde kayıtlıdır. Sonraki günlerde beste çalışmaları yapıldığı sırada, Mustafa Kemal Paşa, "Marş'ın en beğendiği yerinin: *Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet; Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl...* mısraları olduğunu" söylemiştir.

MISIR'DA

İstiklâl Savaşı kazanıldıktan sonra Birinci Meclis'in kapanması üzerine İstanbul'a dönen Mehmed Âkif, 1923 ve 1924 yıllarının kış aylarını, yakın dostu Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Kahire'de geçirdikten sonra, Türkiye'deki siyasi gelişmeler yüzünden, 1925 yılı sonundan itibaren temelli olarak Mısır'da kalmaya mecbur olmuş ve ağır şekilde hastalanarak sevgili yurduna döneceği 17 Haziran 1936 tarihine kadar, on buçuk sene orada oturmuştur..

KUR'ÂN TERCÜMESİ

Mehmed Âkif Bey'in gurbet hayatı boyunca üzerinde çalışıp bitirdiği "Kur'ân-ı Kerim Meâlî"nin hikâyesi de, şairimizin dertlerle dolu hayatının, acıklı sonla biten bir başka safhası olmuştur: İkinci devre Millet Meclisi'nde, Diyanet İşleri Başkanlığı adına Kur'ân'ın, Türkçe meâl (tercüme) ve tefsirinin (açıklamasının) yapılması için karar alınmıştı. Meâl'in yapılması vazifesi, herkesin müşterek arzusu ile Âkif Bey'e verilmek isteniyordu.. Tefsir'i ise – büyük din bilgini - Elmalılı Hamdi Efendi yapacaktı.

Âkif Bey, çok mes'uliyetli bulduğu ve çekindiği bu işi, âlim arkadaşlarının ısrarları ile kabul etti ve yıllar süren çok dik-katli bir çalışma ile tamamladı. Ancak 1930'lu yıllarda başlatılan "Dinde Reform" hareketi sırasında Ezan'ın aslının yasaklanması

ve Kur'ân'ın da namazlarda tercümesinin okutulacağı haberleri üzerine, kendi çalışmasının, doğru bulmadığı bu uygulama için kullanılacağından endişe ederek, Meâl'i Türkiye'ye göndermedi.

Türkçe konuşan müslümanlar için hem din, hem de lisan bakımından çok kıymetli olan ve zamanın en iyi Türkçe ve Arapça bilen, samimi bir müslüman yazarı tarafından ortaya çıkarılmış olan bu eser, ne yazık ki 1961 yılında yakılıp yok edilmiştir. (Meâl'in 2012'de bulunan ve yayınlanan kısmı için bkz. "Eserleri" bölümü.)

ÇOK SIKINTI ÇEKTİ

Mehmed Âkif'in hayatı, dinî, millî ve vatanî dertlere üzülmüşünün yanında, maddî olarak da sıkıntı içinde geçmişti. Daha on-beş yaşında iken, çok sevdiği babasının vefatı, arkasından iki kere evlerinin yanması ve az bir gelire yoksul kalmaları, gençliğinin mahrumiyet içinde geçmesine sebep olmuştur.

Sonraki yıllarda ise, hür düşünceli ve daima doğru bildiğini söyleyen bir fikir adamı oluşu ve hiçbir topluluk veya partiye katılmamış olması, onu her çeşitten iktidarlar için "sakıncalı" hâle getirmiş ve daima büyük zorluklar içinde bırakmıştır. Dergisi, iktidardaki partiler tarafından defalarca, uzun sürelerle kapatılmıştır. Üniversitedeki hocalığından ayrılması da, dergisinde tenkit ettiği politikacıların baskısı ile olmuştur.

Mehmed Âkif, Kahire'deki on buçuk yıllık ikâmeti sırasında da, eşinin hiç geçmeyen nefes darlığına ve asabî bir hastalığa tutulmuş olması, çocuklarının başıboş kalması ve maddî imkânsızlıklar yüzünden çok sıkıntı çekmiştir.

Gerek milletvekilliği, gerek memuriyetleri ve gerekse Millî Marş şairi veya "Safâhat" gibi bir millî destan ve kültürümüz için bir eser-i muazzamın sahibi oluşu sebebiyle defalarca hak ettiği emekli maaşının – ne yazık ki - kendisinden esirgenmesi de buna sebep olmuştur. Açıkçası, milletimizin bu büyük değeri, terk edilmiş; en olgun ve en verimli çağında, âdeta çöllere gömülmüş, yazmayı düşündüğü birçok eserden millî edebiyatımız ve fikir dünyamız mahrum kalmıştır.

ANTAKYA'DA

Kahire'de 1935 yılında rahatsızlığı artan Âkif, hava değişimi için Temmuz ayında Lübnan'ın "Dağ" bölgesine gitti. Sûku'l-Garb köyünde bir otele yerleştirildi. Ağustos başında ise, vefâkâr eski dostlarının kendisini davet etmesi üzerine, Antakya'ya geldi.

Antakya o sırada henüz Fransız idaresinde bulunuyordu. Âsi nehri kıyısında gençlerle dolaşırken "Antakya'yı nasıl buldunuz?" diye sorulunca, "...Havada bir ağırlık var" diyerek, "Virânelerin yaşısı baykuşlara döndüm" diye başlayan meşhur kıtasını söylemişti. (Bkz. "Ek")

HASTALIĞI, ÖLÜMÜ VE MEZARI

Mehmed Âkif, Mısır'da uzun müddet kalan yabancıların tutuldukları "siroz" hastalığına yakalanmıştı. Durumunun ağırlaşması üzerine, 17 Haziran 1936'da İstanbul'a döndü.

İstanbul'da yine Abbas ve Said Halim Paşa ailelerinin yardımıyla tedavi olunmuşsa da şifa bulamayarak 27 Aralık 1936 tarihinde vefat etti. Hastalığında da resmî bir alâka görmeyen İstiklâl Şairi'nin cenazesi, tutulan birkaç hamal tarafından, çıplak bir tabutla Beyazid Camii'ne getirilmiş; ancak vefatını duyan ve ağlayarak koşup gelen üniversiteli gençler tarafından bayrağa ve Kâbe örtüsüne sarılarak, etrafında nöbete durulmuştur.

Namazdan sonra mezarlığa kadar tabutu omuzlarda götürülen bu büyük insan ve büyük müslümanın na'sı, kefenin üzerine bayrak sarılarak ve "İstiklâl Marşı" okunarak kabrine konulmuştur.

Kabri – bugün - Edirnekapısı'ndaki "Şehidlik"te "Mehmed Âkif Ersoy Meydanı"ndadır.

SEVİLEN MİLLET BÜYÜĞÜ

Merhumun doğduğu evin yerinde (Sarığüzel, Bâli Paşa caddesi, no.63-3) bulunan Barcın Apartmanı'nın ve vefat ettiği yer olan Mısır Apartmanı'nın cephelerine, 1999 yılında, MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı "Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi"nin teşebbüsü ve mahallî belediyelerin işbirliğiyle, birer levha çakılmıştır.

Safahat, bugün – temel dinî kitaplarımızdan sonra – Türkiye’de en çok ve hiç kesilmeden basılan, yayılan ve okunan bir eser olduğu gibi, Âkif merhum da her sene artan bir sevgi ve saygı ile milletçe benimsenmekte ve saygıyla anılmaktadır. Hakkında birçok yazılar, kitaplar yazılmakta ve araştırmalar yapılmakta, şahsının ve millete hizmet için gösterdiği yolun değeri, her gün daha fazla anlaşılmaktadır.

Ne mutlu o millete ki, içinden çıkan ve onun için kendisini feda edercesine çalışan büyük evlatlarının kıymetini bilir ve onlardan istifade ile, millî varlığını yükseltir ve devam ettirir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

I

YAZILARI

1. Kur'ân-ı Kerîm Meâlî:

Mehmed Âkif Bey merhumun 1926-1936 yılları arasında üzerinde çalışıp bitirdiği, ancak Türkiye'ye getirmeyerek Kahire'de Yozgatlı müderris İhsan Efendi'ye "geri dönmezsem yakarsın" vasiyetiyle emanet ettiği Meâl, İhsan Efendi'nin 1961'deki vefatından sonra -aslı ve İhsan Efendi'nin istinsah ettiği ikinci nüshası birlikte- yakılmıştı. Ancak, Âkif Bey'in 1930 öncesinde tercüme edip Diyanet İşleri'ne gönderdiği kısımdan, 1956-1957 yıllarında daktilo edildiği tahmin olunan ve Kur'ân-ı Kerîm'in baştan on sûresini ihtiva eden meâl metni, merhum Mustafa Runyun Bey'in evrâkı arasında bulunarak, 2012 yılında basılmıştır.

2. Tefsirler:

Mehmed Âkif'in tefsir yazılarının hepsi elli dört tanedir. Bunların on sekizi manzum olarak yazılmış olup, Safahat'a alınmışlardır. Elli bir tanesi âyet ve üç tanesi hadis üzerine yazılmıştır. Çoğunun uzunluğu bir sayfadan azdır. Âkif Bey, memleketin ve halkın o günkü meselelerine hitap eden bir veya birkaç âyet veya hadîsi mevzu alarak, okuyuculara onlarla yol göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu yazılar, tefsir ilmi bakımından değil, zamanın meselelerine bakış açısından mühimdirler.

3. Va'azlar:

Mehmed Âkif Ersoy'un bir tanesi kitap içinde yayınlanmış, diğerleri konuşma sırasında Eşref Edib tarafından tesbit edilmiş olan, dokuz konuşması, va'azı (mev'izası) vardır. Bunlardan birincisi, bir kullüpte konuşma şeklinde yapıldıktan sonra, Sırâtımüstakîm dergisinde ve "Mevâiz-i Dîniyye" adlı kitapta yayınlanmıştır.

Kalan sekiz ve 'azın üçü Balkan Harbi içinde İstanbul'un üç büyük camiinde (Beyazıd, Fâtih, Süleymâniye); birisi Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde; üçü ise Kastamonu'da Nasrullah Câmii'nde ve şehrin kazalarında verilen va'azlardır. Her bakımdan çok önemli konuşmalardır.

4. Makaleler:

Çeşitli cemiyet, edebiyat ve fikir meseleleri üzerine, makale, sohbet ve hatıra şeklinde kaleme alınmış elli yazıdan ibarettir.

Bunların on yedisi "*Hasbihâl*", on biri "*Edebiyat Bahisleri*", dördü "*Eski Hâturalar*", ikisi "*Letâif-i Arabdan*" genel başlıkları altında –bazan ikinci bir başlık daha taşıyarak– yayınlanmışlardır. On beşinin ise ayrı başlıkları vardır. Mehmed Âkif'in düşünceleri, bilgisi, kültürü ve irfanı, çok samimî bir dille kaleme aldığı bu yazılarında görülmektedir.

5. Tercümeler:

Mehmed Âkif, 1908'den sonra, hepsi de dergisinde yayınlanmış ve 268 tefrika devam etmiş olan 55 ayrı tercüme yapmıştır. Bunların birkaçında "*Sa'di*" takma adını kullanmıştır.

Tercümeler, beşi Arapça ve biri Fransızca yazmış olan altı yazardan yapılmıştır. Tercümelerin yazar ve tefrika sayısı bakımından dağılışı şöyledir: Ferid Vecdi: 7 tercüme, 73 tefrika/M. Abduh: 31 tercüme, 48 tefrika / A. Refik: Bir tercüme, 3 tefrika / Şeyh Şibli: Bir tercüme, 10 tefrika/A. Câviş: 13 tercüme, 122 tefrika/ Said Halim Paşa (Fransızca): 2 tercüme, 12 tefrika... Kitap olarak basılmış tercümeleri:

1. "*Müslüman Kadını*", Ferid Vecdi; 2. "*Hanoto'nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslâm'ı Müdâfa'ası*"; 3. "*İslâmlaşmak*", Said Halim Paşa; 4. "*Anglikan Kilisesine Cevap*", Abdülaziz Câviş; 5. "*İçkinin Hayât-ı Beşerde Açtığı Rahmeler*", Abdülaziz Câviş.

6. Mektuplar:

Hâlen yüz kadar mektubu ve bâzı mektup parçaları yayınlanmış bulunan Mehmed Âkif'in, dağınık halde, bazı kimselerin elinde birkaç yüz mektubunun bulunduğunu tahmin etmekteyiz.

Mehmed Âkif'in bütün düz yazıları da Safahat'tan sonra ayrı ayrı ve bir "külliyyat" içinde olarak, aynen veya sadeleştirilmiş olarak yayınlanmış bulunmaktadır.

II

ŞİİRLERİ

Mehmed Âkif, daha önce Muallim Nâci ile başlamış olan, Türkçe'nin sade ve akıcı bir şekilde aruz veznine tatbikinin ilk büyük temsilcisidir. Mizahî fıkralardan, en heyecanlı şiirlere kadar, en güzel Türkçe ile, milletine şaheserler vermiştir. Şiirleri, her bakımdan, edebiyat tarihimizde eşsiz güzellikte muhteşem parçalardır. Basit bir hayat sahnesini anlatan mısralarında bile, hem gözlemci en keskin bir zekânın şimşekleri, hem de titreyen bir gönülün gözyaşları sezilir...

Çağdaşı olan bütün büyük şair ve edibler, Mehmed Âkif'in yüksekliğini kabul edip, bunu itiraf ve takdir eden beyanlarda bulunmuşlardır. Âkif Bey, şiirlerinde ve makalelerinde, "sadelik, millilik, din ve ahlâka bağlılık" şeklinde özetlenebilecek olan edebiyat görüşünü açıklamıştır. Kendisi, en fazla önem verdiği iki değer, "dil ve din" olduğunu söylemektedir.

-A-

SAFAHAT DIŞINDA KALMIŞ ŞİİRLERİ

Mehmed Âkif Bey, Halkalı Baytar Mektebi'nin son sınıflarında bulunduğu sıralarda (1891-93), şiirlerini zamanın dergilerine göndermeye başlamıştı. 1908 sonrasında, yazdıklarını devamlı olarak yayınlamaya başlamadan önceki yıllarda da, önemli bir şair olarak tanınmış ve kabul edilmişti. Gerek dostlarına gönderdiği manzum mektuplar ve gerek diğer manzumeleri, şiir meraklıları tarafından yazılarak elden ele yayılıyordu.

Mehmed Âkif, 1908'den önce yazdığı şiirlerinden birkaçını, 1908'den sonra neşretmekle beraber, beğenmediklerinin hepsini ortadan kaldırmıştır. Kendisinin, ikinci bir Safahat hacminde olduğunu söylediği eski şiirlerinden, sadece, 1900'den önce yayınlanmış olanlarla, ele geçen mektuplarında bulunanlar ve meraklıların defterlerinde kalanlar kurtulmuşlardır. Bu şiirlerden elde bulunan ve 3540 mısra tutan yüz parça manzume, kaynaklarından derlenerek, 2009 yılında ilk defa bir arada, tarafımızdan yayınlanmıştır.

-B-**SAFAHAT****1. SAFAHAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER:**

“Safahat” (Safahât) Mehmed Âkif Ersoy’un şiirlerini topladığı yedi kitaplık şiir külliyyâtının adıdır. İçinde, aruz vezni ile yazılmış 11.240 mısra tutan 108 şiir bulunmaktadır. Şiirlerin uzunluğu, bir kıt’adan 2292 mısraa (Âsım) kadar değişmektedir.

“*Safahât*”: “Safhalar, devreler, dönemler” ve “görünüşler, manzaralar” demektir. (“Kötülük, rezillik...” demek olan “sefâhet” kelimesiyle karıştırmamalıdır.)

Birinci kitap, yalnız “Safahat” adını taşır. Bundan başlayarak sıra numarası almış bulunan öteki kitapların ayrıca isimleri vardır. Müstakil ciltler halinde ve farklı zamanlarda birkaç baskı yapmış olan kitaplar, latin harfli baskılarından önce bir arada, tek cilt içinde yayınlanmamıştır. Yedi kitabın ilk altısının bütün baskıları İstanbul’da, yedinci kitabınki ise Kahire’de yapılmıştır.

Safahat’ı teşkil eden yedi kitabın mısra sayıları ile eski harflerimizle yapılmış baskılarının tarihleri şöyledir:

1. *Safahat*: 44 şiir, 3084 mısra. Üç baskı: 1911, 1918, 1928.
2. *Süleymâniye Kürsüsünde*: Bir şiir, 1002 mısra. Dört baskı: 1912, 1914, 1918, 1928.
3. *Hakkın Sesleri*: 10 şiir, 482 mısra. Üç baskı: 1913, 1918, 1928.
4. *Fâtiht Kürsüsünde*: Bir şiir, 1692 mısra. Dört baskı: 1914 (iki baskı), 1918, 1924.
5. *Hâtıralar*: 10 şiir, 1314 mısra. Üç baskı: 1917, 1918, 1928.
6. *Âsım*: Bir şiir, 2292 mısra. İki baskı: 1924, 1928.
7. *Gölgeler*: 41 şiir, 1374 mısra. Bir baskı: 1933.

Safahat, 1943 yılından itibaren yeni harflerle de basılmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar yüz defadan fazla ve beş yüz bin adet kadar basılmış olan “Safahat”, yurdumuzda en fazla alınan ve okunan, bir şiir ve fikir kitabıdır.

Safahat'ı teşkil eden manzumelerin tamamı "aruz" vezni ile yazılmıştır. Şiirlerin uzunluğu bir kıt'adan, 2292 mısra'a kadar değişmektedir. Mehmed Âkif, "İstiklâl Marşı"nı "milletin malıdır" diyerek Safahat'a almamıştır. "Çanakkale Şehidleri" adıyla meşhur olan şiir ise "Âsım" kitabında bulunmaktadır. Şiirlerinden bazıları bestelenmiştir.

2. YEDİ SAFAHAT'IN KONULARININ ÖZETİ:

Aşağıdaki sayfalarda, Safahat'ı teşkil eden yedi kitabın içindeki şiirler ve konuları hakkında kısaca bilgi verilmeye çalışılacaktır:

Birinci Kitap: SAFAHAT

Bu kitabı teşkil eden şiirler (ilk ve son kıt'alar hâriç) 1908-1911 tarihleri arasında SM'de çıkmıştır. Eserdeki kırk dört manzûmenin bir kısmı, SM'in yayınlanmaya başladığı 1908 yılından önce yazılmıştır.

Bu manzumelerde beşerî ve içtimâî dert ve meseleler ele alınır; okuyucunun dikkati çekilerek, bunları düşünmesi, üzülmesi ve neticede, çare araması istenir. *Fakirlik, hastalık, âcizlikle beraber yardım, iyilik ve ümidin* de yolu gösterilir. *Câhillik ve istibdat ile meyhane ve kahvehâne* nefret uyandıracak ayrıntılarıyla tasvir edilir.

İnsanın hayat karşısındaki *aczi ve geçim sıkıntısı* önündeki çaresizliği canlandırılırken, *çalışmaya ve azme* davet edilir. *Câmi ve ibâdet, imanın teselli verici kudreti belirtilir* ve *İlâhi âlemin sırları* karşısında duyulan hayret ifade edilir.

Bu kitapta şâir, fakirlik, hastalık ve hürriyetsizlik karşısında duyduğu ızdırapları dile getirmekte, ancak henüz vatanın ve bütün milletin uğradığı yakın bir felâketle karşılaşmadığı için sesini yükseltmemektedir. 1908'den sonra gelen "*hürriyet*" beklediği gibi çıkmamakla beraber, daha ümidini kesmemiş görünmekte veya sıkıntısını henüz dışarıya vurmamaktadır.

Yalnız, Mart 1910'da çıkan "*Köse İmam*" şiiri, cemiyet-teki bozukluğun ıslah olunamazlığını haykıran ve Âkif'in bun-

dan sonraki şiirlerinde görülecek olan üslûbunu haber veren bir manzûmedir.

İkinci Kitap: SÜLEYMÂNİYE KÜRSÜSÜNDE

Eser dergide Ocak-Ağustos 1912 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Gelen “*hürriyet*”in, beklendiği gibi memleketi kurtarmayacağı, çünkü yanlış anlaşıldığı ve doğrusunu anlamaya da—aydınlar da dâhil olmak üzere— hazır olunmadığı görülmüştür. Başta gazeteler, herkes birbirine sövüp karalamakta, partiler ve ırkçılık cereyanları milleti parçalamaktadır. Aydınlar dinî, millî her şeyi bırakıp Avrupa'nın izinden gitmeyi istemekte, halk ise faydalı da olsa bütün yeniliklere karşı çıkmaktadır. Aydınlar dini yanlış anlayıp ortadan kaldırmaya çalışırken, halk da dinin aslını bırakıp hurâfelerle oyalanmaktadır. Edebiyat halkı, iyiye güzele sevk edeceğine, fuhşa teşvik etmektedir.

İslâm dünyası ne halde?

Mehmed Âkif, hayatını İslamiyet'e hizmete adanmış, dostu *Abdürreşid İbrahim Efendi*'nin ağzından, Süleymâniye Câmiinde verilmiş bir va'az şeklinde, bütün bu yanlışları ve bu hâl devam ederse milletin başına gelecek felâketleri sayar.

Önce, bütün İslâm âlemini dolaştığını söyleyerek Rusya, Türkistan ve Hindistan'ı sonra da Japonya'yı anlatan, buralardaki halkın iyi ve kötü hallerini tasvir eden vâiz, 1908'de Kanûn-i Esâsî'nin ilân edildiğini duyunca, sevinerek İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'u, daha önceki gelişinde gördüğünün aksine uyanmış ve çalışır bir halde bulmayı beklerken, yukarıda saydığımız fenâlıklara bulaşmış görerek dehşete düşmüştür...

Bütün bunları anlatan ve tasvir eden vâiz, sözlerini; bu kötü halden kurtulmak için tutulması gereken yolu göstererek bitirecektir.

Üçüncü Kitap: HAKKIN SESLERİ

Mehmed Âkif'in “Süleymaniye Kürsüsünde”n haber verdiği kötü âkıbet gelip çatmıştır. *Balkan Harbi* (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913) patlak vermiş; subaylar arasındaki partililik, iktidar ve kav-

miyet kavgaları yüzünden birbirine yardım etmeyen ordu birlikleri, müthiş şekilde bozularak kaçmış; devlet hiç beklenmedik bir şekilde, birkaç sene öncesine kadar idare etmekte olduğumuz küçük Balkan topluluklarına yenilmiştir.

93 *Harbi*'nden sonra ikinci defa olarak, Rumeli halkı –müslüman nüfusu azaltmak için– çocuk, kadın ayırt edilmeden katl edilmektedir. İstanbul yine “muhâcir” dolmuştur. Edirne beş ay muhasarada, düşman gülleleri altında aç ve ölerek dayanmış, Selimiye Câmii topa tutulmuş ve Bulgarlar şehre girmiştir: “*Îlâhî altı yüz bin müslüman birden boğazlandı...*”

Mehmed Âkif, bu kitabı teşkil eden ve Ocak-Haziran 1913 tarihleri arasında SR’da yayınlanan on şiirinde, ızdıraptan çıldırmış gibidir: “*Yine hicrân ile çılgınlığım üstümde bugün,*” “*Ağzım kurusun yok musun ey adl-i Îlâhî!*”

Mazlumların hâli, buna karşı halkın hissizliği ona “*Tükürün belki biraz duygu gelir ârımıza*” dedirtir.

İrkçilik ve câhillik

İrkçiliğe karşı meşhur şiirini, Arnavut ayrılıkçılarına karşı yazar: “*Hani ey kavmi-i esâret-zede muhtâriyyet?*”

Fakat bütün felâketlerin, cehâletten, kötülöklere karşı çıkıp mâni olmayı bırakmaktan ve tembellikten ileri geldiğini görerek, yine itidâle döner.

Bu kitaptaki on manzûmenin sekizi birer âyet, biri bir hadisten ilhamla yazılmışlardır. Sonuncusu Hazret-i Peygamber’i imdâda çağırın pek acıklı ve çok yüksek bir şiirdir: “*Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi*”

Dördüncü Kitap: FÂTİH KÜRSÜSÜNDE

Eser, Haziran 1913-Temmuz 1914 tarihleri arasında SR’da yayınlanmıştır. “*İki Arkadaş Fâtih Yolunda*” ve “*Vâiz Kürsüde*” başlıklı iki bölümden meydana gelir.

322 mısralık birinci bölüm, Galata Köprüsü’nde vapurdan inen iki arkadaşın, Fâtih Câmii’ne kadar olan yol boyunca, konuşmalarıdır. Bu sırada pek çok cemiyet ve kültür meselesi, nükteli ve zevkli bir üslûpla dile getirilmiştir.

İkinci bölümdeki vâizin konuşması, Âkif'in Balkan Harbi günlerinde bu câmiin kürsüsündeki konuşmasına benzer. Önce kâinattaki ilâhî nizam ele alınır; Gökte ve yerde her şey çalışmaktadır. Küçük bir parçanın vazifesini yapmaması, kâinâtın altüst olmasına sebep olur. Netice: “*Bekâyı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir; Çalış çalış ki, bekâ sa'y olursa hakkedilir*”

Daima çalışmak!

İnsanlar da aynı kanuna tâbidir. İşte çalışkan Garp, yere göğe hükmediyor ve işte tembel Şark miskinlik içinde... Sonunda leşini bir çukura atacaklar...

“*Ecdad da böyle miydi*” diyerek mâzideki büyüklükleri anan vâiz, milleti bu hâle getiren kötülükleri, “*kader*” ve “*tevekkül*”ün yanlış anlaşılmasına ve buna sebep olan *cehâlete* bağlar. Tevekkül ve kaderin Hazret-i Peygamber ve arkadaşları tarafından nasıl anlaşıldığını misallerle gösterir.

Bütün bu hâllerin sebebi cehâlettir ve ilkokullar açarak, onun giderilmesine başlanmalıdır. Bu bilgisizlik yüzünden birtakım câhiller, dinde içtihadâ kalkışmakta, ırkçılık taassubu yapılmakta, müslümanlar birbirinin felâketinden habersiz, hissiz ve yabancıların elinde esir yaşamaktadır.

Halkın dört tabakası

Halkı, hiçbir şeye aldırmayan *avam*, her şeyden ümidi kesmiş *bedbinler*, Batı'nın rezillikleri peşinde dolaşan *züppeler* ve eğlence başka bir şey düşünmeyen *sefihler* olarak dörde ayıran vâiz, eğlence düşkünlerine “*Alın eğlenin!*” diyerek, birkaç “*sahne*” gösterir.

Bunlar: Üzerine Bulgar bayrağı çekilmiş Edirne kalesi, Meriç'le Tunca'nın üstünde yüzen ceset kümeleri, aylarca kandan kıpkızıl akan Arda ve Gümülcine'de süngülerle karnı deşilen, alına haç çizilen müslümanlar ile sarıklarıyla asılmış, “*Nesîm-i sâfa gömülmüş ricâl-i berhurdâr*”dır.

Sahneler, üzerinde sarhoşların tepindiği Kosova şehidliği, Vardar'da boğulan mâsumlar, kandan kızaran Selânik ovası, cesetler ve cesetlerle devam eder... Vâiz, ağlaşan cemaatle birlikte dua ederek va'azını bitirir.

Beşinci Kitap: HÂTİRALAR

Balkan Harbi'nin hemen arkasından gelen Birinci Cihan Harbi felâketleri, Mehmed Âkîf'e yine "Hakkın Sesleri"ndeki gibi şiirler yazdırır. Kitabın baş tarafında bulunan ve Temmuz 1913-Şubat 1915 arasında yayınlanmış olan yedi manzûme, bunlardandır.

Kitabın sekizinci parçası 126 mısralık "*El-Uksur'da*", Mehmed Âkîf'in 1914 yılı başındaki Mısır seyahatinde gördüğü el-Uksur (Lüksor) harâbelerinin ilhamı ile yazılmıştır. Muhiti tasvîr eden şâir, rastladığı bir seyyah gurubundan çağrışım ile yine İslâm âleminin meselelerini yazar: "*Senin nerendeki evlâdının nasîbi huzur?...*"

"Berlin Hâtıraları"

Kitabın büyük kısmını teşkil eden 698 mısralık "*Berlin Hâtıraları*" kitabın dokuzuncu parçasıdır. 1914 yılı sonu ve 1915 başlarında Berlin'de bulunan Mehmed Âkîf, Alman cemiyeti karşısındaki müşâhede, mukayese ve tefekkürlerinin neticesi olarak, mühim bir fikir eseri olan bu manzûmeyi yazmıştır.

Eserin giriş kısmında, Berlin'de arkadaşıyla beraber bir kahveye giden şâir, orasını bizim kahvelerle karşılaştırıp çok başka bulunca, aynı mukayeseyi, otel, tren ve sokak için de yaparak ince nükteler ve gülünç benzetmeler bulur... Manzûmenin önemli bölümü bundan sonra gelecektir.

Kahvede karşılarındaki masada oturan, oğulları savaşta ölmüş bir Alman âilesinin ızdırâbı, bilhassa annenin tavrı, şâire, İslâm diyarlarındaki acılı kadınları hatırlatır. O kadınların oğulları ve kocaları, yurtlarını işgâl etmiş olan kendi düşmanlarını korumak için zorla savaşırılmakta; kendi düşmanlarına siper yapılmak için ön saflarda ölüme sürülmektedir. Düşman: "*Ölürse hizmet eder, öldürürse hizmet eder...*" diye sırtıtmaktadır.

Gerilik sebepleri

Kendi zihninde, mâtemli Alman anasıyla, hayâlen konuşmaya dalan şâir, İslâm dünyasının şimdiki kadar Batılılardan çektiklerini, zulmün müslümanlara karşı yapılırsa makbul sayıldığını an-

lattıktan sonra, Alman cemiyetinin yükseliş sebeplerini araştırır ve orada, ruh ile maddenin, din ile dünyanın elele yürüdüğünü tespit ederek, bunun tam aksi olan bizim durumumuzu düşünür. Bu arada maarif sistemimiz, gençlerin hayatın gerçeklerinden uzak ve sadece tüketici olarak yetişmeleri, eski edebiyatın milleti uyuşturduğu, yeni edebiyatın ahlâksızlık yaydığı, neticede, İngiliz'in aramıza soktuğu ırkçılık da bunlara eklenince müslümanların parçalandığı ve düşmanın donanmasıyla Çanakkale'ye dayandığı anlatılır.

Çanakkale gâzileri

Zihni konuşmasının burasına gelen şâir hâle dönerek, o günlerde cereyan etmekte olan Çanakkale savaşının, aleyhimize neticelenmiş olması korkusuyla, Boğaz'da çarpışan gâzilere, dayanmaları için seslenir: "*Hudâ rızası için ey mücâhidîn-i kirâm!*"

Eser, Çanakkale gâzilerinin Âkif'e hitabı ile biter: "*Korkma, cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz...*" Şâirin Çanakkale gâzileriyle yaptığı, 74 mısralık bu hayâli konuşma, 1915'te yazılmış ve 1918'de yayınlanmıştır. 1924'te ortaya çıkacak olan "Çanakkale Şehidleri" şâheserinin habercisi sayılır.

Bir şâheser

"Hâtıralar"ın son parçası 204 mısralık "*Necid Çöllerinden Medine'ye*" şiiridir.

Gerçekten çok yüksek bir eser olan bu şiir, Mehmed Âkif'in 1915 Mayıs-Ekim aylarındaki Necid seyahatinden dönerken, ikinci defa Medine'yi ve Hazret-i Peygamber'in kabrini ziyareti sırasındaki tehasüslerinin eseridir.

Medine'ye kadar çöl yolculuğunun verdiği duyguları, Medine'de ve "*Ravza-i Nebî*"nin karşısındaki hislerini, Mescid'deki cemaati, ezanın verdiği haşyeti, namazın ve duanın ulviyetini anlatan Âkif, namazın sonunda bütün müslüman kardeşlerini kucaklayan duasını etmekte iken, bir Sûdanlının lisânından, "*Yâ Resûlallah!*" feryâdıyla başlattığı Hazret-i Peygamber'e seslenen ve tüyler ürperten yirmi sekiz mısralık hitabesiyle Resûl-i Ekrem'e olan sevgi ve hasretini, erişilmesi güç bir belâgatle dile getirerek eserini bitirmektedir.

Altıncı Kitap: ÂSİM

Süleyman Nazif'in "*bir şiir mu'cizesi*" dediği, 2292 mısralık bu manzûme, Mehmed Âkif'in üzerinde en fazla çalıştığı eseridir. Daha önceki manzûmelerinde parça parça nazm ettiği fikir, his ve heyecanlar, bu eserde toplu olarak, çok güzel bir dil ve mükemmel bir ifâde ile şiirleştirilmiştir.

1919 Eylül'ünde gün yüzüne çıkmaya başlayan eserin, daha önceki senelerde planlanıp yavaş yavaş şekillendiği tahmin edilebilir. Hatta, birinci Safahat'taki "*Köse İmam*" (1910) manzûmesinden sonra böyle büyük bir eserin, şâir tarafından düşünölmeye başlanmış olması mümkündür.

Ancak Mehmed Âkif'in "*Âsım*" üzerinde, basıldığı yıl olan 1924 başında bile çalışmaya devam ettiğini bilmekteyiz.

Köse İmam ve Âsım

Eser baştan sona kadar konuşma şeklindedir. Konuşanlar *Köse İmam* ve *Hocazâde* (Âkif) ile Köse İmam'ın oğlu *Âsım*'dır.

"Köse İmam" tipi, Mehmed Âkif'in eserlerinde yaşattığı –bizce– en önemli kahramanıdır. "Âsım", ondan sonra gelir. Daha doğrusu, bu ikisi, Âkif'in idealindeki şahsiyetin yaşlı ve genç hâllerini temsil ederler. Hatta "*Hocazâde*" de, Âkif'in istediği müslümanın şahsiyetini tamamlayıcı bazı vasıfları taşımaktadır. Âkif'in bu üç kahramanında yücelttiği fikir ve fiillerin toplamı, onun zihnindeki gerçek ideal kahramanın sıfatlarını teşkil etmektedir, denilebilir.

Şâir, Âsım'ın ruh ve beden yapısına, ahlâkına, bilgisine, mertliğine ve heyecanına hayrandır. Ama her çeşit meseleyi çekişe çekişe münakaşa ettiği, kızdırıp konuştuğu Köse İmam, müslüman halkın, yanılmaz irfan ve basiretinin temsilcisidir. İnsanın zihninde, gönlünde fırtınalar kopabilir; ama cemiyet, Âsım'ın yumruğu değil, Köse İmam'ın itidâli ve gösterdiği ilim ve kanun hâkimiyeti yoluyla ıslâh edilecektir.

Eserin bölümleri

Eser iki bölümde incelenebilir:

1. *Köse İmam*'la *Hocazâde*'nin konuşmaları: Eserin büyük kısmını teşkil eder. Burada, yakın çevreden başlanarak, hemen bü-

tün beşerî ve içtimâî mesele ve dertler ele alınır, münakaşa edilir. Her ikisi de dindar, hürriyetçi ve yenilik taraftarı olmakla beraber. Köse İmam, daha muhafazakâr ve tenkitçi, Hocazâde ise biraz daha yenilikçi ve müsamahakârdır. Hocazâde, yaşlı Köse İmam'a karşı yeni nesilleri müdafaa eder. Bu ikisinin nüktelerle dolu münakaşaları ve atışmaları sâyesinde; eskilerin ve yenilerin hata ve savabları ortaya dökülür.

“Âsım'ın nesli”

Köse İmam'ın “*ahlâk bozukluğu içindeki bu halkı ve bu memleketi, kimin kurtaracağı*” sorusuna, Hocazâde'nin “*Âsım'ın nesli*.” cevabı, konuşmaları Âsım ve nesli üzerine çevirir. Bundan şüphesi olan Köse İmam'a karşı “Âsım'ın nesli”nin meziyetlerini ve gösterdiği kahramanlıkları sayan Hocazâde, genç nesli öven heyecanlı hitâbesini “*Çanakkale Şehidleri*” adıyla tanınan şâheser mısralarla bitirir...

Köse İmam'ın bu güzel hallere bir diyeceği yoktur, ancak Cihan Harbi'nden, yüzlerce arkadaşını gömerek dönen Âsım, cemiyetteki kötülöklere ve kötülere tahammül edemeyerek, sâdik arkadaşlarıyla birlikte, fiilen müdâhaleye başlamıştır. Her gün kavga, döğüş, arbede... Daha da fenası, bu kötülöklere toptan halletmek fikriyle, hükümet “darbe”si yapmak için, “*Bâbüâli'yi basmayı kurmuş*”lardır. İşte, savaşta defalarca “oğlunun parçalandığı” haberini “sineye çeken” Köse İmam, onun bir anarşi hareketi içinde “kâtil yahut maktûl” olması ihtimâli karşısında dehşete düşerek, “Hocazâde'sinden” yardım istemektedir.

İlim ve yumruk

2. *Hocazâde ile Âsım'ın konuşmaları*: Bu bölümde Hocazâde, Âsım'a cemiyetimizin neden geri kaldığını ve bir cemiyeti yükselten sebepleri anlattıktan sonra, bugün kendisinden beklenenin, yumruk kullanmak, darbe yapmak değil, ilim tahsil etmek olduğunu söyler. Maddî gelişmeler tek başına toplumu mutlu kılmaz; fakat maddî güce sahip olmayan milletler de ahlâk ve faziletlerini koruyamazlar.

O halde, düşmanlarına ezilmemek, şimdi olduğu gibi onların kaba kuvvetlerine, mecburen boyun eğerek, mânen de sefâlete düşmemek için, onların bulunduğu seviyeye yükselmek gerekir.

Onların son yıllarda elde etmeye çalıştıkları “atom” ilmini müslüman milletler adına öğrenmek lâzımdır... Eser, Âkif’in sözü-nü dinleyen Âsım’ın, arkadaşlarıyla birlikte Almanya’ya tahsillerini tamamlamak üzere gitmeye râzı olmasıyla sona ermektedir.

Eserin kahramanı Köse İmam, Âkif’in sevdiği dostlarından *Ali Şevki Hoca*’dır. Âkif’in birinci Safahat’taki “Köse İmam” şiirini ithâf ettiği bu zat, hiç evlenmemiştir. Dolayısı ile “Âsım” tamamen muhayyel bir kahramandır. Böylece Âkif, dostu Ali Şevki Hoca’ya herkesin gıpta edeceği bir evlât bağışlamış olmaktadır.

İkinci “Âsım”

Mehmed Âkif’in Millî Mücâdele yıllarının ertesinde, “İkinci Âsım”ı yazmayı düşündüğünü bilmekteyiz. Âkif, bu yeni eserinde, “Âsım”ı arkadaşlarıyla birlikte Almanya’dan geri getirerek İstiklâl savaşına sokacağını, onu tâkip ederek savaşı ve bu mücâdeleye katılanların iman, düşünce ve gâyelerini yazacağını; zamanın önde gelen ilim ve fikir adamlarını konuşturacağını” yakın dostlarına söylemiştir. Âkif’in en verimli çağında yurdundan uzaklaşmaya mecbur kalışı, bizi, bu büyük eserden ve daha nicelerinden maalesef mahrum bırakmıştır.

Yedinci Kitap: GÖLGELER

1933’te Kahire’de bizzat şâiri tarafından eski harflerimizle bastırılan bu kitap, kırk bir manzûmeden meydana gelmiştir. Bunların on tanesi 1918-1919 yıllarında, üç tanesi 1921-1922’de (Ankara’da), biri 1924’te ve iki tanesi 1925’te yayımlandıktan sonra kitaba girmiştir.

İlk şiirler, “Hakkın Sesleri”nde bulunan manzumelere benzerler. Ankara’da çıkanlar “*Süleyman Nazif’e*”, “*Bülbül*” ve “*Leylâ*”dır.

Geri kalanlar Mısır’da yazılmıştır. Bunlardan 216 mısralık “*Fir’avun ile Yüz Yüze*”, Âkif’in en kuvvetli şiirlerindedir. *Gece*, *Hicran*, *Secde* ise şâirin mânevî duygularını ve gönül dünyasını ortaya koyan çok yüksek şiirlerdir.

“San’atkâr”

Bu kitabın ve Safahat külliyyatının en son şiiri ise 1933’te yazılmış olan, 208 mısralık “*San’atkâr*”dır.

“*Saâdet öyle mi?...*” mısrayla başlayan ikinci yarısı ile bu şiir, Safahat’ın en güzel, en yüksek ve insanı en fazla müteessir eden şiirlerinden birisidir. Âkif bu şiirinde, “San’atkâr”ın ağzından, kendisinin hayal kırıklığı ve acılarıyla geçen ömrünü, duygu âlemini, İslâm dünyasının üzüntü ve ızdıraplarla dolu hayatını, çok tesirli bir lisanla, kaderine teslim olmuş, ama acılı bir edâ ile dile getirmiştir.

Safahat’ının ilk şiirinde “*Ağlarım ağlatamam, hissederim söyleyemem...*” diye terennüme başlayan büyük şâir, eserini, yine göz yaşları ile bir vedâ andıran şu mısralarla bitirir:

*Hayır! Yakar beni derdimle âşına çıkman,
Bırak, ben ağlayayım, sen çekil de karşımdan
Belâ mı kaldı ki dünyâ evinde görmediğim?
Bırak, şu yaşları, hiç yoksa, görmeden gideyim!*⁽¹⁾

(1) Mehmed Âkif merhumun hayatı ve eserleri ile Safahat hakkındaki çalışmalarımızın bir özeti ve şâirimiz hakkında yeterli sayılabilecek bir bilgiyi sunmuş olduk. “Giriş”in kaynakları ve daha fazla bilgi için şu kitaplarımıza bakılabilir:

- * Mehmed Âkif Ersoy, 6. baskı, İstanbul 2013, (24+328) sayfa, Kapı Yayınları.
- * Mehmed Âkif, *Mısır Hayatı ve Kur’an Meâli*, 4. baskı, İstanbul 2009, (8 + 351) sayfa, Şûle Yayınevi.
- * Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, 5. baskı: 2014, üç cilt, (254 + 248 + 306) sayfa.
- * “Mehmed Âkif” maddesi, DİA (Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), Ankara c.28, s.432-439, Prof. Dr. Orhan Okay Bey’le birlikte.
- * *Tefsir Yazıları ve Va’azlar*, Mehmed Âkif Ersoy, 2012, DİB y. 360 s.
- * *Mehmed Âkif Ankara’da - Milli Mücadele Yılları*, Ankara BŞB y. 2013, (14+298) s.
- * *Safahat’tan Seçmeler*, Mehmed Âkif Ersoy, 6.b. 2014, Kapı y. 358 s.
- * *Sıratümostakîm-Sebilürreşâd dergisi* (1908-1925, 25 cild, 641 sayı, 9 bin sayfa) yeni harflerle aynen neşri: İlk iki cilt yayınlandı, Bağcılar Bld.y.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİİRİ VE SAN'ATI HAKKINDA YAZILANLAR

Mehmed Âkif'in san'atı, şâirliği ve "Safahat"ı üzerine pek çok yazı kaleme alınmıştır. Bu bölümde, Mehmed Âkif'in san'atı ve şiirinin değeri üzerine, tanınmış edebiyatçıların yazılarından kısa alıntılar yapılacaktır:

Ömer Seyfeddin:

Meşhur hikâyeci, yazar ve şâir Ömer Seyfeddin (1884-1920), 1919'da *İfham* gazetesinin edebî ilâvesine yazdığı bir makalede, "güzel edebî eserin eskisi yenisi olmaz, önemli olan güzel olmasıdır" fikrini ifâde ederken, Mehmed Âkif'i misâl olarak göstermektedir:

"... Şâir, rûhunda ilahî bir ateş, bir ihtiras olandır. Şiir bizi zabtetmeli, rûhumuzda olmayan bir kuvveti, bir hissiyâtı bize ilkâ etmelidir. Şiiri böyle telâkki edenlere göre, aruz ile yazanlar arasında bugünün en büyük şâiri Mehmed Âkif'tir. Safahat'ta umman gibi bazan dalgalanan, bazan sâkin, fakat son derece muhteşem duran bir rûhun akislerini görürüz. Süleymaniye Kürsüsünde, i'tiraz kabul etmez bir şâheserdir. Ben, İttifâk-ı İslâm tarafdârı bir milliyetperver olduğum hâlde, ne vakit bu şâheseri okusam heyecanım değişir; İttihâd-ı İslâm tarafdârı bir utupist [hayâlperest] oluveririm. Bu şâir, ilahî ihtirâsında son derecede samimîdir; hiç yapmacığı falan yoktur... Lisânı, konuşulan Türkçe'ye son derece yakındır. Bugün aruzla yazanlar içinde –Hâmid müstesna– ondan başka fırtınalı bir rûhla kâri'ini heycâna getiren, kâri'inde olmayan hisleri veren bir şâir yoktur." (İfham edebî ilâvesi, no.6, 30 Eylül 1919)

Cenap Şehâbeddin:

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın şiir ve nesir üstâdı Cenap Şehâbeddin (1870-1934), 1921'de kaleme aldığı bir yazısında Mehmed Âkif'in şâirliğinden ve Safahat'ın edebiyatımızdaki yerinden şu satırlarla bahseder:

“Şi'r-i millî nâmiyla ırkımızın rûsûm ve an'anâtına ait neşîdeler kastediyorsak, pişinde serfirû edeceğimiz [önünde baş egeceğimiz, selâm duracağımız] bir dehâ-yı şi'r görüyorum: Mehmed Âkif... Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûr-i beyân içinde menâzır-ı milliyeti teşhîr etmemiştir. Türk ve İslâm rûhu Safahat'ın ruşeym-i ilhâmı oldu. Târih-i edebiyat şimdilik büyük Âkif'ten daha büyük bir İslâm ve Türk şâiri tanımaz.” (Peyam, 11 Ağustos 1921)

“Âsım”ın 1924'te kitap halinde neşrinden sonra kaleme aldığı ve Servet-i Fünûn dergisinde çıkmış bulunan “*Safahat Mübdi'i*” başlıklı müstakil makalesinde Cenap Şehâbeddin, Âkif'in san'atı hakkındaki düşüncelerini daha uzun ve etraflıca yazmıştır. Bu yazısında Mehmed Âkif'in şahsiyetini de tahlil eden Cenap Şehâbeddin, onun, san'atta erişilmeye çalışılan gayeye, “*sehl-i mümteni*”e [kolay gibi görünen, fakat yazılması zor eser], yani “*âzamî basitlik içinde, âzamî güzellik*”e ulaştığını “*en yüksek san'ata ve güzelliklere, sanki hiç külfetsiz erişivermiş gibi*” göründüğünü, “*san'atın bu en çetin ve dar yolunda*” başarıyla, tökezlemeden yürüyüp gayesine vardığını yazmakta, “*şehidlere*” hitap eden bölümün bir “*şâirlik dehâsı eseri*” olduğunu belirtmekte ve:

“Külfeti bu kadar mektûm (gizli) ve kuvveti bu kadar güzel bir eser-i san'at daha tanyor musunuz? Bunu ibdâ eden elleri eğilip öpmek kadirşinaslığın ilk farîzası değil midir?” demektedir.

Cenap Şehâbeddin, “*Âsım*” hakkındaki kanaatini de şöyle ifade etmektedir:

“...Safahat silsilesi emîn bir silsile-i tevfihtir. O silsilenin altıncısını –ki müellifi “Âsım” ünvânını vermiş– edebiyâtımızda muâdili olmayan bir âbide tanımakta tereddüt etmiyorum...”

(Servet-i Fünûn, sayı 1479, 18 Aralık 1924)

Süleyman Nazif:

Mehmed Âkif'e dair ilk müstakil eseri kaleme almış olan şâir ve nâsir, meşhur edib Süleyman Nazif (1870-1927), "Necid Çölleri'nden Medine'ye" şiiri için –onun tarafından sarf edilince ayrıca önem kazanan– şu sözleri yazmıştır:

"Şark ve Garb'ın benim bildiğim lisanlarında ve bu vâdide, gerek te'lif gerek tercüme sûretiyle, bu kadar güzel ve pürüzsüz, kusursuz bir şiir okumadığımı fahr ü lezzetle itirâf ederim. Bunu yazmak için yalnız Mehmed Âkif kadar şâir olmak kifâyet etmez; Mehmed Âkif kadar dindar da olmak lâzımdır. Bu iki lâzime-i ibdâi aynı bereket ve kuvvetle nefsinde cem' etmeyen bir şâir... ister Şarklı olsun, ister Garplı, hiç bir san'atkâr, şu neşîdenin mislini vücûda getiremez. Şâirin aşk u imâni kalbinden kalemine ve kaleminden kağıda dökülmüştür." (İstanbul 1924)

İsmail Habib Sevük:

Edebiyat tarihçisi İsmail Habib Sevük (1892-1954), "Edebî Yeniliğimiz" adlı eserinde, Âkif'e ayırdığı bölümde şiirlerini etraflı şekilde ele alır ve son olarak Âsım'ı inceledikten sonra yazısını şu satırlarla bitirir:

"Nihayet vecdi ve heyecanı olan şâir Mehmed Âkif de, o kitapta, bilhassa Çanakkale harbinin tasvirine ait sayfalarda, Mehmedciğin türbesine yaptığı haşmetli âbidede, bize yalnız kendi şiirinin son zirvesini değil, aynı zamanda edebiyatımızın da en mühim irtifâlarından birini vermiştir. Âsım'da bütün Mehmed Âkif vardır. Elinde öyle bir cilt olan bir kimse de şiir mâbedinin içine, her vakit kendi evi gibi girebilir." (İstanbul 1932, c. 2)

İbrahim Alâaddin Gövsa:

Yazar, şâir, lügatçi ve edebiyat tarihçisi İbrahim Alâaddin Gövsa (1899-1949), Mehmed Âkif'in vefatı üzerine kaleme aldığı yazısında şu hükmü vermektedir:

"Türk halk dilini onun kadar mûnis ve tabîi kullanan olmadı gibi, Türk halkının gönlünü onun derecesinde doğrulukla ve samimiyetle intâk eden (konuşturan) bir şâirimiz yetişmemiştir."

Öyle sanıyorum ki "Safahat", Şark ufuklarında akisleri asırlarca dalgalanmaya namzet bir şâheser olarak kalacaktır." (Yedigün, 6 Ocak 1937)

Hakkı Sühâ Gezgin:

Tanınmış edebiyat muallimi, yazar ve millî musikîmizin savunucusu Hakkı Sühâ Gezgin (1895-1963), 1939'da "*Yeni Mecmua*"ya yazdığı "Edebî Portreler" yazı dizisinde, Mehmed Âkîf'e tahsis ettiği makalesinde şu tesbitlerde bulunmaktadır:

"Bülbül, Secde şiirlerinde ise bir insan kalbinde kopması mümkün olan fırtınaların en coşkunlarıyla karşılaştık. Âkîf, yalnız bu iki manzumenin sahibi olsaydı, yine şanında hiçbir eksiklik bulunmayacaktı. Bir şâir ruhunun ne engin kanatlı bir varlık olduğunu bu şiirlerde bütün ihtişamıyla gördük.

"Mehmed Âkîf, kuyruklu yıldızlar gibi asırda bir doğan, fakat tek başına bütün bir ufku dolduran bir bahtiyardı. Sanatının elmas sorgucu bütün iftiralar, anlamamazlıklarla lekelenmeğe çalışılsa bile, yarınki nesiller onu gönül dünyasının bir fâtihi gibi alkışlayacaklardır." (13 Ekim 1939)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHLÂKI, YAŞAYIŞI VE DÜŞÜNCELERİ

ŞAHSİYETİNİN ÖZELLİKLERİ

Sebilürreşâd dergisinin sâhibi ve Mehmed Âkif'i en yakından tanımış bir kimse olan Eşref Edib Bey, onun hakkında edindiği intiba ve kanaatlerini şöyle özetlemektedir:

HEM FİKİR, HEM TOPLUM ADAMI

Âkif, müdhîş bir seciye (karakter, şahsiyet) ve kana'at (inanç) sâhibi idi. Gelişigüzel hâdiselerin arkasından sürüklenmezdi. Muayyen ve başlıbaşına kana'atleri, ölçüleri vardı. Kana'atlerini şu muâdele-i ictimâiye (sosyal formül) üzerine kurmuştur: Fazîlet, vatanperverlik, ilim mecmu'ları dine müsâvîdir (Din = Ahlâk + Vatanseverlik + İlim).

Âkif sadece bir köşeye çekilip düşündüklerini ve duyduklarını yazmakla kalan bir şâir değildi. Aynı zamanda doğru bildiği şeyleri yapmaya çalışan, hareketlerini, samîmî duygularına uygun düşürmeye uğraşan, bir cemiyet adamı idi: Memûriyet mesleğinde, cemiyet işlerinde, vatan işlerinde kendine teveccüh eden [üzerine düşen] vazifeleri yapmak için didinmiş durmuştu.

AZİMLİ, VEFÂLİ, MÜTEVÂZİ VAKÛR

Çok azim sâhibi idi. Bir kere bir şeye azmetti mi, artık onu yapmak mes'eale değildi.

Vefakârlığı müstesna derecede idi. Dostluğuna bihakkın güvenilirdi. Vefâsızlık, nazarında en büyük nâmerdlik idi. O, yalnız

insanlara karşı değil, Allah'ına, Peygamber'ine, milletine, vatanına da vefâkârdı.

Çok mütevâzı idi. Gösterişi hiç sevmezdi. Sırası gelmeyince ilmini bile izhâr [belli] etmezdi.

Çok büyük izzet-i nefis sâhibi idi. Bütün müddet-i hayatında hiç bir defa, hiç bir kimseye karşı en ufak bir zillet göstermemişti. İzzet-i nefisini rencide edecek ufak bir söze, ufak bir muâmeleye, hatta ufak bir bakışa bile tahammül edemezdi. Şeref ve haysiyetine bütün müddet-i ömründe hiçbir toz kondurmamıştı.

CESUR, MERT, MAHCUP, DAYANIKLI

Çok metânet sâhibi idi. Yeis, korku nedir bilmezdi. Hissiyâtına karşı soğukkanlılığını muhâfaza ederdi.

Çok mert adamdı. Çocukluğundan beri mertliğe meftundu. Acze düşmüş adamdan intikam almayı mertliğe münâfi [aykırı] görürdü.

Bütün insanlara karşı hayırhahtı. Bilhassa arkadaşlarını iyi bir halde görmekten büyük zevk alırdı.

Söze büyük kıymet verir, verdiği sözü kat'iyen yerine getirirdi. Meğer ki ölüm, yâhud ona yakın bir mâni' zuhûr ede. Sözü tutmayanlara insan nazarıyla bakmazdı.

Yalan nedir bilmezdi. Her sözü doğru idi. Hiç kimse, müddet-i ömründe, onun bir kere olsun yalan söylediğini görmemiştir. Yalan söyleyenlere çok kızardı.

Utangaçtı. Ona fazîletinden, kudretinden bahsederseniz kızarır, başka tarafa bakardı.

Hayatın verdiği ızdıraplara gülerdi. Ona göre hayatta tahammülü kâbil olmayan en büyük yük hamûle-i minnetti [birilerine borçlu kalmaktı]. Fenâlığa karşı iyilikle mukâbeleye çalışır ve bundan zevk alırdı.

DOSTLUĞU ÇETİNDİ

Ömründe bir kerecik olsun kuvvete boyun eğmemişti. Kavîler [güçlüler], nüfûzlular [kudret ve para sahipleri] onu karşılarında dâima haşın görmüşlerdi. Haksızlığa karşı hiç tahammülü yoktu; derhal kırar dökerdi. İstibdâdın [diktanın, baskının] şiddetle

aleyhinde idi. Kızınca yüzü korkunç bir heybet alırdı; korkunç şiirlerindeki heybet gibi.

Halkın ızdıraplarına alâka gösterirdi. Halk sıkıntıda iken zevk ve sefâhat [eğlence, israf] içinde yüzenlere müdhiş hasım kesilirdi.

Dostluğu, çok pahalı bir mal gibi, mahrûmiyetlere katlanılarak elde edilirdi. Sonra da kaybetmemek için bu çok pahalı şeyin üstüne titreyecektiniz. Çetin huylu idi. Onunla dost olmak kolay değildi. Onu anlayabilerseniz, canını da sizin için fedâ ederdi.

Herşeyi tam idi; alâkası da, alâkasızlığı da. Sevdiğini tam severdi. Rûhunun ısınmadığı adamlara da hiç alâka göstermezdi; fakat bir kin de bağlamazdı.

Sohbetine doyamazdınız. Susması bile zevkli idi. Bâzan yalnız gözleri konuşurdu. Sevdiği, inandığı şeylere ağzınızı açamazdınız; buna tahammülü yoktu. Başkasının inandıklarına hürmet ederdi. Kendisinin de inandıklarına başkası hürmete mecburdu.

Kendi işlerine lâkayd [ilgisiz, önem vermez] idi. Fakat sevdiklerinin her işine alâka gösterirdi. Sevdikleriyle çok lâtife ederdi.

YALNIZ VE MÜTEFEKKİR

En sevdiği şey, yalnız kalıp düşünmektir. Şehrin dağdağasından sıkılır, dâima uzak ve ıssız yerlerde, dergâh gibi bir yeri olmasını tahayyül ederdi. Orada insanlardan uzak, tabiatla başbaşa kalmak isterdi.

Çok hazır cevap idi. Bâzan cevap makâmında [yerine] “fıkra gelsin mi?” der, hemen bir fıkra naklederdi. Hoşuna giden fıkra, şiir, her ne olursa olsun, tekrarından zevk alırdı. Bir meclisten hoşlandı mı söze seve seve karışır, açılırdı.

Ne olduğu belirsiz, renksiz, meşrepsiz [karaktersiz, gevşek] insanları hiç sevmezdi.

DÂİMA OKUR, OKUTUR

Okutmak ve yazmak en büyük zevki idi, okuttuğu derse ehemmiyet verirdi. Bildiğini iyi bilirdi. Bilmediği şeye de hiç karış-

mazdı. Hâfızası çok kuvetli idi. Ezberlediği şeyler on bin beyitten aşağı değildi.

İrfan ve liyâkate meftundu. Erbâb-ı kudret ve fazileti candan sever, kudret ve kâbiliyet gördüğü herkesi, millete karşı hizmet yolunda çalışmaya teşvik ederdi.

TA'ASSUBA, CEHLE, SAPIKLIĞA DÜŞMAN

Câhilâne ta'assubun müdhiş düşmanı idi. Eskiye bilâ-kayd ü şart [körükörüne] bağlı değildi. Yeniye de körükörüne taraftar değildi. Düstûru şu idi: "Eski, eski olduğu için atılmaz, fenâ olursa atılır. Yeni, yeni olduğu için alınmaz, iyi olursa alınır."

O, hem şâir, hem âlim idi. Ahlâkî meziyetleri, insanî vasıfları, şiirinden de, mâlûmatından da yüksekti. Cehle karşı düşmandı. Bir cemiyet için ilimsiz yaşamak kâbil olmadığı kanâatinde idi. Asrın icâbâtına [zamanın gereklerine], gençliğe, istikbâle ehemmiyet verirdi. Milletleri sapık yollara götüren şuarâ, üdebâ ve muharrirelere [şâir ve yazarlara] müdhiş düşman idi. Bunları millet için bir musîbet [felâket, belâ] addederdi.

HÜR FİKİRLİ

Çok hür fikirli ve müsâmahakâr idi. Geniş düşünürdü. Onun müsâmaha etmediği yalnız birşey vardı: Dîni...

Mûsikiyi çok severdi. Nısfıye (ney) üflerdi. Birçok ağır şarkılar, besteler ve ilâhiler mahfûzu [hâfızasında, ezberinde] idi. Mevlid'i çok severdi. Güzel sesle okunan Kur'ân'ı dinlemekten büyük haz duyardı.

Hâsılı yüksek bir şâir olduğu kadar, tam mânâsıyla bir insân-ı kâmil idi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEHMED ÂKİF'E DAİR HÂTİRALAR

Bu bölüme, Mehmed Âkif'i yakından tanımış bazı zatların hâtıralarından seçilmiş parçalar alınmıştır. Hâtıraların alındığı yerler dipnotlarda gösterilmiştir.

YAKINDAN TANINMANIN TEHLİKESİ

Yakından tanınmak insan için tehlikelidir, derler. Âkif'in hayatı böyle bir tehlike bilmez. Yakından tanınmak onun hakkında kazançtı. Ona karşı mesafe hâindi. Cemiyetten eve kaçan, caddeden sokağa kaçan, şehirden kıra kaçan, insandan kitaba kaçan Âkif, uzaktan sevimsizdi; o, yakından güzeldi: İyi adamın güzelliğiyle, ferâğatin güzelliğiyle, sâhici şereflerin topunun güzelliğiyle güzeldi.

Bilhassa, hayatta bâzı müşterek mefhumları bilmemek, ona vahşi bir güzellik veriyordu: Âkif'in bilmediği müşterek mefhumların başında menfa'at vardı. Menfa'atin ümmîsi idi. Birinci Cihan Harbi'ndeki açlık bile Âkif'e menfa'ati öğretmedi.⁽¹⁾

AKTÖR MÜ, KAHRAMAN MI?

İlk tanıdığım zaman ona inanmadım: Bir insan bu kadar temiz olamazdı. Fena aktör, melek rolünü oynamaktan bir gün yorulacaktı. Gayri tabîi bir faziletten yorulan yüzünü bir gün görecektim. Fakat otuzbeş sene bu gün gelmedi.

Otuzbeş sene onun yanından her çıkışımda, kendime hep bu sualleri sordum: Bu tevâzu, kendi kendini inkâr derecesine nasıl çıkıyordu? Mahrûmiyetlerden yılmayan seciyesiyle, kendisini nasıl

(1) Midhat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif İstiklâl Şairi*, İstanbul 1944, s.5.

kahraman sanmıyordu? Onu yakından tanıyanlar için, her geçen gün, nasıl onun lehine geçen bir gün oluyordu? Onun temizliği yanında insan kendi günahlarından muzdarip olurken, o, kendisinin sizden başka olduğunu nasıl görmüyordu?

Onda bütünlük vardı: Kininde de, evlâtlık, babalık, kardeşlik kuvvetini alan dostluğunda da, bütünlük... Dostunu, sevmek kelimesinin noksansız mefhûmuyla seviyordu: Öldüğü zaman, düştüğü zaman, dünya aleyhine döndüğü zaman, yanında olmadığı vakit ve sevmeyenlerin yanında bulunsa bile.⁽¹⁾

TEMİZ AHLÂKLI GENÇ

Âkif'in mektep tahsili zamanlarında en açık ve candan görüştüğü Sabri Sözen Bey merhumun bize kuvvetle te'min ettiğine göre "*Mehmed Âkif Bey içki kullanmamıştır. Onun nezâhati, terbiyesi, seciyesi, akranları içinde mesel-i sâir olmuştur. O, bir karıncayı bile incitmedi. Çok temiz, çok hayırhah, çok namuslu bir gençti...*"⁽²⁾

SPORCULUĞU

Âkif, gençliğinde deniz yarışlarında, yaya koşularında, atlama müsabakalarında hep birinciliği kazandı. Saatlerce kürek çeker, Boğaz'ı yüzerek geçirdi. O iyi taş atardı. Ankara'da bulunduğu zamanlarda tatil günlerini bu gibi idmanlarla geçirirdi. O vakit bile binnisbe daha genç ve daha idmanlı bâzı arkadaşlarına tefevvuk ederdi.

Değirmen arkının en geniş yerlerinde öyle bir atlayışı vardı ki, insan hele candan bakamazdı.⁽³⁾

VATAN SEVGİSİ

Vatanı o derece kendininde ve o kadar güzeldi ki, Çamlıca gibi yüksek bir noktadan memleketine bakınca gurur duyuyordu.

(1) Midhat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif – Hayatı...*, 1. kitap, s. 207, İstanbul 1939, (Kuntay).

(2) Hasan Basri Çantay, *Âkifname*, s. 28, İstanbul 1966, (Çantay).

(3) Çantay, s.36.

Fatin Efendi'ye misafir gelen bir Avrupalı, İcâdiye tepesinden İstanbul'a bakarak hayran olduğu gün orada olan Âkif, sapsarı oluyordu.⁽¹⁾

SEVMEDİKLERİ

İki adamı sevmezdi: Fazla terbiyeli ve fazla terbiyesiz olanı.

Nezâket, ona insanların gizlenmeye muhtaç olan bir tarafını örten bir şey gibi görünüyordu.

Gözünde, fazla nâzik olan adam, gizli adamdı.⁽²⁾

İki yüzlülere garazdı. Fakat yaşı ilerledikçe:

“İki yüzlüleri artık sever oldum; çünkü yaşadıkça yirmi yüzlülük insanlar görmeye başladım.”

Diyordu. Ve yaşlandıkça herkesten kaçırıyordu. Daha yaşasaydı, yalnız kalacaktı; cemiyetle karşı karşıya tek bir adam.⁽³⁾

AÇIKTAN DÜŞÜNEN ADAM

Âkif vitrin-adam değildi. Önünden geçenler onu göremezdi. Âkif'i görmek isteyenler içine girecekti.

O, alenen düşünen adamdı. Düşünmekle söylemek arasında mesafe vardır. O, bu mesafeyi kaldırdı: Onun bir şey söylemesi demek, o şeyi alenen düşünmesi demektir.

O, içtimâi kabadayı idi. Kendi fikrinden korkmak, kendi yüzünden korkmak onda yoktu: Ne fikri, ne yüzü, hayat boyunca onun için değışmedi.⁽⁴⁾

MİNARE VE EYFEL

Adam vaktiyle sarıklıydı. Bir aralık Paris'e tahsile gitmiş, büsbütün derin bir kibirle dönmüştü. Şevki Hoca'nın evinde birgün Âkif eski sarıkla yeni azameti yanyana koyarak adama:

“Siz, dedi, insanlara eskiden Fâtih minâresinden bakardınız; şimdi Eyfel kulesinden bakıyorsunuz.”⁽⁵⁾

(1) Kuntay, s.299.

(2) Kuntay, s.296.

(3) Kuntay, s. 295.

(4) Kuntay, *İstiklâl Şâiri*, s.7.

(5) Kuntay, s. 56.

“BİR KUSURU”

Bence Âkif'in ahlâkî meziyetleri, insanî vasıfları, şiirinden de, malûmatından da yüksektir. Âkif'in bir kusuru, bir baş belâsı vardı ki, o da sırf “Mefkûresinin adamı olmak”tan ibâretti. İşte onun içindir ki hiçbir yerde barınamamıştır.

Bunu bir meziyet olarak kabul eden, yahud bu kusurunu hoş gören, yahud fikri fikrine uymak itibariyle bu kusurunu nazar-ı itibâra almayan, bu sebeple kendisini himâyede bir beis görmeyen bir zâta tesâdüf etmeseydi; âkıbeti daha çok hazin olurdu.

Çünkü insanlar, hiçbir mefkûre sâhibini, hâl-i hayâtında takdîr edememişlerdir.⁽¹⁾

DIŞ GÖRÜNÜŞÜ

Üstad çok mütevâzî idi. Gösterişi hiç sevmezdi. Sırası gelmeyince ilmini bile izhâr etmezdi. Mükemmel Fransızca bildiği halde söz arasına Fransızca bir kelime karıştırdığı ömründe vâki değildi.

Zâhir-i ahvâli de ilmini, irfânını gizleyebilmeye müsâid. Onu yakından tanımayanlar, onun eserlerini bilip okumayanlar, onu görünce hiçbir şey anlamazlar. Çok zaman fesi kalıpsız, pantolonu ütüsüz, boyunbağı gelişigüzel bağlanmış, sakalı uzamış gezerdi. Çizme biçiminde, fakat yumuşak deriden hususî surette yaptırdığı mestleri vardı. Pantolonun paçalarını içine koyardı. Mestleri dizlerine kadar uzundu. Bilhassa harekât-ı milliye zamanında Anadolu'da hep böyle gezerdi. Fakat son derece temizliğe itina ederdi.

Tanıdıkları tarafından, tanımayanlara:

“Şâir Mehmed Âkif Bey!” diye tanıştırıldığı zaman, muhâtabı bir müddet hayret içinde kalırdı. Adeta inanamıyordu. Bu kalıp kıyafetin içinde o dehâ-yı şî'r ü edeb nasıl olur? Tereddüde düşerdi.

Üstad da bunu hissetmez değil, fakat nedense hiç aldırmazdı. Hattâ zannedersen hoşuna da giderdi.⁽²⁾

BİZ SÖZ VERDİK, SİZ OTURUN!

Birgün Çengelköyü'nde oturduğu Fıstıklı Köşk'te birleştik.

(1) Eşref Edib Fergan, *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri...*, c.1, s. 244, İstanbul 1938, (Fergan), Seniyüddin Başak Bey'in hâturası.

(2) Fergan, c. 1, s. 262.

Oradan bir yere gidecektik. Vapurun hareketine de pek az kalmıştı. Bir de baktık, *Hüseyin Kâzım, Fatın Hoca*, daha bir iki kişi çıka-geldiler. Üstad onlara buyurun dedi, her birine ayrı ayrı iltifattan sonra:

“Müsaadenizi rica ederim. Biz Âsım’la bir yere gidiyoruz. Söz verdik. Mâzur görünüz. Siz buyurun, istirâhat edin. Başka gün yine görüşürüz inşâallah...”

Dedi. Çıktık. Misafirler evde kaldı. Sür’atle yokuşu indik, vapura yetiştik. Bu hareketi benim havsalam pek almadı.

“Üstad, dedim, bu tuhaf bir iş oldu!”

“Hayır, hiç de tuhaf değil. Söz verdik, bizi bekliyorlar. Her medenî insanın bunu kabul etmesi tabiidir. Hele Hüseyin Kazım böyle şeyleri pekâlâ bilir, tabii görür.”

Hakikaten birkaç gün sonra Hüseyin Kâzım Bey’i gördüğüm zaman Üstad’ın bu hareketini pek tabii gördüğünü, hattâ takdir ettiğini anladım.⁽¹⁾

SÖZ VERMEK NE DEMEKTİR?

Ben Vâniköyü’nde oturuyordum. Kendisi de Beylerbeyi’nde. Birgün öğle yemeğini bende yemeyi kararlaştırmıştık. Öğleden bir saat evvel bana gelecekti. O gün öyle yağmurlu, boralı bir hava oldu ki her taraf sel kesildi. Merhum yürümeyi severdi. Havanın bu haliyle karadan gelemeyeceğini tabii gördüm. Mîâddan biraz ev-velki vapurdan çıkmadı, diğer vapur bir buçuk saat sonra gelecekti. Yakın komşulardan birine gittim. Vapur gelmeden önceceğimi de hizmetçiye söyledim. Yağmur devam ediyordu. Vaktinde evime döndüm, bir de ne işiteyim, bu arada sırlıslıklam bir halde gelmiş, beni evde bulamayınca, hizmetçi ne kadar ısrar ettiyse de durma-mış, *“Selâm söyle”* demiş, o yağmurda dönmüş gitmiş! Ertesi gün kendini gördüm. Vaziyeti anlatarak özür dilemek istedim, dinleme-di. *“Bir söz ya ölüm veya ona yakın bir felâketle yerine getirilmezse mâzur görülebilir”* dedi. Benimle tam altı ay dargın kaldı.⁽²⁾

(1) Fergan, c.1, s. 259, Hâfız Âsım’ın hâtırası.

(2) Çantay, s. 246, İstanbul Rasadhânesi kurucusu Prof. Fatın Gökmen’in hâtırası.

MİLLÎ MÜCÂDELE

Kurun gazetesi başmuharriri Âsım Us anlatıyor:

Anadolu hareketinin ilk başladığı sıralarda idi. Bir gün Bâbiâli caddesinde *Sebîlürreşâd* idarehanesinde birkaç kişi konuşuyorduk. Hâzirûndan biri Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyledi.

O zamana kadar düşünceli bir tavır içinde hemen hiç söz söylemeyen merhum Âkif birdenbire heyecanlandı; bu sözü söyleyene dönerek:

“– Hayır, dedi; artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes el birliğiyle sarılmalıdır.”

O zaman Âkif’in bu sözü benim içime büyük bir ferahlık vermişti. Bunu hiç bir zaman unutamam.⁽¹⁾

BİLDİĞİNİ İYİ BİLİRDİ

Üstad bildiğini iyi bilirdi, bilmediği şeye de hiç karışmazdı.

Hilvan’da Dârülfünûn müderrislerinden Abdülvehhâb Azzâm’ın evine gitmiştik Ezher hocalarından da birkaç zat vardı. Lügata dâir bir bahis açıldı. Ezherlilerin nokta-i nazarına Üstad itiraz etti. “*O kelimenin mânası şöyle olsa gerek?*” dedi. Ezherliler fikirlerinde isrâr ettiler. Abdülvehhab Azzâm, *Kâmûs*’u getirdi. Kelime Üstad’ın dediği veçhile olduğu anlaşıldı.⁽²⁾

FRANSIZCA BİR MAKALE

Hüsnü Açıköz anlatıyor: “Birgün idarehanede oturuyoruz. O vakitki İstiklâl Mahkemesi âzâlarından iki zat ellerinde Fransızca *Tan* gazetesi olduğu halde geldiler. Bu nüshada Kuvâ-yi Milliye hakkında sitâyîşkâr yazılar vardı. Fransızca makaleyi cümle cümle okuyarak tercüme etmeye, bana da Türkçesini yazdırmaya başladılar. Fakat aralarında kelime ve cümle tercümeleri hakkında ihtilâf baş gösterdi. O zamana kadar pencereden dışarıyı seyreden Üstad, bu münâkaşa üzerine döndü:

“– *Müsaade ederseniz ben söyleyim de yazsın*” dedi.

(1) Fergan, c.1, s. 675, milletvekili, gazeteci Âsım Us’un hâtırası.

(2) Fergan, c.1, s. 269.

Gazeteyi aldı. Fransızcasını hiç söylemeden doğrudan doğruya Türkçesini yazdırdı. Tercümeyle savaştan arkadaşlar bunu görünce:

“– *Afedersiniz üstad, biz sizi zahmete sokmak istemezdik*” dediler.

Halbuki Üstad’ın Fransızca bildiğini zannetmediklerini sonradan bana söylediler.⁽¹⁾

AVRUPA ÂYETLERİ

Karşısında temerrüd eden [inatlaşan] bâzı münevverlere:

“*Durun, ben size Avrupa âyetleri okuyayım*” der; mevzûbahs olan mes’elede Avrupa âlimlerinin neler dediklerini, hangi memleketlerde o mes’elenin ne suretle tatbik edildiğini sayar döker, niha-yet muhâtabını yola getirirdi. Üstadın kafasında “Avrupa âyetleri” o kadar çoktu ki!...⁽²⁾

HÂFİZASI

Üstad’ın hâfızası şâyân-i hayretti. Ezberlemiş olduğu şeyler, zannetmem ki on binden aşağı olsun. Herhangi mevzu hakkında bir bahis geçse, Üstad ona dâir birçok beyitler okurdu. Herhangi kasideden bir parça okunsa, altını üstünü tamamlardı. Bütün divanları kimbilir kaç defa tekrar etmişti.

Yalnız Türk edebiyatında değil, Arabî, Fârisî edebiyatında da böyle idi. Hemen bütün meşhur kasideler, şiirler mahfûzu idi. Herhangi bir kaside, yahut bir rubâî, bir beyit okursanız size onun şâirini bile söylerdi.

Bunları ne vakit okumuş, ne vakit ezberlemiş, nasıl ezberlemiş... İnsan hayretler içinde kalır.

Dârülfünûn’da dersine devam edenler Üstad’ın bu müdhîş hâfızasını çok iyi bilirler.

Üstad ders okuturken eline kitap almazdı. Herhangi bir kasideyi, herhangi bir şiiri ezbere tahtaya yazar, yahud yazdırır, sonra

(1) Fergan, c.1, s. 67, Kastamonu Açığsöz gazetesi sahibi Hüsnü Açığsöz’ün hâtrası.

(2) Çantay, s. 43.

onu tahlil ederdi. O münasebetle o mevzua müteallik birçok şeyler okurdu. Bir fikri muhtelif şâirlerin ne suretle ifâde ettiklerini gösterir, talebesini hayretler içinde bırakırdı.

Dersde yalnız kendi şiirlerini okumaz, kendisinden bahsetmezdi. Onu ayıp telâkki ederdi.⁽¹⁾

“DOĞRU MU?”

Yalan nedir bilmezdi. Her sözü doğru idi. Hiçbir kimse, onun bütün müddet-i ömründe bir kere olsun yalan söylediğini görmemiştir. Yalan söyleyenlere de çok kızardı. Her söze karışmaz, her hususda fikrini izhâr etmezdi. Fakat söylediği her söz mutlaka doğru idi.

Şefik naklediyor: Bir gün birisi ile görüşürken, o zat:

“– *Doğru mu?*”

Dedi. Buna o kadar kızdı ki:

“– *Bir daha bana bu kelimeyi tekrar etmeyiniz!*” diye müdhiş itâbda bulundu.⁽²⁾

ORADA ÂKİF VARSA...

Âkif, Cemiyet'e (İttihad ve Terakki) darılıp oradan ayağını kestikten sonra bir adam, birgün, bir fesad cemiyeti hazırlandığını Kara Kemal'e haber veriyor ve,

“*Bu fesad cemiyetinde Mehmed Âkif de var.*”

Diyordu. Polis müdürüne telefon etmeye hazırlanan Kara Kemal, bunu duyunca telefonu bırakıyor:

“*Eğer, diyordu, içinde Âkif varsa, bu bir fesad cemiyeti değildir.*”⁽³⁾

“BİZİ SİMSAR MI ZANNETTİN!”

Sebilürreşâd'ı kapadıkları sırada bir gün Talât Paşa kendisine:

“– *Âkif Bey, dedi, şu Merkez-i Umûmi'dekilerle (Nazım Bey'i, Ziya Gökalp'ı kasd ediyordu) anlaşsan olmaz mı?*”

(1) Fergan, c.1, s. 269.

(2) Fergan, c.1, s. 265, Şefik Kolaylı'nın hâtrası.

(3) Kuntay, s. 75.

Talât Paşa bunu söyler söylemez, rengi değişti, gözleri büyüdü, hemen yerinden fırladı, ellerini sadâret masasının üstüne koyarak:

“– *Sen bizi bunun için mi çağırдың?*” dedi. “*Anlaşmak ne demektir? Bizim şahsî bir emelimiz, bir gâyemiz mi var? Bizi sim-sar mı zannettin? Teessüf ederim.*”

Allaha ısmarladık bile demeden çekilip gitti. Talât Paşa da arkasından baka kaldı. Artık bir daha da görüşmedi.⁽¹⁾

KURU FASULYE

Âkif Bey hayatında eğilmedi, gerek istibdat devrinde, gerek Meşrûtiyet senelerinde açlığa rızâ gösterdi, kimseye eyvallah etmedi.

Umûmî seferberlik zamanı idi, Âkif bir arkadaşı ile birlikte oturmuş, fasulye aşı yiyordu. Nezâret erkânından biri çıkageldi. Selâm tebliğ etti. Yazılarında o derecede ileri gitmemesini nâzikçe söylemek istedi. Âkif pürhiddet dedi ki:

“*Nâzırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşı yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!*”⁽²⁾

BOYUN EĞMEDİ

Üstad’ın çok büyük izzet-i nefsi vardı. Allah’ın mü’minlere tahsis ettiği izzet, Üstad’da bütün mânâsıyla tecellî etmişti. Müddet-i hayâtında hiçbir defa, hiçbir kimseye karşı zillet göstermemişti.

Bin türlü zahmetlere, meşakkatlere mâruz kalmış, her müşkilâta göğüs germiş, izzet-i nefsinin rencide edecek ufak bir söze, ufak bir muameleye, hattâ ufak bir bakışa bile tahammül etmemiş; makamını, memuriyetini maişetini, her şeyini feda etmiş; yine kimseye boyun eğmemiştir.

Şeref ve haysiyetine bütün ömründe hiçbir toz kondurmamış, dâima alnı yüksek, kalbi yüksek yaşamış, izzet-i nefsinin muhâfaza etmiştir.⁽³⁾

(1) Fergan, c.1, s. 268.

(2) Çantay, s. 31.

(3) Fergan, c.1, s. 264.

KENDİNİ BEĞENMİŞ BİR MÜSTEŞRİK

Alman müsteşriklerinin en mühimi diye adı çıkan Hartmann'ı, Âkif, Berlin'de tanımış. Bu müsteşrik, Türk edebiyatı hakkında, Âkif'e, bir nevi azametle, birtakım umûmî lâkırdılar söylemiş. İlim dalavrecilerinin klâsik kuvvetleri olan bu azamet karşısında Âkif adamı anlamış ve onu umûmî mütâlâalardan husûsî rü'yetlere çekmiş.

Adam, bunun üzerine, en çok Fuzûlî ile meşgul olduğunu söylemiş. Halbuki Fuzûlî'yi yüzünden bile doğru okuyamamış. Âkif de, müsteşrike, en çok Fuzûlî'yi bilmediğini, mütadı olan kısa cümlelerinden biriyle söylemiş. Ancak, müsteşrik bu noktada amelî bir dirâyet göstermiş ve kendisine Fuzûlî'nin "*Su Kasîdesi*"ni okutmasını Âkif'ten rica etmiş.⁽¹⁾

MÜSLÜMANLAR NEDEN GERİ KALDI?

Hocalara da şiddetli hücumlarda bulunurdu. Birgün bizde konuşurken söz hocalara intikâl etti. Keskin hücumlara başladı. Birçok yerde haklı idi. Müfrit noktalarını biraz tâdîl etmek istedim. Münâkaşa uzadı. En son bana dedi ki: "*Hoca, İhyau Ulûm'un var mı?*", "*Var*" dedim. Birinci cildini istedi. Kudretli bir müdâfa'a silâhına sarılacağını anlamakta gecikmedim. İlim bahsini açtı, lâzım gelen yerlerini okudu. Dedi ki:

"*Hayât-ı beşere âid ilimleri, meselâ tıp ilmini öğrenmek farz-ı kifâye mi?*"⁽²⁾

"Evet" dedim.

"*Bunun istinâd ettiği ilimler de farz-ı kifâye olur mu?*"

"Evet"

"Cemiyet hayatına âid ilimler, fenler, meselâ en basiti lüks olmayan mensucat imâlini öğrenmek ve dokumak farz-ı kifâye mi?"

"Evet öyle olması lâzım. Gazâli öyle söylüyor."

"*Ya müdâfa'a vesâiti? Meselâ balistik ilmi ve bu ilmin istinâd ettiği yüksek riyazi, fizik, kimya, makine ilimleri farz-ı kifâye mi?*"

(1) Kuntay, s. 200.

(2) Farz-ı kifâye: Müslüman toplumda, yeteri kadar kişinin, toplum için bilmesi ve yapması gerekli şey. Bilgi, iş veya faaliyet... Yeteri kadar kişi yapmazsa, bundan bütün toplum fertleri sorumlu olur.

“Evet.”

“*Senin mesleğin olan hey’et ilmine [astronomi] istinâd ettiğin ilimlerle beraber farz-ı kifâye demez misin?*”

“Evet, derim.”

“Ey, farz-ı kifâyenin hükmü ise ihtiyaç mevcut olduğu takdirde farziyyetin herkese şâmil olması değil mi?”

“Öyle.”

“Peki, din ilimlerinin zarurî olan hâcet mikdarından ilerisi, yâni din âlimi olmak da farz-ı kifâye değil mi?”

“Evet öyle.”

“*Öyle ise, yüzlerce din âlimine karşı memleketin bir hekimi yok iken, din âlimi olmanın farz-ı kifâyeliği kalmadığı, fakat bir tabib yetiştirmenin farz-ı ayın [kesin emir] olduğu zamanlarda niçin medrese farzın ifâsına koşmamıştır? Acaba ulemâ sınıfı bu gibi dînî emirlere kulak assalardı, başımıza bu haller gelir miydi? Müslümanlık bu za’fa uğrar mıydı? Bu vaziyet maskaralık değil de nedir? Gazâlî’nin haykırmasına niçin kulak verilmedi?*”

“Doğru” dedim, sustum, Çünkü yerden göğe kadar haklı idi.⁽¹⁾

MISIR’DAKİ HAYATI

Eşya nâmına odasında birkaç kanape, iki demir ayak üzerine konulmuş birkaç tahtadan ibaret karyola vazifesini görür bir şey, bir hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvarda Hikmet Bey’in Afganistan’dan gönderdiği bir seccade... Bu seccade lüks sayılırdı. Fakat o, en kıymetdar bir hediye idi.

Üstad evden eve taşındığı zaman geceleri taşındığını söylerdi. Konu komşu eşyasını görmesin diye.⁽²⁾

DEMİR HÂFIZ

Eve döner dönmez hemen entarisini giyer, abdest alır, namaz vakti ise namazını kılardı. İnzivâ hayatı senelerce Kur’an tercümesiyle meşguliyet, onu takvâ sâhibi yapmıştı. Kur’an’ı su gibi ezber okurdu.

(1) Çantay, s. 250, Fatin Gökmen Bey’in hâtrası.

(2) Fergan, c.1, s. 118.

“– Allah'a hamdolsun, demir hafız oldum, derdi. *Şimdi Ramazanları terâvihi hatimle kıldırıyorum.*”

“– Hangi câmide?”

“– Câmide değil, evde. Bizim oğlan cemâat oluyor, ben imam. Beraber kılıyoruz. Birkaç rekât sonra, bakıyorum, Tâhir arkamda yok. O kadar dayanabilmiş. Artık ben hem imam, hem cemâat oluyorum.⁽¹⁾”

“DAYANIKLI MÜSLÜMAN...”

Müderri İhsan Efendi anlatıyor:

Bazı Ramazan geceleri biz de Üstad'a cemâat oluyorduk. Yanlızsız okuyordu.

“– Üstad, hakikaten siz demir hafız olmuşsunuz” derdik.

“– Evet, derdi, *ben bunu hocama da yazdım. Dedim ki: Ben Kur'an'ı himmetinizle takviye ettim, şimdi hatimle terâvih kıldırıyorum. Bana dayanıklı Müslüman gönder.*”⁽²⁾

MARŞ'IN MÜKÂFÂTI

İstiklâl Marşı için tahsis edilen beş yüz lira mükâfâtı Üstad'ın kabul etmemesi, o zaman çok kimselerce tuhaf görülmüş-tü. Bhusus o sırada sıkıntısı da vardı. Bu ikramiyeden bahsedene-
lere çok kızardı.

Baytar Şefik de birgün bu sebeple Üstad'dan fena bir azar yedi.

Üstad, Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek so-
ğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiâre ederek giyerdi. Birgün Şefik:

“– Âkif Bey, şu mükâfâtı red etmeyip de bir muşamba, yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı? diyecek oldu. Hiddetinden ne hallere geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefik'le konuşmadı.⁽³⁾”

(1) Fergan, c.1, s. 116.

(2) Fergan, c.1, s. 117.

(3) Fergan, c. 1, s. 83.

MARŞ MİLLETİN MALIDIR

Üstad uzun bir hicretten sonra memlekete dönmüştü. Gurbet illerinde sevgili yurdunun hicran ve hasreti onu yakmış, kavurmuştu. Ciğerleri şişmiş, vücudu bir külçe kemik halinde kalmıştı. Beyoğlu'nda Mısır Apartmanı'nın loş ve sâkin bir odasında son günlerini yaşıyordu. Sevdiği bazı arkadaşları kendisini ziyarete gelmişlerdi. Millî Mücadele günlerinden bahsediliyordu. Söz İstiklâl Marşı'na intikâl etti.

İstiklâl Marşı denince üstadın gözleri büyümüş ve parlamıştı. Hastabakıcının yardımıyla doğruldu, anlatmağa başladı:

“– İstiklâl marşı... O günler ne samimî, ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifâdesidir. Bin bir fecâyî karşısında bunalan ruhların, ıztıraplar içinde halâs dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasındır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lâzım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediye budur...”

Bunu söylerken Üstad yorulmuştu. Başu yastığına düşünüyordu. O kemik külçesini yavaşçacık itina ile yatağına uzattık. Misafirler veda ettiler. Üstad gözlerini kapadı. Sakin, sessiz uyu-maya başladı.⁽¹⁾

* * *

Birgün Üstad'a sordum:

“– İstiklâl Marşı'nı niçin Safahat'a koymadınız?”

“– Onu millete hediye ettim, dedi; artık o, milletindir. Benimle alâkası kesilmiştir. Zaten o, milletin eseri, milletin malıdır. Ben yalnız gördüğümü yazdım.”⁽²⁾

(1) Fergan, c. 1, s. 82.

(2) Fergan, c. 1, s. 166. Mehmed Âkif'in talebesi ve seyyah, gazeteci Mehmed Tevfik Efendi'nin oğlu Mehmed'in hatırası.

SAFAHAT'IN BU BASKISI HAKKINDA

1. Safahat metni hazırlanırken, her kitabın eski harfli son baskısı esas alınmakla birlikte, şiirler, dergideki ilk yayınları ve önceki kitap baskılarıyla da karşılaştırıldı; dizgi hataları tashih olundu; böylece tam ve güvenilir bir metin elde edilmiş oldu.

2. Şiirlerin başında veya dipnotlarda bulunan Arapça Farsça ibâreler yeniden dizildi. Anlamları verildi, Âyet ve hadislerin yerleri gösterildi.

3. Şiirlerin altında bulunan dipnotlarından, yıldız (*) işaretli olanlar, Mehmet Âkif merhumun kendisine aittir. Numara (1, 2, 3...) verilmiş olanlar tarafımızdan konuldu. Ayrıca Âkif Bey'in bazı notlarının sonuna koyduğumuz açıklayıcı ekler, köşeli parantez [...] içine alındı.

4. Kitabın sonuna, "*Safahat Dışında Kalmış Şiirler*" başlıklı altında bir bölüm eklendi. Bu ekte, Mehmet Âkif'in, başta *İstiklâl Marşı* olmak üzere, "*Berlin Hatıraları*"nda, Safahat'ın kitap neşirlerine girememiş olan "*98 Mısra*" ile birlikte, *Cenk Şarkısı*, *Ordunun Duası* ve *İkinci Arıza* gibi tanınmış şiirlerinden 22 parça bulunmaktadır.

5. Latin harflerinin dilimizin seslerini ifade etmedeki yetersizliği mâlumdur. (Kaf elif) ve (kav vav) harfleri ile yazılıp, kalın ve uzun okunması icap eden (ka) ve (ku) sesleri, metnimizde (kâ) ve (kû) şekilleriyle gösterildi: Kâtil, sukût... gibi. Ancak: Tarîk, tev-fik, şevk... gibi kaf'la biten ve kalın ek alması gereken kelimelerin ekleri, dilimizdeki söylenişlerine uyularak: Tarîke, tevfiği, şevke... şeklinde ince olarak yazıldı.

6. Metindeki ayın ve hemze harfleri, vezin veya mânâ gerektirmiyorsa veya iki sesli harfin peşpeşe gelmesi ile icap eden "kes-me" hâsıl oluyorsa, belirtilmedi: Bedîin, teaddî, müsteâr, serâir, menşei, maîşet, şûün... gibi.

7. Dilimizde bazı kelimelerin son heceleri, yalın iken kısa, ek alınca uzun okunmaktadır. Bu gibi hecelerin okunuşları, aruz vezninin gerektirdiği şekilde işaretlendi: Hazin, hazîni / feryad, feryâda / kurban, kurbânın... gibi.

8. Kitabın baş tarafına koyduğumuz, şârimizin hayatı, eserleri, san'atı ve ahlâkına dair *Giriş* bölümü, bu baskı için yeniden gözden geçirilmiş, yeni bilgiler eklenerek, tamamlanmıştır.

9. Kitabın sonuna koyduğumuz alfabetik "*Safahat Rehberi*", "*Safahat Klavuzu*" ve "*İndeks*", eserden istifâde etmeyi hem çok kolaylaştıracak, hem de artıracaktır.

10. Son olarak: Bu nüshanın, Milli Eğitim Bakanlığı'nın "100 Temel Eser" programı dikkate alınarak hazırlanmış bulunduğunu belirtmeliyim. Bunun için "*Giriş*" bölümü yeniden tertiplendi, bazı ekler yapıldı. Safahat metni yine eksiksiz tam olarak alındı; ancak öğrencilere alım kolaylığı temini maksadıyla daha az sayfaya sığacak şekilde düzenlendi. Gençlerimize faydalı olacağı umudu ile...

MEHMED ÂKIF ERSOY

SAFAHAT

SAFAHAT

BİRİNCİ KİTAP

SAFAHAT

*Evlâdım Mehmed Ali'ye
yâdigâr-i vedâdımdır*

Bana sor sevgili kârî', sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şi'r için «göz yaşı» derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.

FÂTİH CÂMÎİ

Yatarken yerde ilhâdıyla haşır olmuş sefil efkâr,
 Yarıp edvârı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrâr.
 Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler,
 Civârından kaçır, bulmaksızın bir lâhza istikrâr;
 Ziyâ-rîz-i hakikat bir seher tavrında müstakbel,
 Gelir fevkinden eyler sermedî binlerce nûr îsâr.
 Derâgûş etmek ister nâzenîn-i bezm-i lâhûtu:
 Kol açmış her menârı sanki bir ümmîd-i cür'etkâr!
 O revzenler, nazarlardan nihan dîdâra, müstağrak,
 Birer gözdür ki sıyrılmış önünden perde-i esrâr.
 Bu kudsî ma'bedin üstünde tâban fevc fevc ervâh,
 Bu ulvî kubbenin altında cûşan mevc mevc envâr.
 Tecessüd eylemiş gûyâ ki subhun rûh-i mahmûru;
 Semâdan yâhud inmiş hâke, Sînâ-reng olup dîdâr!
 Tabîat perde-pûş-i zulmet olmuş, hâbe dalmışken,
 O, gûyâ kalb-i nûrânîsidir leylin, durur bîdâr.
 Evet bir kalbdır, bir kalb-i cûşâcûş-i âşıktır,
 Ki cevfinden demâdem yükselir bin nâle-i ezkâr.
 Nümâyan cebhesinden Sadr-ı İslâm'ın me'âlîsi:
 O sadrın feyz-i enfâsıyla gûyâ bir yığın ahcâr,
 Kıyâm etmiş de, yükselmiş de bir timsâl-i nûr olmuş;
 Nasıl timsâl-i nûr olmaz? Şu pek sâkin duran dîvâr,
 Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücûmunda,
 Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr.
 Bu bir ma'bed değil, Ma'bûd'a yükselmiş ibâdetdir;
 Bu bir manzar değil, dîdâra vâsıl mevkib-i enzâr.
 Semâdan inmemiştir, şüphesiz, lâkin semâvîdir:
 Zemînî olmayan bir cilve-i feyyâzı hâvîdir.

Bir infilâk-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır,
 Sabâhı pek severim, en güzel zamânımdır.
 Ridâ-yı leylî henüz açmamıştı dest-i semâ;
 Sabâ da hâb-ı sükûndan ayılmamıştı daha,
 Fezâ-yı rûhda aksetti, es-salâ-perdâz
 Müezzinin dem-i mahmûru, bir hazîn âvâz.
 İçimde cûş ederek lücce lücce istiğrâk,
 Ezânı beklemez oldum; açılmadan âfâk,
 Zalâmı sîneye çekmiş yatan sokaklardan
 Kemâl-i vecd ile geçtim. Önümde bir meydan
 Göründü; Fâtih'e gelmiştim anladım, azıcık
 Gidince, ma'bede baktım ki bekliyor uyanık!
 Sokuldum artık onun sîne-i münevverine,
 Oturdum öndeki maksûreciklerin birine.

Fezâ-yı ma'bedin encüm-nümâ meşâ'ilini,
 O lem'a lem'a dizilmiş ziyâ kavâfilini
 Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...
 Neler düşündüm o sâ'atte bilseniz orada!

Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: «Bu gece,
 Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
 Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
 Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!»
 Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
 Namâza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,
 Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
 Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!
 Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden
 Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
 Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
 Vücûdu zinde, fakat saç, sakal ziyâdece ak;
 Mehîb yüzlü bir âdem: Kılar edeble namaz;

Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
 Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok.
 İmâmesinde fesin bağlı sâde bir boncuk!
 Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır;
 Biraz geçer, yine râyet misâli dalgalanır!
 Koşar koşar duramaz; âkıbet denir «âmîn»
 Namaz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn,
 Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.
 Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde
 Derin bir uykuya...

Derken bu hâtırât-ı lâtîf

Çekildi aslına, artık hakîkatin o kesîf
 Likâsı başladı karşımda cilve eylemeye;
 Zaman da kalmadı zâten hayâli dinlemeye:
 Sağım, solum, önüm, arkam huşû'a müstağrak
 Zılâl-i âdem iken, bir sadâ bülend olarak,
 O kâinât-ı huzû'u yerinden oynattı;
 Fezâ-yı mahşere döndürdü gitti eb'âdı!
 Sufûf ayakta müselsel cibâl-i velvedâr
 Gibiydi. Her birisinden duyuldu sîne-fikâr,
 Birer enîn-i tazarru', birer niyâz-ı hazîn,
 Ki kalb-i rahmeti sızlattı şüphesiz o enîn!
 Eğildi sonra o dağlar huzûr-i izzette;
 Göründü sonra o dağlar zemîn-i haşyette!
 İnâyetiyle Hudâ kaldırınca her birini,
 Semâya doğru o dağlar da açtı ellerini.
 O anda koptu yüreklerden öyle bir feryâd,
 Ki rûhum eyleyecek tâ ebed o dehşeti yâd.
 Kesildi bir aralık inleyen hazîn âvâz...
 Ne oldu Arş'a kadar yükselen o sûz ü güdâz?

O cûş içindeki îmân?

Evet, hurûş ederek işte rahmet-i Subbûh,
 Bütün yüreklere serpildi kubbeden bir rûh:
 Rûh-i itmînân.

HASTA

«Vak'a Halkalı Zirâ'at Mektebi'nde geçmişti»

— Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
 Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz.
 Sâde bir nezle-i sadriyye mi illet? Nerde!
 Çocuğun hâli fenâlaştı şu son günlerde.
 Ameliyyâta çıkarken sınıf on gün evvel,
 Bu da gelmez mi, dedim: «Kim dedi, oğlum, sana, gel?
 Nöbet üstünde adam kaçmalı yorgunluktan;
 Hadi yavrum, hadî söz dinle de bir parça uzan.»
 O zamandan beridir za'fî terakkî ediyor;
 Görünen: Bir daha kalkınması artık pek zor.
 Uyku yokmuş; gece hep öksürüyormuş; ateşin
 Olmuyormuş azıcık dindiği...

— Ben zâten işin,

Bir ay evvel biliyordum ne vahîm olduğunu...
 Bana ihtâra ne hâcet, a beyim, şimdi bunu?
 Ma'amâfih yeniden bir bakalım dikkatle:
 Hüküm kat'î verelim, etmeye gelmez acele.
 — Çağırın hastayı gelsin.

Kapının perdesini,

Açarak girdi o esnâda düzeltip fesini,
 Bir uzun boylu çocuk... Lâkin o bir levha idi!
 Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî:
 Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
 Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
 O şakaklar göçerek cebheyi yandan sıkılmış;
 Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!
 Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-i şebâb;
 O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîtâb!
 O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;

Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.

— Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinleyelim...
Soyun evvelce fakat...

— Siz soyunuz, yok hâlim!

Soydu bîçâreyi üç beş kişi birden, o zaman
Aldı bir heykel-i üryân-ı sefâlet meydan!
Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti
Yoktu. Zannımca tabîbin coşarak merhameti,
«Bakmasak hastayı nevmîd ederiz belki» diye;
Çocuğun göğsüne yaklaştı biraz dinlemeye;
— Öksür oğlum... Nefes al... Alma nefes... Oldu, giyin;
Bakayım nabzına... A'lâ... Sana yavrum, kodein
Yazayım; öksürüyorsun, o, keser, pek iyidir...
Arsenik hapları al, söylerim eczâcı verir.

Hadi git kendine iyi bak...

— Nasıl ettin doktor?

— Edecek yok, çocuk artık yola girmiş, gidiyor!
Sol taraftan rienin zirvesi teknil çürümüş;
Hastalık seyr-i tabî'îsini almış yürümüş.
Devr-i sâlisteki âsârı o mel'un marazın
Var tamâmıyle, değil hiçbiri eksik arazın.
Bütün a'râz, şehîkiyle, zefîriyle...

— Yeter!

Hastanın çehresi meydanda ya! İnsanda meğer
Olmasın his denilen şey... O değil lâkin biz
Bunu «tebdîl-i havâ» der de nasıl göndeririz?
Şurda üç beş günü var... Gönderelim: Yolda öltür...
«Git!» demek, hem, düşünürsek ne büyük bir züldür!
Hadi göndermeyelim... Var mı fakat imkânı?

Kime dert anlatırız? Bulsana dert anlayanı!
 — Sözüünüz doğru Müdür Bey; ne yapıp yapmalı; tek
 Bu çocuk gitmelidir. Çünkü, emininim, pek pek,
 Daha bir hafta yaşar, sonra sirâyet de olur;
 Böyle bir hastayı gönderse de mektep ma'zûr.
 — Bir mubassır çağırın.

— Buyrun efendim.

— Bana bak:

Hastanın gitmesi herhalde muvâfık olacak.
 «Sana tebdîl-i hevâ tavsiye etmiş doktor;
 Gezmiş olsan açılırsın...» diye bir fikrini sor.
 «İstemem!» der o, fakat dinleme, iknâ'a çalış;
 Kim bilir, belki de bîçâre çocuk anlamamış?

*
 * *

— Şimdi tebdîl-i hevâ var mı benim istediğim?
 Bırakın hâlime artık beni râhat öleyim!
 Üç buçuk yıl bana katlandı bu mektep, üç gün
 Daha katlansa kıyâmet mi kopar? Hem ne için
 Beni yıllarca barındırmış olan bir yerden,
 «Öleceksin!» diye koğmak? Bu koğulmaktır. Ben,
 Kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum?
 Etmeyin, sonra sokaklarda perîşân olurum!
 Anam ölmüş, babamın bilmiyorum hiç yüzünü;
 Kardeşim var, o da lâkin bana dikmiş gözünü:
 Sanki âtîdeki mevhûm refâhım giderek,
 Onu çalkandığı hüsrânlar içinden çekecek!
 Kardeşim, kurduğun âmâli devirmekte ölüm;
 Beni göm hufre-i nisyâna, ben artık öldüm!
 Hangi bir derdim için ağlayayım, bilmiyorum.
 Döktüğüm yaşları çok görmeyiniz: Mağdûrum!
 O kadar sa'y-i belîğın bu sefâlet mi sonu?

Biri evvelce eğer söylemiş olsaydı bunu,
 Çalışıp ömrümü çılgınca hebâ etmezdim,
 Ben bu müstakbele mâzîmi fedâ etmezdim!
 Merhamet bilmeyen insanlara bak, yâ Rabbi,
 Koğuyorlar beni bir sâil-i âvâre gibi!
 — Seni bir kerre koğan yok, bu sözün pek haksız.
 «İstemem, yollamayın» dersen eğer, kal, yalnız...
 Hastasın...

— Hem veremim! Söyle, ne var saklayacak?
 — Yok canım öyle değil...

— Öyle ya, herkes ahmak!
 Bırakırlar mı eğer gitmemiş olsam acaba!
 Doğrudur, gitmeliyim... Koşturunuz bir araba.

Son sınıftan iki vicdanlı refîkin koluna
 Dayanıp çıktı o bîçâre sefâlet yoluna.
 Atarak arkaya bir lemha-i lebrîz-i elem,
 Onu teb'îd edecek paytona yaklaştı «verem!»
 Tuttu bindirdi çocuklar sararak her yerini,
 Öptüler girye-i mâtem dökerek gözlerini:
 — Çekiver doğruca istasyona...

— Yok yok, beni tâ,
 Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Gurebâ,
 -Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-
 Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!

TEVHÎD
yâhud
FERYÂD

Ey nûr-i ulûhiyyetinin zıllı avâlim,
Zıllın bile esrâr-ı zuhûrun gibi muzlim!
Kürsî-i celâlin -ki semâlarla zeminler
Bir nokta kadar sahn-i muhîtinde tutar yer-
İdrâkin eder gâye-i ümmîdini haybet...
Yâ Rab, o ne dehşettir, İlâhî, o ne heybet!
Pervâzına yetmez gibi pehnâ-yı avâlim,
Gâhî seni bulsam diye, âvâre hayâlim
Bir şevk ile lâhûta kadar yükseleyim der.
Lâkin nasıl olsun ki bu mi'râca muzaffer?
Nâsût muhîtinde henüz çalkalanırken,
Bir dest-i tecebbür dayanıp göğsüne birden;
Hüsranla iner öyle sefil, öyle muhakkar:
Hâlâ o sukûtun küreden tozları kalkar!
Yalnız o mu? Bin fikr-i semâvî bu zeminde,
Bîtâb-ı taharrî kalarak âh ü eninde!
Eşbâha mı kurbün olacaktır cevelângâh?
Ervâh bütün mündehiş-i «sümme radednâh!»⁽¹⁾
Sun'undaki esrâra teâlî bize memnû?
Olmaz mı, ridâ-pûş dururken daha masnû'?
Hurşîd-i ezelden nasıl ister ki haberdâr
Olsun daha bir zerreyi derk etmeyen efkâr?
Ey nâmütenâhî sana nisbet ile mahdûd,
Mahsûr-i muhît-i kaderindir ne ki mevcûd.
Dîbâce-i evsâfını almaz bütün eb'âd,
A'dâd edemez silsile-i feyzini ta'dâd.

(1) «Sonra onu çevirdik» demek olan bu ibâre ile Tîn sûresine işâret edilmektedir: «... Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik (dünyaya gönderdik).»

Ummân-ı şüûnun ki birer mevcidir a'sâr,
Her mevcesi bir lücce-i bî-sâhil-i âsâr!
Fermânına mahkûm ezeliyyet, ebediyyet;
Ey pâdişeh-i arş-ı güzîn-i samediiyyet.
İbdâ'-ı bediîn -ki cihanlarla bedâyi'
Meydâna getirmiş- bize ey Hâlik-ı Mübdi',
Mübhem nasıl olmaz ki? Ademden değil isbât,
Bir zerre-i mevcûdu yok etmek bile heyhât,
Kâbil olamaz çıksa da bin dest-i muharrib.
Yâ Rab, bu nasıl âlem-i lebrîz-i garâib!
Serhadd-i ezel bed'-i hudûd-i melekûtun,
Pehnâ-yı ebed gâye-i sahn-ı ceberûtun.
Hükmün ki tahakküm edemez seyrine bir şey;
Bir anda bu pâyansız olan cevvi eder tayy.
Bir an, diyerek eylemişim bilmeyerek, bak!
Takyîd zamanla seni ey Fâtır-ı Mutlak!
Bâkîyi beşer her ne kadar etse de tenzîh,
Fâniyyeti îcâbı, eder kendine teşbîh!
İtlâka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür?
Eşbâhı görür eyler iken rûhu tasavvur!

*
* *

Ey rûh-i fezâ-gerd, giran-seyr-i harîmin,
Ey nâtıka, dembeste-i esrâr-ı azîmin;
Maksûd bu hilkatten eğer ma'rifetinse;
Varmış mı o müdhiş görünen gâyete kimse?
Bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında?
Bir sahne ki milyarlar oyun var üzerinde!
Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşiiyyet;
Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret!
Cânîleri, kâtilleri meydâna süren sen;
Cânîdeki, kâtildeki cür'et yine senden!
Sensin yaratan, başka değil, zulmeti, nûru;

Sensin veren ilhâm ile takvâyı, fücûru!
 Zâlimde teaddîye olan meyl nedendir?
 Mazlûm niçin olmada ondan müteneffir?
 Âkil nereden gördü bu ciddî harekâtı?
 Câhil neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı?
 Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr!
 Cebrî değilim... Olsam İlâhî ne suçum var?

*
 * *

Bir sahne demek âleme pek doğrudur elbet;
 Ancak görülen vak'aların hepsi hakîkat.
 Hem öyle vekâyî' ki temâşâsı hazindir,
 Âheng-i tarab-sâzı bütün âh ü enindir!
 Zîrâ ederek bunca sefâlet-zede feryâd;
 Vâveyl sadâsıyla dolar sîne-i eb'âd.
 Yâ Rab, bu yüreklerdeki ses dinmeyecek mi?
 Senden daha bir emr-i sükûn inmeyecek mi?
 Her ân ediyorsun bizi makhûr-i celâlin,
 Kurbân olayım nerde senin, nerde cemâlin?
 Sendense eğer çektiğimiz bunca devâhî,
 Kimden kime feryâd edelim söyle İlâhî!
 Lâ-yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban,
 İnsan bu muammâlara dehşetle nigehtan.
 Bir şahsa esîr olmayı bir koskoca millet,
 Mekrinle mi yâ Rab sanıyor kendine devlet?
 Dünyâyı yakıp yıkmaya bir seyf-i teaddî,
 Emrinle mi yâ Rab ediyor böyle tesaddî?
 Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:
 «Yok âdil-i mutlak!» diyecek ye's ile vicdan!
 Yerden çıkıyor göklere bin âh-ı şererbâr,
 Gökler ediyor sâde çıkan nâleyi tekrâr!
 Bir yanda yanar lânesi bin hâne-harâbın,
 Bir yanda söner lem'ası milyonla şebâbın.

Kalmış eli böğründe felâket-zede mâder;
 Evlâdını gömmüş kara topraklara, inler.
 Ağlar beriden bir sürü âvâre-i tâli',
 Nan-pâre için eyleyerek ırzını zâyî'.
 Bükmüş oradan boynunu binlerce yetîman,
 Me'vâ arıyor âileler lâne-perîşan!
 Mazlûm şikâyette, nedâmette sitemkâr;
 Hûnâbe-i maktûle garîk olmada hunhâr!
 Bimârı, felâketliyi, üryanı, sefili,
 Meflûcu, amel-mandeyi, miskîni, zelili,
 Gaddârı, cefâ-dîdeyi, mahkûmu, esîri,
 Heyhât, şu pâyansız olan cemm-i gaffiri
 Teşhîr ile şöhret kazanan sahne-i dünyâ
 Gelmez mi Îlâhî sana bir kanlı temâşâ?

*
 * *

Lâkin bu sefilân-ı beşerden kiminin, var
 Kalbinde bir ümmîd ki encüm gibi parlar:
 İmandır o cevher ki Îlâhî ne büyüktür...
 İmansız olan paslı yürek sînede yüküdür!
 Mü'min -ki bilir gördüğü yekrûze cihânın
 Fevkinde ne âlemleri var subh-i bekânın;-
 Bin cân ile elbet çekecek etse de bilfarz,
 Her devri hayâtın ona binlerce belâ arz.
 Ferdâdaki ezvâkı o ettikçe te'emmül,
 Eyley bugün âlâma nasıl olsa tahammül.
 Bir mülhidi lâkin kim eder tesliye heyhât?
 Sığmaz bunun âfâkına ferdâ-yı mükâfât!
 Baştan başa «boşluk» şu semâlar, şu zeminler,
 Bir gûş-i kerem var mı akan yaşları dinler?
 Îlcâ-yı tesâdüfle şu «boş!» âleme düşmüş;
 Etrâfına binlerce şedâid gelip üşmüş.
 Her lâhza boğuşmakla geçip devr-i hayâtı,

Bir şey olacak gâye-i hüsrânı: Memâtı!
 Varlıktan onun inleyerek ölme nasîbi!
 Bunlar beşerin işte en âvâre garîbi.

Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,
 Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:
 Gümrâhlarıdır ki karanlıklara dalmış,
 Bir rehber olur necm-i emel yok da bunalmış!
 Sensin bu şebistâna süren onları elbet,
 Senden doğacak doğsa da bir fecr-i hidâyet.
 Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir;
 İlhâd ile tevhîd nedir? Menşei hep bir.
 Öyleyse nedendir bu tefâvüt ara yerde?
 Esbâb-ı tehâlûf nedir efkâr-ı beşerde?
 Yâ Rab, bu serâir gün olur da açılır mı?
 Bir leyl-i müebbed olarak yoksa kalır mı?
 Her zerrede âheng-i celâlin duyulurken,
 Her nağmede binlerce lisan nâtık olurken,
 Cîlvendeki esrâr nasıl kalmada muzlim?
 Ey nûr-i ulûhiyyetinin zilli avâlim!

KÜFE

Beş on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben
 Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden.
 Bizim mahalle de İstanbul'un kenârı demek:
 Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
 Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
 Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!
 Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
 Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
 Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
 Önum adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
 -Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
 Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden-
 O sâlhurde, harâb evlerin saçaklarına,
 Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
 Delilimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:
 Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.
 Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;
 On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,
 Gerildi, tekmeyle indirdi öyle bir küfeye:
 Tekermeker küfe bitâb düştü tâ öteye.
 — Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
 Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
 O anda karşiki evden bir orta yaşlı kadın
 Göründü:

— Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
 Ne istedin küfeden yavrum? Ağzı yok, dili yok,
 Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: «Çok
 Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz...»
 Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
 Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
 Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?
 Dedim ki ben de:

— Ayol dinle annenin sözünü...

Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
 — Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!
 Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?
 Benim içim yanıyor: Dağ kadar babam gitti...
 — Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?
 Adamcağız sana bak hâl dilince söylerken...
 — Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...
 Adın nedir senin, oğlum?

— Hasan,

— Hasan dinle.

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.
 Benim de yandı içim anlayınca derdinizi...
 Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
 O, bunca yıl çalışıp alınının teriyle seni
 Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
 Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
 — Küfeyle öyle mi?

— Hay hay! Neden bu söz lâkin?

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günâh mı yük taşımak?
 Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.
 — Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...
 — Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:
 «Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir;
 Senin de zihnin açık... Söylemiş olaydık bir...
 Koyardı mektebe... Dur söyleyim» demişti hani?
 Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!

Söz anladım ki uzun, hem de pek uzun sürecek;
 Benimse vardı o gün birçok işlerim görecek;
 Bıraktım onları, saptım yokuşlu bir yoldan.
 Ne oldu şimdi aceb, kim bilir, zavallı Hasan?

Bizim çocuk yaramaz, evde dinlenip durmaz;
 Geçende Fâtih'e çıktık ikindi üstü biraz.
 Kömürcüler Kapısı'ndan girince biz, develer

Kızın merâkını celbetti, dâima da eder:
 O yamrı yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
 O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!
 Hakikaten görecek şey değil mi ya? Derken,
 Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,
 Belinde enlice bir şal, başında âbânî,
 Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî;
 Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocuk,
 Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesâdüfe bak:
 Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
 Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:
 Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
 Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
 Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
 Düğümlü alınının üstünde sâde bir çember.
 Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryâd;
 Nazar değil o bakışlar, dümû'-i istimdâd.
 Bu bir ayaklı sefâlet ki yalnayak, baş açık;
 On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfi, yazık!

O anda mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan
 Bir elliden mütecâviz çocuk ki, muntazaman
 Geçerken eylediler ihtiyârı vakfe-güzin...
 Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hazin:
 Evet, bu yavruların hepsi, pür-sürûd-i şebâb,
 Eder dururdu birer âşiyân-ı nûra şitâb.
 Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi!
 Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
 -Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında-
 İlel'ebed çekecek dûş-i ıztırârında!
 O, yük değil, kaderin bir cezâsı ma'sûma...
 Yazık, günâhı nedir, bilmeyen şu mahkûma!

DURMAYALIM!

Sa'dî diyor ki: «Bir gece biz kârvân ile
 Âheste-seyr iken yolumuz düştü bir çöle.
 Sür'atle tayyiçin o beyâbân-ı vahşeti,
 Hep yolcular fedâ ederek istirâhati,
 Gitmektelerdi. Bir aralık bende meşye tâb,
 Hiç kalmamış ki düşmüşüm artık zebûn-i hâb.
 Âvâre bir piyâdeyi bekler mi kâfile?
 Nâçâr şedd-i rahl edecek tâ be-merhale.
 Durmuş, diyordu, bir de uyandım ki, sârban:
 «Kalk ey zavallı yolcu, uzaklaştı kârvan!
 Uykum benim de yok değil amma bu deşt-zâr,
 Ârâmgâh olur mu ki bin türlü korku var?
 Ser-menzil-i merâma varır durmayıp giden;
 Yoktur necât ümîdi bu çöller geçilmeden.
 Heyhât, yolda böyle düşen uyku derdine,
 Hep yolcular gider de kalır kendi kendine!»

Vak'a hiç bir şey değildir; haklısın, lâkin düşün.
 Başka bir düstûr-i hikmet var mı, insâf et bugün?
 Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer bir maksada?
 Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
 Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!
 Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
 Hangi müşkildir ki himmet olsun, âsân olmasın?
 Hangi dehşettir ki insandan hirâsân olmasın?
 İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:
 Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına.
 Bir münevvim ses değil yer yer hurûşan velvele:
 Fevc fevc akmakta insanlar bütün müstakbele.
 Nehr-i feyzâ-feyz-i insâniyyetin âhengine
 Uymadan, kâbil değildir düşmemek bir engine.
 Menzil-i maksûda varmazsın uyanmazsan eğer...
 Var mı bak, yollarda hiç bîdâr olanlardan eser?
 İşte âtîdir o ser-menzil denen ârâmgâh;

Kârvân akvâm; çöl mâzî, atâlet sedd-i râh.
 Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir;
 Git ki, âtî korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir!
 Çok şedâid iktihâm etmek gerektir, doğrudur...
 Vehleten âvâre bir seyyâhı yollar korkutur;
 Korku, lâkin, azmi te'yîd eylemek îcâb eder:
 Kurtulursun şedd-i rahl etmiş de gitmişsen eğer.
 Çünkü düşmüşsün hayâtın -ezkazâ- feyfâsına,
 Gitmen îcâb eyliyor tâ menzil-i aksâsına.
 Düşmemek mâdem elinden gelmemiş evvel senin,
 Ölmeden olsun mu ey miskin, bu çöller medfenin?
 İntihâr etmek değilse yolda durmak, gitmemek,
 Âsümandan refref indirsin demektir bir melek!
 «Leyse li'l-insâni illâ mâ seâ» derken Hudâ; ⁽¹⁾
 Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha;
 Davran artık kârvânın arkasından durma, koş!
 Mahv olursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.
 Menzil almışlar da yorgun, belki senden bî-mecâl!
 Belki yok, elbette öyle! Sen ne etmiştin hayâl?

Şöyle gözden geçse bir hilkat temâşâ-hânesi:
 Çıkmıyor bir zerre fa'âliyyetin bigânesi.
 Âsümânî, hâkdânî cümle mevcûdât için
 Kurtuluş yok sa'y-i dâimden, terakkîden bugün.
 Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
 Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!
 Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:
 Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
 Ey, bütün dünya ve mâfihâ ayaktayken, yatan!
 Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan.

(1) Necm (53) sûresi, 39. âyet. Meâlî: «İnsan için kendi sa'yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yok.»

HASIR

Geçende, Yayla civârında bir ufak cevalân
Bahânesiyle, bizim eski âşinâlardan
Bir attarın azıcık gitmek istedim yanına,
Ki her zaman beni da'vet ederdi dükkânına.
Biraz müsâhabeden sonra söktü müşteriler:
— Ver ordan on paralık zencefil, çöroğtu, biber.
Geçenki beş para borcumla on beş etmedi mi?
— Silik bu yirmilik almam...
— Uzatma gör işimi!
— Oğul, çabuk... Bana tîrak... Okunmuş olmalı ha! ⁽¹⁾
Bizim çocuk, adı batsın, Yılcık olmuş...
— Ya?
— Sübek kadar yüzü hütdağ kesildi!
— Vah vah vah!
— Hanım, geçer, nefes ettir...
— Geçer mi? İnşallah.
— Bi yirmilik paket amma sabahki tozdu bütün...
— Ayol, hep içtiğimiz toz... Bozuldu eski tütün!
— Efendi amca, sakız ver... Biraz da balmumu kes.
— Kızım, parayla olur ha! Peşinci bak herkes.
Beşer onar paralar hepsi yaklaşıp deliğe,
Süzüldüler oradan bir kilitli çekmeceye.
Epeyce fâsıladan sonra geldi başka biri:
— Genişçe bir hasırın var mı? Neyse hem değeri.
Cenâze sarmak içindir, eziyyet etme sakın!
Mahallemizde beş aydır yatan o hasta kadın
Bugün, sabahleyin artık cihandan el çekmiş...
— Ne çâre! Kısmeti bir böyle günde ölmekmiş.
— Yanında kimse de yokmuş... Aman bırak neyse...
Ecel gelince ha olmuş, ha olmamış kimse!

(1) Çöroğtu (çörek otu) ve tîrak (tiryak) gibi kelimeler, halk telâffuzuyla alınmışlardır.

— Dokuz kuruş bu hasır, siz, sekiz verin haydi...
Pazarlık etmeyelim bir kuruş için şimdi!

Hasır büküldü, omuzlandı, daldı bir sokağa;
Sokuldu kimbilir ordan da hangi bir bucağa.
Açıldı bir ölü saklanmak üzre sînesine;
Kapandı ketm-i adem heybetiyle sonra yine!
Beş on fakîre olup bâr-ı düş-i istiskâl,
Huzûr-i lâlini bir nevha etmeden ihlâl,
Sükûn içinde uzaklaştı âşiyânından.
Geçince sûrunu şehrin, uzattı servistan
Garîb yolcuyu tevkîfe bin bükülmez kol!
Omuzdan indi hasır, yoktu çünkü artık yol.
Mezarcının o kürek yüzlü dest-i lâkaydı
İânesiyle nihâyet mezâra yaslandı.
Hücûm-i mihnet-i peyderpeyiyle dünyanın,
Hayâtı bir yığın âlâm olan zavallı kadın,
Hasırdan örtüsü düşünde hufreden indi...
Enîn-i rûhu da artık müebbeden dindi.

Bu hâtîrât ile kalbimde başlayınca melâl,
Oturmak istemez oldum, kıyâm edip derhâl;
-Yüzümde âleme nefrin, içimde şevk-i memât;
Gözümde içyüzü dehrin: Yığın yığın zulümât!-
Bulduğum o mukassî mahalden ayrıldım.
Bu perde bitti mi? Heyhât! Atmadım bir adım,
Ki rûhu eylemesin böyle bin fecîa harâb!
Hayât nâmına, yâ Rab, nedir bu devr-i azâb?

GEÇİNME BELÂSİ

عسر کمر اثمایه درین صرف شد
تاچه خورم صیفت چه پوشم شتا

(1) سعدی

Doksan senelik ömre, İlâhî, bu mu gâyet?
Bilmem ki ne âlem bu cedel-gâh-ı maîşet!
Korkunç oluyor böyle hakîkatleri, gerçek,
Sa'dî gibi bir asr-ı fazîletten işitmek.
Sa'dî o kadar felsefesiyle, hüneriyle,
Fikirindeki hürriyyet-i fevka'l-beşeriyle,
Esbâb-ı maîşet denilen kayda girerse,
Yâd etmesin âzâdeliğın nâmını kimse.
İnsan ki çıkar perde-i mektûm-i ademden,
Tâ sahne-i hestîde zuhûr ettiği demden,
İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı,
Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı!
Zannetme ölüm şahsına bir kerre muhâcim...
Bin kerre olur günde o düşmenle müzâhim.
Âvâre beşer sâha-i gabrâya düşünce,
Etrâfına binlerce devâhî üşüşünce,
Meydan mı bulur râhatı esbâbını celbe?
Başlar o cılız kolları dünya ile harbe!
Kaynar güneşin âteşi mihrâk-ı serinde;
Karlar buz olur hep beden-i bî-siperinde.
Medhûş nigâhında köpürdükçe denizler;
Beyninde bütün dalgalar öttükçe mükerrer;
Sâhilden uzansam, der, eder tayy-i merâhil;
Lâkin onu bilmez ki uzaklar daha sâil:
Dağlar o nihâyetsiz olan silsilesiyle,
Ormanlar o dünyâyı tutan velvesiyle,
Emvâc-ı serâbıyla, vuhûsuyle bevâdî,
Her hatve-i azminde olur ye'sine bâdî.
Fevkinde semâvâtın o ecrâm-ı mehîbi;

(1) Şeyh Sa'dî'nin bir beyti: «Ömr-i giran-mâye der in sarf şud/Tâ çihorem sayf, çipûşem şitâ?» Mânâsı: «Kıymetli ömür, yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim, derken, bitti.»

Pîşinde zemînin o temâsîl-i acîbi;
 Bîçâreyi medhûş ederek her nefesinde,
 Muztar bırakır mün'adim olmak hevesinde.

Lâkin bu heves bir heves-i dîgere mağlûb:
 İnsan yaşamak hırs-ı cibillîsine meclûb.
 Her devresi bir devr-i azâb olsa hayâtın,
 Râzîsi değıldir yine bir türlü memâtın!
 Ömr olsa da binlerce tekâlîf ile meşhûn,
 İnsan yaşamaktan yine memnun, yine memnun!
 Artık neye mevkûf ise te'mîn-i bekâsı,
 Yalnız ona masrûf olur âvâre kuvâsı.
 Durmaz boğuşur bunca muhâcimlere rağmen,
 Düşmez o mesâî denilen seyfi elinden.
 Çıplaktır o, ister ki soğuklarda ısınsın;
 Bir dam çatarak her gece altında barınsın.
 İster yiyecek şey, giyecek şey, yakacak şey...
 Bin türlü havâic daha var bunlara der-pey.
 Âvâre beşer işte bu bâzâr-ı cihanda,
 Her gün yeni bir kâr peşinden cevelânda.
 Maksud bu kadar dağdağadan bir yaşamaktır...
 Lâkin, bunun altında ne maksud olacaktır?
 Heyhât, onu idrâk için i'mâl-i hayâle
 Yok vakti: Bütün demleri mevkûf cidâle!
 İnsan ki onun rûh ile insanlığı kâim,
 Dâim oluyor cisminin âmâlîne hâdim;
 Gelseydi eğer rûhunu i'lâya da nevbet,
 Anlardı nedir, belki, hayâtındaki gâyet.
 Bir anladığım varsa şudur: Hâlik-ı Âlem,
 Hilkat kalıversin, diye bir ukde-i mübhem,
 Daldırmada insanları hâcât-ı hayâta,
 Döndürmede ezhânı bütün başka cihâta.
 Ömrün öteden berk-süvârâne şitâbı,
 Işın beriden lâzım-ı bî-hadd ü hesâbı,
 Göstermede dünyâyâ, nedir maksud-ı Hâlik...
 «Kimden kime şekvâ edelim biz de şaşırдық».

MEYHÂNE

Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenârından;
 Girîzan rûh-i ulviyyet harîminden, civârından.
 Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'şe-dârından,
 İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından.
 Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-i zârından:
 Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezârından,
 Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından!
 Çöker bir dûd-i mâtem titreyen kandîl-i târından:
 Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından!
 Giren bir kerre nâdimdir hayât-ı müsteârından;
 Çıkan âvâredir artık cihânın kâr ü bârından.

Dökülmüş âb-rûlar bâde-i pesmande hâlinde...
 Emel bir münkesir peymânedir saff-ı niâlinde!
 Boğulmuş rûh-i insânî şarâbın mevc-i âlinde.
 Nümâyan mel'anet sâkîsinin çirkin cemâlinde!
 Ne mâzî var, ne âtî, bak şu ayyâşın hayâlinde...
 Tutup bir zehr-i âteşnâk dest-i bî-mecâlinde,
 Zevâl-i ömrü bekler hem şebâbın tâ kemâlinde!
 Merâret intubâ' etmiş cebîn-i infiâlinde...
 Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melâlinde
 Odur ancak hüveydâ ser-nüvişt-i bî-meâlinde,
 Müebbed bir de nisyan nazra-i sengîn-i lâlinde.

Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim;
 Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim.
 Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne,
 Dikildi karşıma bir han kılıklı meyhâne:
 Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân;
 İçinde bir masa, yâhud civar tabutluktan
 Atılma çok ölü görmüş acıklı bir tenешir!

Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
 Sakat, bacaksız on onbeş hasırlı iskemle,
 Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle
 Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık
 Eden yan üstüne devrilme kirli bir sandık.
 Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lâmba...
 Önünde bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba
 Kimıldanıp duruyorken, sefil bir sohbet,
 Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet:
 — Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyâdece ver...
 — Ziyâde, anladık amma ya içtiğin şişeler?
 — Çizersin...

— Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele!

Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...

— Hele!

— Bizim peşin paramız... Almadın mı dün guruşu?

— Ayol, tükendi mezen... Bari koy biraz turşu.

Arattı kendini ustan... Dinince dinlensin!

— Hasan be! Sen de nasıl nazlı nazlı söylersin?

Nedir o türkü... Aman başka yok mu? Hah, şöyle!

— Ömer, ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.

— Nevâzil olmuşum Ahmed, bırak, sesim yok hiç...

— Sesin mi yok? Açılır şimdi: Bir imam suyu iç!

— Yarın ne işdesin Osman?

— Ne işdeyim... Burada!

— Dimitri çorbacı, doldur! Ne durmuşun orada?

— O kim gelen?

— Baba Ârif.

— Sakallı, gel bakalım...

Yanaş.

— Selâmün aleyküm.

— Otur biraz çakalım...

— Dimitri, hey, parasız geldi sanma, işte para!

— Ey anladık a kuzum...

— Sar be yoldaşım cıgara...

— Aman bizim Baba Ârif susuz musuz içiyor!

— Onun bi dalgası olmak gerek: Tünel geçiyor.

— Moruk, kaçınıcı kadeh? Şimdicek sızarsın ha!

— Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a.

Yavaş yavaş kafalar, kelleler kızıışmıştı,
Ağız, burun, hele sesler bütün karışmıştı;
Dikildi ağzına, baktım, açık duran kapının,
Fener elinde bir erkek, yanında bir de kadın.
Beş on dakika süren bir düşünceden sonra,
Kadın da girdi o zulmet-serâ-yı menfûra.
Gözünde ebr-i te'essür, yüzünde hûn-i hicâb,
Vücûdu ra'ş-e-i nâçâr-ı ye's içinde harâb,
Teveccüh eyleyerek sonradan gelen Baba'ya:

— Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!

Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...

Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!

Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde;

Sakın düşünme çocuklar aceb ne yer evde?

Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;

Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!

Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,

Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!

O tahtalar, çamaşırlar da geçti: Yok hâlim...

Ayakta sallanışım zorladır Hudâ âlim!

Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;

O yavrucakları çıplak, sefil alıştırdın;

Bilir mahalleli kim aldığın zamanda beni,

Çeyiz çimenle donatmıştı beybabam evini.

Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin.

Evet, kumarda yedin, hem de Karşılar'da yedin!
 Kızın yetiştii, alan yok, nasıl olur ki? Soran
 «Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!»
 Diyen kadınlara; «Pek doğru, pek» deyip gidiyor.
 Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!
 Benim güzel meleğim, hiç de tâli'in yokmuş;
 Anan benim gibi sersem; babansa bir sarhoş!
 Necip de minderi koltukta geldi mektepten...
 Demiş ki kalfa: «Sekiz aydır almadım hele ben
 Ne haftalık, ne de aylık... Senin baban olacak
 Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!»
 Koğuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...
 Ne yapsın annesi? Dünyâda bir güvendiği yok!
 O bâri bir adam olsun da kalmasın câhil,
 Demiştım olmadı... Lâkin kabâhat onda değil:
 O her sabah okuyordu gürül gürül cüzünü;
 Ayırmıyordu kitaptan ne olsa hiç gözünü.

Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde!
 Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!
 Sular karardı; bu sâ'atte hiç gezer mi kadın?
 O, sarhoşun biri; tut kim sokak sokak aradın...
 Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
 Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
 Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin Ağ'yı
 Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı.
 Anam benim gibi evlâd doğurmaz olsaydı,
 Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
 Herif, şu hâlime bak, merhametli ol azıcık...
 Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık.
 Efendiler, ağalar, siz de bir nasîhat edin,
 Sizin de belki var evlâdınız...

— Hasan, ne dedin?

— Bırak, köpoğlu kadın amma çalçeneymiş ha!

— Benimki çok daha fazlaydı.

— Etme!

— Elbet ya!

Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?

— Kadın lâkırdısı girmez kulağma zâti benim.

Senin karım dediğin âdetâ pabuç gibidir:

Biraz vakit taşınır, sonradan değiştirilir.

Kadın bu sözleri duymaz, tezallüm eylerdi;

Herif mezar taşı tavrıyla sâde dinlerdi.

Açıldı ağzı nihâyet, açılmaz olsa idi!

Taşıp döküldü, içinden şu lâ'net-i ebedî:

— Cehennem ol seni hınzır orospu, git: Boşsun!

— Ben anladım işi: Sen komşu, iyce sarhoşsun!

Ayılıtınız şunu yâhu!

— İlişmeyin!

— Bırakın!

Herif ayıldı mı, bilmem, düşüp bayıldı kadın!

MEZARLIK

Bakma kabristânın ancak sâha-i medhûşuna,
 Dur da bir müddet kulak ver nâle-i hâmûşuna!
 Kalbi hiç benzer mi bak sîmâ-yı heybet-pûşuna?
 Kim ki dalmıştır hayâtın seyl-i cûşâ-cûşuna,
 Can atar, bir gün gelir, yorgun düşüp âgûşuna!

Ey mezâristan, ne âlemsin, ne yüksek fitratin!
 Sende pinhân en güzîn evlâdı insâniyyetin;
 Senden istimdâd eder feryâdı ye'sin, haybetin.
 Bir yığın göz nûrusun, yâhud muhammer tıynetin,
 Rûh-i pâkinden coşan göz yaşlarından milletin!

Şanlı bir târihsin: Mâzî-i millet sendedir.
 Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir;
 Devr-i İstîlâ durur yâdında, devlet sendedir!
 Çünkü hürriyyet, hamâset sende, gayret sendedir,
 Zindegî zillettir artık, bence izzet sendedir!

Ey ademle varlığın ser-haddi, iklim-i salâh!
 Başlarında sermedî bir sâye, bir müşfik cenâh
 Olmasan, bî-vâyeler nerden bulurlar inşirâh?
 Zill-i memdûdunda var âsûde bir reng-i felâh.
 Leyl-i dūrâ-dûruna olsun fedâ yüz bin sabâh.

Cevherin, toprak değil, pek başka bir ma'den senin.
 Âh bilmezler ki üstünden geçerlerken senin,
 Bin dimâğın lübbüdür her zerre hâkinden senin.
 Öyle feyyâz, ey zemîn-i ma'rifet, mâyen senin:
 Sâye-gâhından çıkarken rûh olur her ten senin.

Ey mezâristan, nihan ka' rında yüz binlerce mâh,
 Fıskıran hâk-i remîminden bütün nûr-i nigâh!
 Nâzeninler yâl ü bâlinden nişandır her kiyâh...
 Serviler Mevlâ'ya yükselmiş birer berceste âh,
 Hufreler Mevlâ'dan inmiş en emin bir hâb-gâh.

Ey şebistân, ey adem, ey perde perde kibriyâ,
 Sendedir ümmîdler: Senden doğar fecr-i bekâ.
 Her hacet-pâren okur bin şi'r-i lâhûtî-edâ;
 Her neşîden rûhu eyler sermediyyet-âşînâ.
 Ey semâvî hâk, benden bin selâm olsun sana.

*
 * *

Sıkınca rûhumu ba'zen metâlibiyle hayât,
 Olur yegâne mesîrem mahalle-i emvât.
 Muhît-i velvele-dârında zindegânînin,
 Ferâğ-ı dâimi yoktur hayât-ı sâninin.
 Ne levs-i hırs ü mezellet zemîn-i pâkinde,
 Ne hây ü hûy-i maîşet harîm-i hâkinde,
 Bu kâinât-ı huzûrun fezâ-yı sâmitini
 Görünce, ömr-i perîşânımın merâretini,
 Velev bir ân için olsun atıp hayâlimden,
 Uzaklaşır giderim mâsivâyâ artık ben.
 Şu mâsivâ denilen kayd-ı ukde ber-ukde,
 Kırılmadan olamaz rûh bir dem âsûde.
 Fakat kırılmak için böyle bir zemîn ister...
 Zemîn değil yalınız, kalb-i âhenîn ister!

Geçen sabâh idi Eyyûb'a doğru çıkmıştım.
 Aşıp da sûrunu şehrin atınca birkaç adım,
 Ufuk değışti, önümden çekildi eski cihan;
 Göründü karşıda fûshat-serâ-yı kabristan.
 Fakat o bir koca deryâ-yı sermediyyet idi,

Ki her hazîre-i sengîni mevc-i müncemidi!
 Kenarda durmayarak girdim en derin yerine,
 Oturdum arkamı verdim de taşların birine.
 Ridâ-yı samte bürünmüş bütün yesâr ü yemîn,
 Huzûr içinde ağaçlar, sükûn içinde zemîn.
 Bütün o yükselen emvâc, o bî-nihâye deniz,
 Derin bir uykuya dalmıştı, her taraf sessiz.
 Yavaş yavaş açılıp perde-i likâ-yı muhit;
 Harîm-i rûhumu doldurdu kibriyâ-yı muhit.

Fakat bu beste-i lâhût nerden aksediyor,
 Ki «Ellezî halâka'l-mevte ve'l-hayâte...» diyor? ⁽¹⁾
 Nedir samîm-i sükûnette böyle bir feryâd?
 Neşîde Hâlik'in, ammâ kim eyliyor inşâd?
 Zaman zamân ederek yükselen terâne hurûş,
 Enîne başladı nâgâh kâinât-ı hamûş!
 O serviler müteheyyic cemâ'at-i kübrâ
 Kesildi... Her birisinden duyuldu aynı sadâ.
 Mekâbir inledi, taşlar birer lisân oldu;
 Kitâbeler de o taşlarla hem-zebân oldu.
 Görünce zinde bütün mahşer-i heyûlâyı,
 Mezâra rûh veren nefh-i pâk-i Mevlâ'yı,
 Hayâle daldım; o fûshat-serâ-yı dûrâ-dûr
 Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr!
 Kefen be-dûş-i bekâ bî-nihâye ecsâdın,
 O, dehri hîçe sayan, kârvân-ı ecdâdın
 Akın akın geçerek pîşgâh-ı izzette,
 -Muhît-i havf ü recâdan makâm-ı hayrette-

Kıyâm-ı aczini seyreyledim... Ne dehşetmiş
 Sücûd-i hilkatı görmek huzûr-i kudrette!

(1) «O, ölümü ve hayâtı yarattı...» Mülk (67) sûresinin ikinci âyetinin başı.

Bu herc ü merc-i kıyâmet-nümûna hâkim olan
 Hatîb-i âlem-i ulvî nihâyet oldu iyan:
 Gözüm, uzaktaki bir medfenin ayak ucuna
 Çöküp ziyâret eden, bir çocukla bir kadına
 İlişti. Sonra biraz yaklaşınca, iyden iyi
 Tezâhür eyledi: Baktım, çocuk «Tebâreke»yi ⁽¹⁾
 Kemâl-i vecd ile ezber tilâvet eylemede;
 Yanında annesi gözyaşlarıyla dinlemede.
 Zemîne ra'şе verirken neşâid-i melekût,
 Ne manzaraydı İlâhî o makber-i mebhût?
 Çocuk hayâta, o makber de mevte bir levha.
 Tezâd-ı kudreti gör: Bak şu levh-i zî-rûha!

*
 * *

Biraz geçince o sesler bütün hamûş oldu,
 Deminki mahşer-i pür-cûş sâye-pûş oldu.
 Çocuk kadınla beraber çekildi âlemine,
 Gömüldü gitti mezarlık sükûn-i dâimine.

(1) Kur'an-ı Kerim'in 67. sûresi olan Mülk sûresi. «Tebâreke» kelimesi ile başladığı için bu isimle anılır.

BAYRAM

Âfâk bütün hande, cihan başka cihandır;
 Bayram ne kadar hoş, ne şetâretli zamandır!
 Bayramda güler çehre-i ma'sûm-i sabâvet,
 Ümmîd çocuk sûret-i sâfinda iyandır.
 Her cebhede bir nûr-i mücerred lemeânda;
 Her dîdede bir rûh demâdem-cevelândır.
 Âlâm-ı hayâtın iki kat büktüğü ecsâd
 Feyzindeki te'sîr ile âsûde-revandır.
 Ferdâ-yı sükûn-perveridir sâl-i cidâlin,
 Nevmîd düşen kalbe ümîd-âver-i candır.
 Heycâ-yı maîşetteki feryâd-ı mehîbin
 Dünyâda biraz dindiği an varsa bu andır.
 Subhunda bahârın şu sabâhat bulunur mu?
 Bak çehre-i gabrâyâ: Nasıl şen, ne civandır!
 Her sînede bir kalb-i meserret darabanda,
 Her kalbde bir âlem-i eşvâk nihandır.
 Raksân oluyor cünbüş-i dûşiyile anâsır,
 Gûya ki bütün sadr-ı zemin pür-galeyandır.
 Eşbâhı da cûşân ediyor feyz-i mübîni,
 Yâ Rab bu nasıl rûh-i avâlim-sereyandır!
 Bayramda gelir yâda ne hoş hâtıralar ki:
 Bin ömre verilmez, o kadar kadri girandır.
 İyidin bana dâim görünür levh-i kerîmi:
 Mâzî-i tufûliyyetimin yâd-ı besîmi.

*
* *

Birinci gün hava bir parça nâ-müsâiddi;
 İkinci gün açılıp, sonra pek güzel gitti.
 Dedim ki: «Fâtîh'e çıksam yavaşça, bir yanda
 Durup o âlemi seyreyleşem de meydanda,
 Ziyâret etsem ehîbbâyı sonradan... Hoş olur.
 Bütün gün evde oturmak ne olsa pek boştur.»

Bu ârzû-yi tenezzüh gelince, artık ben
Durur muyum? Ne gezer! Fırladım hemen evden.

Gelin de bayramı Fâtih'te seyredin, zîrâ
Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ,
Kucakta gezdirilen bir karış çocuklardan
Tutun da, tâ dedemiz demlerinden arta kalan,
Asırlar ölçüsü boy boy asâlı nesle kadar,
Büyük küçük bütün efrâd-ı belde, hepsi de, var!
Adım başında kurulmuş beşik salıncaklar,
İçinde darbuka, deflerle zilli şakşaklar.
Biraz gidin: Kocaman bir çadır... Önünde bütün,
Çoluk çocuk birer onluk verip de girmek için
Nöbetle bekliyorlar. Aceb içinde ne var?
«Caponya'dan gelen, insan suratlı bir canavar!»⁽¹⁾
Geçin: Sırayla çadırlar. Önünde her birinin
Diyor: «Kuzum, girecek varsa, durmasın girsin.»
Bağırmadan sesi bitmiş ayaklı bir i'lân.
«Alın gözüm, buna derler...» sadâsı her yandan.
Alettirikçilerin keyfi pek yolunda hele:
Gelen yapışmada bir mutlaka o saplı tele.
Terâzilerden adam eksik olmuyor; birisi
İnince binmede artık onun da hemşerisi:
«Hak okka çünkü bu kantar... Firenk icâdı gıram
Değil! Diremleri dört yüz, hesapta şaşmaz adam.»
— Muhallebim ne de kaymak!

— Şifâlıdır ma'cûn!

Simid mi istedin ağ?

— Yokmuş onluğum, dursun.

O başta: Kuskunu kopmuş eyerli düldüller,
Bu başta: Paldımı düşmüş semerli bülbüller!
Baloncular, hacıyatmazcılar, fırladıklar,
Horoz şekerleri, civ civ öten oyuncaklar;

(1) Caponya (Japonya), alettirikçi (elektrikçi), hemşeri (hemşehri), direm (dirhem) ve ağ (ağa) gibi kelimeler, halk telâffuzuyla alınmışlardır.

Sağında atlıkarınca, solunda tahtirevan;
 Önünde bir sürü çekçek, tepende çiftokolan.
 Öbek öbek yere çökmüş kömür çeken develer...
 Ferâğ-ı bâl ile birden geviş getirmedeler.
 Koşan, gezen, oturan, mâniler düzüp çağıran,
 Davullu zurnalı «dans!» eyleyen, coşup bağırان,
 Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe,
 Çocukların tarafındaydı en çok eğlence.
 Güzelce süslenerek dest-i nâz-ı mâderle,
 Birer çiçek gibi nevvâr olan bebeklerle
 Gelirdi safha-i mevvâc-ı ıyde başka hayât...
 Bütün sürûr ü şetâretti gördüğüm harekât.
 Onar parayla biraz sallanırdılar... Derken,
 Dururdu «Yandı!» sadâsıyla türküler birden.
 — Ayol, demin daha yanmıştı â! Herif sen de...
 — Peki kızım, azıcık fazla sallarım ben de.

«Deniz dalgasız olmaz,
 Gönül sevdâsız olmaz,
 Yâri güzel olanın
 Başı belâsız olmaz!
 Haydindi mini mini mâşallah
 Kavuşuruz inşallah...»

Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı
 Bir ihtiyar kadının koltuğunda, gür kaşlı,
 Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor.
 Gelen geçen, bu niçin ağlıyor? diyor, soruyor.
 — Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı.
 Çocuk değil mi? «Salıncak!» diyor...

— Salıncakçı!

Kuzum, biraz bu da binsin... Ne var sevâbına say...
 Yetim sevindirenin ömrü çok olur...

— Hay hay!

Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine,
 Katıldı ağlamayan kızların şetâretine.

HASBİHÂL

Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfan,
 Dem-beste nevâlarınla vicdan.
 Hem-safvet-i rûh olan o âvâz
 Oldukça harîm-i canda dem-sâz,
 Pâmâlim olur bütün avâlim;
 Lâhûta kadar çıkar hayâlim.
 Eşvâkıma dar gelir de eb'âd,
 Eyler fikrim fezâlar îcâd!
 Ey nûr-i mübîni Kibriyâ'nın,
 Sînem olamaz mı âsümânın?
 Gökler mi bütün karârgâhın?
 Hiç yerlere uğramaz mı râhın?
 Ey tâir-i nâz-ı sidre-pervâz,
 Kalbimde olaydın âşîyan-sâz;
 Bir başka terâne gûş ederdin,
 Rûhum gibi sen de cûş ederdin.
 Yâdımda duran neşâidinden
 Dâim cezebât içindeyim ben.
 Verdikçe derûna vecd o âheng,
 Dünyâ nazarımda teng olur teng!
 Âzâdesi büsbütün kuyûdun,
 Bir şi'r-i semâ-zemin sürûdun!
 Bir şi'r-i revan ki: Cûy-i cârî
 Feyziyle bahâr-ı ömre sârî.
 Bir nağme ki: Rûhtur, ledüdüdür;
 Kur'an gibi râsihîn içindir.
 Bir nâle ki: Şevk-sûz-i idrâk
 Havlinde nidâ-yı «mâ-arafnâk!»⁽¹⁾
 Ey şâir-i râzdân-ı mülhem,
 Ben râzına olmasam da mahrem,
 Hayrân-ı kemâlinim... Beyânın
 Gûyâ ki hitâbıdır Hudâ'nın!

(1) «Bilemedik» demek olan bu ibâre ile «*Senin yüceliğini, gereğince bilemedik yâ Rabbi!*» ifâdesine işâret edilmektedir.

Ey subh-i ezel cebîn-i sâfi,
 Envârının olmaz inkisâfi.
 Yeldâ-yı adem cihânı alsa,
 Eşbâh bütün zalâma dalsa,
 Hâlâ görünür o rûhü'l-ervâh
 Bir cev-v-i münîr içinde sebbâh!
 Ey safha-i vechi âyet-i nûr,
 Cebhinde meâl-i kevn mestûr;
 Çeşminde ziyâ-yı sermediyyet;
 Sönmez ebedî sirâc-ı kudret,
 Lâhût ile âşinâ nigâhın,
 Ecrâm şühûd-i intibâhın!
 Her dem lemeân eder o merdüm,
 Mihrâkı da zâhirât-ı encüm!

Her subh gelir nesîm-i dilcû
 Düşünde şemîm-i nâz-ı gîsû.
 Eyler yeniden hevâ-yı dîdâr
 Bir nefha ile beni hevâ-dâr!
 Sevdâ kesilir bütün süveydâ,
 Gûyâ açılır nikâb-ı Leylâ.
 Kehvâre-i dilde nâim ümmîd
 Eyler uyanıp figâmı teşdîd.
 Susturmak için o tıfl-ı zârı,
 Kalkar ararım leyâl-i târı!

Ey leyl, vakârının misâli,
 Yâhud bana karşı infîâli!
 Vaktâ ki eder revâk-ı deycûr
 Altında yatan cihânı mahmûr,
 Etrâfta kalmayınca bir ferd,
 Hem-râhım olur hayâl-i şeb-gerd,
 Kalkar, gezerim garîb ü tenhâ;
 Bir yer bulurum sükûnet-ârâ.
 Fevkimde semâ-yı encüm-âlûd;

Pîşimde ridâ-yı leyl-i memdûd;
 Yâdımda neşâid-i kemâlin;
 Karşımda hayâl-i yâl ü bâlin;
 Âzâde kuyûd-i mâsivâdan,
 Bî-gâile havftan, recâdan;
 Bir bezm-i fûtûh açar ki vicdan:
 Lebrîz-i safâ-yı aşk olur can.
 Tasvîr değil o zevki, hattâ
 Mümkün olamaz tasavvur aslâ!
 Yâ Rab o ne feyz-i cûş ber-cûş!
 Yâ Rab o ne leyle-i ziyâ-pûş!
 Yâ Rab o ne cilve cilve envâr!
 Yâ Rab o ne lem'a lem'a dîdâr!
 Yâ Rab o ne encümen, ne âlem!
 Yâ Rab o ne mahfil-i muazzam!
 Ey leyl, nehârın olmasaydı...
 Ey neşve, humârın olmasaydı!
 Bîdârın iken uyanmasaydım;
 Dünya varmış inanmasaydım!

Ey yâr-i vefâ-güzîn-i cânım,
 Verdiyse melâl dâstânım,
 Mu'tâdın olan inâyetinle
 Susturma bu rûh-i zârı, dinle!
 Hep velvele-i hayât dinse,
 Düşmez bu zavallı rûh, ye'se.
 Olmazsa zemin, zaman müsâid;
 Feryâdına âsüman müsâid!
 Gönder bana sen de neyse derdin...
 Yâdında mı bir zaman ne derdin?
 Müstakbeli almayıp hayâle!
 Gel biz dalalım bu hasbihâle!
 Edvâr-ı hayât perde perde...
 Allâh bilir ne var ilerde.

SELMÂ

«Hemşirezâdemdir.
Dört yaşında öldü.»

«Bütün gün işte boğuştum, içim sıkıldı. Yeter!
Yarın da aynı mezâhimle uğraşıp duracak
Değil miyim? Bana öyleyse, şimdilik ister,
Ferâğ içinde düşünmek, vücûdu yormayarak.
Hayât, ceng-i maîşet; cihansa ma'rekedir;
Zaman zaman bu sükûnlar birer mütâreke dir.»
Dedim, zemîne uzandım. Fakat huzûr o ne zor!
Dakîka sürmedi hattâ benim bu yaslanmam...
Bir eski komşu gelip: «Vâliden selâm ediyor,
Diyor ki: Hasta ağırlaştı, durmasın, akşam,
Hemen bizim eve gelsin» deyince davrandım,
O âşiyân-ı perîşâna doğru yollandım.

Sarıldı boynuma annem girince, ben içeri.
Diyordu ağlayarak: — Görme, Âkif'im, çocuğu!
Senin değil, yedi kat ellerin yanar ciğeri,
Ölüm döşekleri üstünde görse yavrucuğu.
Şükür, bugün azıcık farklıdır, diyorduk dün...
O pembe pembe yanaklar kireç kesildi bugün!

Filân hekim, dediler. Geldi, baktı, anlamadı.
Hayır, filân daha bir anlayışlıdır, dediler.
Meğer yalan yere çıkmış o sersem de adı!
Bırak ki anlasalar var mı çâre hiç? Ne gezer!
Hekim ilâçları, oğlum, bütün tesellîdir.
İlâç yiyip iyi olmak, o bir tecellîdir.

Kesildi kardeşin artık yemekten, içmekten;
Lâkırdı dinlemiyor, kendini helâk ediyor.
O, hastadan daha şâyân-ı merhamet... Görsen...

Dedikçe «Anne, çocuktan ümîdi kes... Gidiyor!»
 Telâş içinde kalıp büsbütün şaşırmadayım.
 Eğer yetişmese imdâda yok mu komşu hanım...

— Görünmüyor, hani hemşire nerededir? Gelsin.
 Benim sözüm ne kadar olsa başkadır, belki
 Biraz bulurdu teselli...

— Nasıl da söylersin!
 Lâkırdı kâr edecek kim? Duyar mı hiç beriki?
 Kolay bir iş mi? Senin anne olduğun var mı?
 Çocuk o halde iken anne sözden anlar mı?

Bu hem kaçınıcı felâket? Beşinci! Yâ Rabbi,
 Tamam beşinci seferdir ki kız ölüm görecek!
 Bu son ümîdi de şâyed giderse dördü gibi,
 Zavallı kendini vaktinden evvel öldürecek.
 Çıkıp da gör hele bir kerre şimdi Selmâ'yı...
 Ne hâle koydu felek, git de bak, o sîmâyı!

Sabahleyin dili, baktım, biraz ağırlaşıyor...
 Melil melil bakıyor şimdi bülbül evlâdım!
 Ne zâlim illet imiş: Bir çocukla uğraşıyor...
 O olmasaydı da ben keşke hasta olsaydım.
 Şikâyet olmasın amma tahammülüm bitti...
 Günâha girmedeyim durmuşum da bak şimdi!

*
 * *

Ne manzaraydı ki bir kuş kadar uçan o melek
 Dururdu bî-hareket, kol kanad kımıldamıyor!
 Gözünde nûr-i nazar titriyor hemen sönecek...
 Dudakta nâtıka donmuş; kulak söz anlamıyor!
 Tûrâb rengine girmiş cebîn-i sîmîni;
 Ölüm merâreti duydum öpünce leblerini!

Başında annesi -mâtem tecessüm etmiş de
Kadın kıyâfeti almış gibi- durur mebhût;
Yanında komşu kadınlar hurûşa âmâde,
Eğerçi ortada dönmekte bir mehîb sükût.
Girince ben odadan hepsi kalktılar ayağa,
Kızıyla annesi mihlîydılar fakat yatağa!

Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir.
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine.
Ne çâre, hükm-i kader âkıbet zuhûra gelir,
Cenâze şekline girmekte böyle fâide ne?
Senin bu yaptığın Allâh'a karşı isyandır;
Asıl felâkete sabreleyenler insandır...

Şu yolda başlayan âvâre bir talâkatle,
Devâm edip gidiyorum ben ictihâdımda...
Ne oldu, hastaya bir şey mi oldu, anlamadım...
O beht içindeki kızıdan kemâl-i şiddetle,
Şu sayha koştun ki hâlâ enîni yâdımda:
«Ne taş yüreklisiniz... Âh gitti evlâdım!..»

MERHUM İBRÂHİM BEY

(İbrâhim Bey merhum ki tabâbet-i baytariye ulemâsındandır, hâk-i pâk-i Şark'ın yetiştirdiği nevâdir-i irfân ü fazîletin biridir. Merhumu yakından tanıyanlar dört sene evvelki fecîa-i irtihâlinin millet için ne elim bir zıyâ', hükûmet için ne azîm bir hacâlet olduğunu teslimde tereddüt etmezler. Şark'ın, Garb'ın bedâyi'-i ilm ü fennini toplayıp hâfızasına doldurmuş; mahfûzâtını muhâkemâtıyla, meşhûdâtıyla şâyân-ı hayret bir sûrette tevsî' etmiş; Şark'ın her tarafını defeât ile dolaşmış; Garb'ın en medenî memâlikini görmüş gezmiş; elsine-i Şarkıyeyi edebiyâtıyla bilir; Fransız, Rus lisanlarını hakkıyla öğrenmiş olan bu büyük adam fıtraten mahviyyete âşık, iştihâra düşman olmasaydı, eminim ki, hükûmet-i sâbikanın o sâbıkâlı ricâli yüzünden gurebâ hastahânelerinde ölen, öyle bir hakîm-i zû-fünûnu tanımak için kârîin-i kirâm benim gibi bir âcizin delâletine müftekir kalmazdı!)

Dönen muhît-i nigâhımda yâl ü bâlindir,
 Bütün hayâlim o fevka'l-hayâl hâlindir.
 Zalâm-ı hayrete düşmüş, batar çıkarken ümid,
 Önünde rehber olan meş'alem hayâlidir.
 Semâ-güzîn olarak gittin ey İlâhî nûr,
 Peyinde şimdi ufuktan geçen zılâlidir.
 Bu kâinât senin hâtıranla hep lebrîz:
 Zemin, zaman bana yâd-âver-i cemâlidir.
 Bütün cihâтта akseyleyen hemâlidir,
 Esîr, sanki bir âyîne-i celâlidir!
 Nücûm-i lâmia-zâ bârikât-ı irfânın,
 Leyâl, ihâta-i eşyâdaki kemâlidir.
 Seher o nâsiyeden bir nişân-ı feyzâ-feyz,
 Şafakta dalgalanan renk reng-i âlidir.
 Ulüvv-i kâ'bını tasvîr eder nigâhımda
 Semâ olanca vuzûhuyle bir misâlidir.
 Cibâl, heykel-i sâhib-vakâr-ı azmindir,
 Suhûr, hıffete düşman olan hısâlidir.
 Bulut yemîn-i leâlî-nisâr-ı cûdudur,
 Güneş müfekkire-i herdem-iştîâlidir.
 Tulû', levha-i rengîn-i ibtisâmındır,

Gurûb, safha-i gamkîn-i infîâlindir.
 Havâda mevcelenir sânihât-ı kudsiyyen,
 Riyâh, rûhumu pür-cûş eden mekâlindir.
 Çemende cilveler eyler bahâr-ı dîdârın,
 Sabâ nüvîd-i ümîd-âver-i visâlidir.
 Şitâ, peyinde hurûşan kıyâmet-i kübrâ,
 Rebî', hâtıra-i şî'r-i lâ-yezâlidir.
 Hülâsa, nazra-i im'ânımın önünde cihan
 Senin sahîfe-i zâtın, senin meâlindir.

Senin hayâl-i sabîhin -ki bir zaman ey yâr,
 Edince leyle-i rûhumda bin emel bîdâr;
 Kıyâs ederdim açılmış sabâh-ı istikbâl-
 Bugün bulutların altında eylemekte karâr!
 Garîb, şâm-ı garîban kadar hazîn oluyor,
 Nigâh-ı rikkatimin karşısında fecr-i bahâr.
 Birer bürehne kadîd-i mehîbi andırıyor
 Hayât hulle-i sebzinde cilveger eşcâr.
 Bütün bu sâha-i hadrâ, bu nev-demîde çemen
 Yeşil bir örtünün altında bir amîk mezâr!
 Sımâh-ı cânıma bin uhrevî sadâ geliyor
 Neşîdeler okuyorken gusûn-i terde hezâr.
 Temevvüc eyleyerek gözlerinde jale-i nûr
 Şükûfe-zârda gûyâ ki ağlıyor ezhâr.
 Senin sahîfe-i zâtın, senin meâlin iken
 Bütün cihân-ı bedâyi'de müncelî âsâr,
 Samîm-i rûhumu pür-cûş ü bî-karâr ediyor
 Bugün o sine-i hilkatte inleyen eş'âr!
 Muhît şimdi şebistân-ı iğtirâbındır:
 Bugün uyanmıyor artık o nâzenîn eshâr!
 Sen ey semâları işrâk eden ziyâ-yı ezel,
 Bu hâkdânı bıraktın peyinde zulmet-zâr!
 Gerildi bir ebedî perde beynimizde, senin
 Açıldı pîş-i celâlinde âlem-i dîdâr.
 Cihan cihan dolaşırsın fezâ-yı lâhûtu,
 Nasıl ki yâd-ı hazînin gezer diyar diyar!

Hayât varsa senin sermedî hayâtındır,
Azâb, yoksa, bu fânî hayât-ı velvedâr.
Sükûnu nerde bulur âh kalb-i mehcûrum?
Derûn-i sîned e bin herc ü merc-i dâim var!

Demek, görünmeyeceksin ilel-ebed bana sen,
Demek, uzaktasın ey yâr-ı mihriban benden!
Hayâta sen beni rabteylemiş iken, şimdi
Aceb nasıl yaşarım söyle âh sensiz ben?
«Günün birinde gelirsin de eski âlemler
Devâm eder yine birlikte öyle şâtır, şen...
Bu gîrûdâr-ı maîşetten el çeker, ararız
Seninle sîne-i uzlette gizli bir me'men...
Karışmayız şu cihânın nebûd ü bûduna hiç,
Nasıl ki bunca zamandır karışmadık zâten!
Uzakta aksede dursun o hây ü hüy-i mehîb...
Sükûn içinde biz ey dost, yek-revan, yek-ten,
Devâm eder gideriz her zamanki âhenge,
Döner muhîtimiz üstünde hep senin nağmen...
Beyân-ı ukde-güdâzınla mübhemât-ı şu'ûn
Yavaş yavaş açılıp bir vuzûh olur rûşen.
Verâ-yı perde-i kudrette gizlenen râzın
Önünde feyz-i beyânın açar da bin revzen,
İyân olur o zaman karşımızda âlem-i rûh,
Düşüp gider gözümüzden bütün kuyûd-i beden!
Birer terâne-i ilhâm olan neşâidini
Kemâl-i vecd ile tekrâr dinlerim...» derken,
Bugün emellerimin hepsi ser-nigûn oldu...
Meğerse olmayacakmış ne bir gelen, ne giden!
Meğer açılmayacakmış müebbeden artık
O perde perde hakâik, o ukdeler, o dehen!
Yazık ki yükselerek matla'ında etti karar
O lem'a lem'a sünûhat... Hem de pek erken!
Niçin gurûb ediverdin sen ey sitâre-i Şark,
Henüz kemâlini derk etmeden zavallı vatan?

Şu son zamanda zıyâ'ın kadar zıyâ'-ı elîm
 İsbet etmedi âfâk-ı Şark'a, İbrâhîm!
 Eğerçi milletin ümmîd-gâh-ı ikbâli
 Olan beş on büyük âdem, beş on vücûd-i kerîm
 Birer birer heder olmuştu senden evvelce...
 Senin peyinde fakat kaldı bin ümîd-i akîm!
 Yarım asırda uyanmış çerâğ-ı feyze bakın:
 Bir anda oldu sönüp perde-pûş-i hâk-i remîm!
 Tasavvur eyleyemedim ki ansızın dursun
 Felâh-ı ümmet için çarpınan o kalb-i rahîm;
 Tahayyül eyleyemedim ki seyrden kalsın
 Muhît-i Şark'ta cevlân eden o fikr-i hakîm.
 Ridâ-yı hâke büründün sen ey sirâc-ı edeb,
 Fakat o lem'a ki yâdımdadır... Zevâli adîm,
 Durup mezârının üstünde ağladıkça sehâb;
 Gelip başında enîn eyledikçe rûh-i nesîm;
 İnip melâik-i rahmet cihân-ı bâlâdan,
 Harîm-i kabrine ettikçe her zaman ta'zîm;
 Bahâr vakti çiçeklerde yâd-ı enfâsın
 Meşâm-ı câna duyurdukça bin lâtif şemîm;
 Döner hayâlimin en muhterem harîminde
 Senin o tayf-ı lâtifîn ey âşinâ-yı kadîm!
 Musâb olan yalnız âilen midir? Heyhât,
 Biraktın arkada binlerce hânümânı yetîm.
 Olurdu dest-i tesellî-medâr-ı lûtfunla
 Sirişk içinde yüzen çehreler bir anda besîm;
 Ederdi cûd-i merâhim-nümûd-i feyyâzın
 Hazâin olsa bütün ehl-i fâkaya taksîm.
 O bir cihân-ı fezâildi, mahvolup gitti...
 Nedir? Niçindir İlâhî bu inkılâb-ı azîm?

Ey yâd-ı güzîn-i ihtirâmı,
 Rûhumda hayâtının devâmı;
 Ey lem'a-i feyzinin tamâmı,
 Subh-i ezelnin ihtişâmı;
 Âmâline dar gelince nâsût,
 İkbâline sine açtı lâhût.

Bakmaz da bu dâr-ı ibtilâya,
 Rûhun can atardı i'tilâya;
 En sonra o nûr-i arş-pâye
 Yükseldi civâr-ı Kibriyâ'ya...
 Dem şimdi dem-i saâdetindir:
 Ervâh, nedîm-i hazretindir.

Tevfik olarak yolunda hem-râh,
 Aştın şu fezâ-yı târı nâgâh;
 Tâ fecr-i bekâda oldun âgâh...
 Hâlâ gidiyorsun Allah Allah!
 Pervâzına yok mudur tenâhî?
 Ey tâir-i gülşen-i Îlâhî!

Her gül dibi medfen-i hayâlin,
 Her gonca kitâbe-i kemâlin;
 Her yerde nihân olan cemâlin,
 Her yerde iyân olan meâlin;
 Bir yerde görünmüyorsun amma;
 Her yerde bedâyi'in hüveydâ!

Ey sen ki harîm-i Hakk'a mahrem
 Oldun da yabancın oldu âlem;
 Yâd eyleyecek misin ki bilmem?
 Dünyâ denilen bu sicn-i mâtem
 Hâlâ bana dâr-ı imtihandır...
 Kurtulmadım işte an bu andır!

Ey yâr-i azîz-i gam-küsârım,
 Mahvoldu Hudâ bilir karârım,
 Sarsıldı olanca ıstıbârım;
 Bî-zâr peyinde rûh-i zârım!
 Gittin, beni kimsesiz bıraktın,
 Yaktın beni hasretinle yaktın!

AZİM

Sa'dî, o bizim Şark'ımızın rûh-i kemâli,
Bir ders-i hakikat veriyor, işte meâli:

«Vaktiyle beş on kâfile sahrâya düzüldük;
Gündüz yürüdük hep, gece bir menzile geldik.
Çok geçmedi, baktım bir adam hâsir ü hâib
Koşmakta... Meğer eylemiş evlâdını gâib.
Bîcâre gidip haymelerin hepsine sormuş;
Bir taş bile görmüşse, hemen oğluna yormuş.
Âvâre peder, nerde bulursun onu! Derken...
Gördüm ki ciğer-pâresinin tutmuş elinden,
Lebrîz-i meserret geliyor bizlere doğru,
Taşmış da gözünden akıyor şimdi sürûru!
Yaklaştı şütürbâna nihâyet, dedi yekten:
«Evlâdımı buldum... Nasıl amma? Onu bilsen...
Karşımda ne görsem, o! Dedim geçmedim aslâ.
Aldatsa da tahmînimi binlerce heyûlâ,
Azmimde fûtûr eylemedim, ye'si bıraktım...
Mâdâm ki dünyâdadır elbet bulacaktım...
Kumlarda yüzüp, zulmetin a'mâkına daldım;
Hep rûh kesildim... Ne boğuldum, ne bunaldım.
Tevfik-i İlâhî edip en sonra inâyet,
Gördüm gözümün nûrunu karşımda nihâyet.»

İm'ân ile baksak oluyor işte nümâyan,
Sa'dî bize göstermede bir meslek-i irfan:
Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,
Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem,
Er geç bulacak sa'y ile dil-hâhımı elbet.
Zirâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakikat,
Tevfik, taharrîye, taharrî ona âşık;

Azmin de emel lâzımıdır, gayr-ı müfârik.
Olsun da emel azm ü taharrîye mukârin;
Tevfik zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün!
Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...
İnsan o zaman etmelidir azmini teşdîd.
Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersen, çıkamazsın ebediyyen!
Mahkûm olarak ye'se şu bîçâre peder de,
Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde,
Vaz geçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?
Elbet biri candan, biri cânandan olurdu!

SEYFÎ BABA

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

— Seyfî Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

— Nesi varmış acaba?

— Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

— Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol...

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol

Hem uzun, hem de bataktır...

— Daha a'lâ, kalmız:

Teyzeniz geldi, bu akşam, değiliz biz yalnız.

Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;

Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde.

Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,

«Gel!» diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.

Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine,

Boğuyordum müteveffâyı bütün âferine.

Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek,

Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek!

Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,

Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim!

Çok mu yüzdük, bilemem, toprağı bulduk neyse;

Fenerim başladı etrâfını tek tük hisse.

Vâkîâ ben de yoruldum, o fakat pek yorgun...

Bakıyordum daha mahmurluğu üstünde onun:

Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;

Kâh olur, mürde şuâ'âtı düşer bir mezara;

Kâh bir sakfi çökük hânenin altında koşar;

Kâh bir ma'bed-i fersûdenin üstünden aşar;

Vakt olur pek sapa yerlerde, bakarsın, dolaşır;
 Sonra en korkulu eşhâsa çekinmez sataşır;
 Gecenin sütre-i yeldâsını çekmiş, üryan,
 Sokulup bir saçağın altına gûyâ uyuyan
 Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;
 Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
 Kocasından boşanan bir sürü biçâre karı;
 O kopan râbitanın, darmadağın, yavruları;
 Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler;
 Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler!
 Gece rehzen, sabah olmaz mı bakarsın, sâil!
 Serserî, derbeder, âvâre, harâmî, kâtil...
 Böyle kaç manzara gördüyse bizim kör kandil
 Bana göstermeli bir kerre... Niçin? Belli değil!
 Ya o biçâre de rahmet suyu nûş eyleyerek,
 Hatm-i enfâs edivermez mi hemen «cız!» diyerek?
 O zaman sâmi'anın, lâmisenin sevgiyle
 Yürüyen körlere döndüm, o ne dehşetti hele!
 Sopam artık bana hem göz, hem ayak, hem eldi...
 Ne yalan söyleyeyim kalbime haşyet geldi.

Hele yâ Rabbi şükür, karşıdan üç tâne fener
 Geçiyor... Sapmayarak doğru yürürlerse eğer,
 Giderim arkalarından... Yolu buldum zâten.
 Yolu buldum, diyorum, gelmiş iken hâlâ ben!
 İşte karşımda bizim yâr-i kadîmin yurdu.
 Bakalım var mı ışık? Yoksa muhakkak uyudu.
 Kapının orta yerinden ucu değnekli bir ip
 Sarkıtılmış olacak, bir onu bulsam da çekip
 Açıversem... İyi amma kapı zaten aralık...
 Gâlibâ bir çıkan olmuş... Neme lâzım, artık,
 Girerim ben diyerek kendimi attım içeri,
 Ayağımdan çıkarıp lâstiği geçtim ileri.
 Sağa döndüm, azıcık gitmeden üç beş basamak

Merdiven geldi ki zorcaydı biraz tırmanmak!
Sola döndüm, odanın eski şayak perdesini,
Aralarken kulağım duydu fakîrin sesini:

— Nerde kaldın? Beni hiç yoklamadın evlâdım!
Haklısın, bende kabâhat ki haber yollamadım.
Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun...
Hele dinlen azıcık, anlaşılın yorgunsun.
Bereket versin ateş koydu demin komşu kadın...
Üşüyorsan eşiver mangalı, eş eş de ısın.

Odanın loşluğu kasvet veriyor pek, baktım,
Şu fener yansa, deyip bir kutu kibrit çaktım.
Hele son kibriti tuttum da yakından yüzüne,
Sürme çekmiş gibi nûr indi mumun kör gözüne!
O zaman nîm açılıp perde-i zulmet, nâgâh,
Gördü bir sahne-i üryân-ı sefâlet ki nigâh,
Şâir olsam yine tasvîri olur bence muhâl:
O perişanlığı derpîş edemez çünkü hayâl!

Çekerek dizlerinin üstüne bir eski aba,
Sürünüp mangala yaklaştı bizim Seyfi Baba.
— Ihlamur verdi demin komşu... Bulaydık şunu, bir...
— Sen otur, ben ararım...

— Olsa içerdik, iyidir...

Aha buldum, aramak istemez oğlum, gitme...
Ben de bir karnı geniş cezve geçirdim elime,
Başladım kaynatarak vermeye fincan fincan,
Azıcık geldi bizim ihtiyarın benzine kan.

— Şimdi anlat bakalım, neydi senin hastalığın?
Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın.
— Mehmed Ağ'nın evi akmış. Onu aktarmak için

Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.
 Ne işin var kiremitlerde a sersem desene!
 İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.
 Hadi aktarmayayım... Kim getirir ekmeğimi?
 Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?
 Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası:
 Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!
 Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz;
 Ona ancak yapacak: Beş vakit abdestle namaz.
 Hastalandım, bakacak kimseciğim yok; Osman
 Gece gündüz koşuyor iş diye, bilmem ne zaman
 Eli ekmek tutacak! İşte saat belki de üç ⁽¹⁾
 Görüyorsun daha gelmez... Yalnızlık pek güç.
 Ba'zı bir hafta geçer, uğrayan olmaz yanıma;
 Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma!
 — Seni bir terleteyim sımsıkı örtüp bu gece!
 Açılırsın, sanırım, terlemiş olsan iyice.

İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına...
 Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına,
 Başladım uyku taharrîsine, lâkin ne gezer!
 Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.
 Ortalık açmış uyandım. Dedim, artık gideyim,
 Önce amma şu fakîr âdemi memnûn edeyim.
 Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
 Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
 O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî:
 Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

(1) Ezânî saatle, güneş battıktan üç saat sonra.

İNSAN

وتترعم أنك حرم صغير
وفيك انطوي العالم الأكبر

(1) امام علي

Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen,
«Muhakkar bir vücûdum!» dersin ey insan, fakat bilsen...
Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir:
Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir:
Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî,
Olur kalbin tecellî-zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî.
Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin;
Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî-tenâhîsin!
Edîb-i kudretin beytü'l-kasîd-i şî'ri olmuşsun;
Hakîm-i fitratin bir anlaşılmaz sırrı olmuşsun.
Esîrindir tabîat, dest-i teshîrindedir eşya;
Senin ahkâmının münkâdıdır, mahkûmudur dünya.
Bulutlardan sevâik sayd eder irfân-ı çâlâkin;
Yerin altında ma'denler bulur nakkâd-ı idrâkin.
Denizler bisterindir, dalgalar gehvâre-i nâzın;
Nedir dağlar, semâ-peymâ senin şehbâl-i pervâzın!
Havâ, bir refref-i seyyâl-i hükmündür ki bir demde,
Olur dem-sâz-ı âvâzın bütün aktâr-ı âlemde.
Dayanmaz pîş-i ikdâmında mâni'ler müzâhimler;
Kaçar, sen rezm-gâh-ı azme girdikçe muhâcimler.
Karanlıklarda gezsün, şeb-çerâğın fikr-i hikmettir,
Ki her işrâkı bir sönmez ziyâ-yı sermediyyettir;
Susuz çöllerde kalsan, bedrekan ilhâm-ı sa'yindir,
Ki her hatvende eyler sâye-küster vâhalar zâhir.
Ne zindanlar olur hâil, ne menfâlar, ne makteller...
Yürürsün sedd-i râhın olsa hattâ âhenîn eller.
Yıkar bârû-yi istibdâdı bir âsûde tedbîrin;
Semâlardan inen te'yîdisin gûyâ ki takdîrin!

(1) Hazret-i Ali'nin bir beyti: «Ve tez'umu enneke cirmin sağırın/Ve fike'ntave'l-âlemu'l-ekber.» Mânâsı: «Ey insan! Sen kendinin küçük bir cisim olduğunu sanırsın. Ama bütün âlem senin içine sığdırılıp gizlenmiştir.»

Teharrîden usanmazsın, teâlîden teâlîye
 Atıldıkça, atılsam şimdi, dersin, başka âtiye!
 Senin en şanlı eyyâmında, en mes'ûd hâlinde,
 Bir istikbâl-i dûra-dûr vardır hep hayâlinde.
 O istikbâledir şevkin, odur ma'sûk-i vicdânın,
 O kudsi neşvenin şeydâ-yı bî-ârâmıdır cânın.
 O şevkin dâim ilcâsıyla seyrin iztirâfidir;
 Terakkî meyli artık fitratında rûh-i sârifdir!
 Bütün esrâr-ı hilkatten haberdâr olmak istersin,
 Bu gaybistân-ı hîcâ-hîçten kurtulmak istersin!
 Meâdın, mebdein, hâlin ki üç müdhiş muammâdır...
 Durur edvâr-ı müstakbel gibi karşında hep hâzır.
 Koşarsın bunların sevdâ-yı idrâkiyle durmazsın,
 Hakîkatten velev bir şemme duymazsan oturmazsın.
 Serâir perde-pûş-i zulmet olsun varsın isterse...
 Düşürmez düştüğün yeldâ-yı hirman rûhunu ye'se:
 Emel, meş'al-keşin, bir reh-nümâ hem-râhın olmuşken,
 Tehâsî eylemezsin sine-i deycûra girmekten.
 Gelip bir gün tecellî etse mâhiyyât-ı masnûât,
 Teharrîden geçer, bir dem karâr eyler misin? Heyhât!
 Tutar mâhiyyet-i Sâni', o en heybetli mâhiyyet
 Olur âteş-zen-i ârâmın, artık durma cevân et!
 Tevakkuf yok seninçün, daimî bir seyre tâbi'sin...
 Ne zîrâ hâle râzîsin; ne müstakbelle kâni'sin!
 Dururken böyle bî-pâyan terakkî-zâr karşında;
 Nasıl dersin ya «Pek mahdûd bir cirmim» tutarsın da?
 Meleklerden büyük, hem çok büyük tebcîle mazharsin:
 Tekâlifin emânet-gâhısın, bir başka cevhersin!
 Hayâtın eksik olmazken ağır bin bârı arkandan;
 Ölümler, korkular savlet ederken hepsi bir yandan;
 Şedâid iktihâm etmekte müdhiş bir mekânente,
 Yolundan kalmayıp dâim gidersin... Hem ne sür'atle!
 Senin bir nüsha-i kübrâ-yı hilkat olduğun elbet,
 Tecellî etti artık; dur, düşün öyleyse bir hükmet:
 Nasıl olmak gerektir şimdi ef'âlin ki, hem-pâyen
 Behâim olmasın, kadrin melâikten muazzezken?

KÖR NEYZEN

Elinde, nevha-i mâtem kadar acıklı sadâ
 Veren, bir eski kamış; koltuğunda bir yedici;
 Şu kör dilenci, bakardım, olunca nâle-serâ,
 Durup da merhameten dinleyen gelip gidici,
 Önünde boynunu bükmüş zavallı keşküllüne,
 Atardı beş para, onluk değilse bâri yine.

Kırık sazıyla ederken zaman zaman feryâd,
 Gelirdi güşuna onlukların tanîniyle
 Birer nevâ-yı beşâret, birer peyâm-ı vedâd;
 Birer sadâ ki: Neyin sîne-çâk enîniyle
 Karışmayıp, yalnız dem tutardı sanki ona!
 Bu ses, bu manzara gâyet hazin gelirdi bana.

Muhîti hep mütevâlî leyâl-i dûrâ-dûr...
 Sabâh yok onun âfâk-ı târ-ı ömrü için!
 Yüzünde hande-i ümmîdi andırır bir nûr
 Görülmüyor! O mükedder, elîm çehre bütün
 Kesîf bir bulut altında perde-pûş-i melâl...
 Geçen zamânı karanlık, karanlık istikbâl!

Nasıl hakikat-i yeldâ? Hayâtı git ona sor:
 Bulur nazarları dünyâyı perde perde zalâm!
 Belâyı görmüyor amma bütün belâ görüyor,
 Bu kâinat-ı sefâlette eyledikçe devâm.
 Arar bulunduğu yeldâ-yı bî-tenâhîde
 Zavallı bir çıkacak yol sabâh-ı ümmîde!

Görür şedâid-i eyyâma karşı düşünce,
 Siper vazîfesini lîme lîme bir abacık.
 Fakat o sût-re-i bitâbı her hurûşunda,

Açar da dest-i inâdıyle rûzgâr; artık,
 K r n sakındığı  ryan vücûdu meydâna
  ıkar, g g s gerer emvâc-ı berf   b r na!

Geçende  arşı içinden çıkınca baktım ki:
 Çamurlu taşlara yaslanmış inliyor sâil.
 Hasırdı şiltesi altında hem de pek eski,
 şadırvan olmasa üstünde yoktu bir hâil.
 Duyulmuyordu uzaktan neyin de şimdi sesi,
 Yakından ancak işittim o v pesin nefesi!

O kendi kendine üfler mi yoksa inler mi?
 Ne dinleyen, ne duran var... Bakıp geçer herkes.
 Mezardan akseden  v zı kimse dinler mi?
 Zavallı,  lmene bak, nâle-i tezall m  kes!
 Fakat durun... Yine keşk lde bir tan n-i medîd
 Duyuldu...  h ne n zendedir sürûd-i ümîd!

şadırvanın, k r  altında saklayan, saçağı
 Delinmemiş mi? Buluttan coşup gelen yağmur,
 O sakbeden uzanıp bir sicim gibi aşağı,
 Zavallı keşk l  baktım yavaşca kamçılıyor.
 Duyunca k r, bunu bir cûş-i merhamet sandı,
 Uzandı keşk le, heyhât, işte aldıandı:
 Morarmış elleri boş çıktı, sâde ıslandı!

ACEM ŞÂHI (*)

محمدردي که ملک سراسر زمين
نير زد که خوني چکد بر زمين

(1) سعدي

Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye;
Eyvân-ı zer-cidârına as ziyetini diye!
Al kanlı bir kefenle donat hayme-gâhımı,
Canlarla yak meşâil-i mâtem-penâhını!
Makberlerin hufeyre-i muzlim-dehanları,
Dendân-ı gayz u kahra şebîh üstühanları
Yâd eylesin mezâlimini tâ ebed senin,
Ey cebhesi kitâbesi bin kanlı medfenin!
Ey bir hayâle tuhfe kılan bin hakîkati,
Ey âhenîn eliyle kazıp kabr-i milleti,
Nûr-i hayât ufuklarını herc ü merc eden,
Leylin şedîd zulmetini rûha mezc eden!
Envâr-ı mihr-i fikri sen ey hâksâr eden,
Meyyitlerin izâmı gibi târumâr eden!
Ey hâdimi serâçe-i mâtem-feşanların!
Rahş-ı akûr-i zulmüne pâmâl olanların
Gül-gonce-i mezârı mıdır tâc-ı devletin?
Tutmuşsa da avâlim-i efkârı şöhretin,
Zannetme ki hükûmetinin efseriyledir...
Sa'dî'lerin mezâr-ı çemen-ber-seriyledir.
Sa'dî'lerin mezârı, evet, bir avuç türâb...
Tahtınsa bir cihan ki senin âsüman-meâb!
Lâkin o kabre bence fedâ taht ü efserin...

(*) Bu mânzumeyi Mîdhat Cemâl ile beraber yazmıştık. Bu birinci parça onun, aşağıda gelecek ikinci parça benimdir.

(1) Şeyh Sa'dî'nin bir beyti: «Be-merdî ki mülk-i serâser zemîn/Niyerzed ki hûnî çeked ber zemîn.» Mânâsı: «Bütün dünya mülkü, bir damla kanın yere dökülmesine değmez.»

Makber-güzîn olup da sükût eyleyenlerin
 Feryâd-ı vâpesînine değmez bu velvelen...
 Mudhik gelir nigâh-ı temâşâma hâilen!
 Bin mülkü, milleti yok eden pençe-i felek,
 Bir şahsı şüphesiz ebedî kılmamak gerek.
 Mâzî ki işte makbereler mâverâsıdır,
 Milletlerin haziyre-i zâir-cüdâsıdır,
 Atfeylesen nigâhını ka'r-ı zalâmına:
 Milletlere gözün ilişir na's nâmına!
 Dârâ'ların o nâsiye-i târumârını,
 Ecdâdının izâmını, çökmüş mezârını
 Piş-i nigâh-i ibretine al da bir düşün...
 Çoktur bu rütbe dağdağa bir kabza hâk için!
 İklîmler alan o muazzam Napolyon'un
 Bir hufredir kazandığı şey. İşte bak onun
 En son serîri makbere-i mâtemîsidir,
 Akreplerin nedîmi, yılanlar enîsidir!
 Yer kalmamış sarây-ı muallâna bak utan:
 Mâtem-sarâylarla dolu sâha-i vatan!
 Emr-i cihan-mutâi bu dünyâyı râm eden
 Eslâfının -bugün düşünürsen- değil iken
 Toprak dolan dehenleri feryâda muktedir,
 Hâlâ senin bu velvele-i nahvetin nedir?

رياست بدست کسانى خطاست
که از دستشان دستها بر خداست

(1) سعدى

Bu müdhiş velvelen Îrân'ı dâim inletir sanma.
«Muzaffersin!» diyen sesler bütün hâindir, aldanma.
Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?
Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyet mi?
Nasîbin yok mudur bir parça olsun âdemiyetten?
Nasıl aldırıyorsun yükselen feryâda milletten?
Emîn ol bunca mazlûmun yüreklerden kopan âhi,
Tependen indirir, elbette birgün lâ'netu'llâhî!
Sığınmış olduğun şevket-sarây-ı zulmü pek muhkem
Hayâl etmekteşin... Lâkin ne bârûlar, ne müstahkem
Penâh-ı bî-emanlar, heybet-i Kahhâr-ı Mutlak'la,
Kökünden devrilip bir anda yeksân oldu toprakla!
O, bir çok memleket vîran edip yaptırdığın eyvan
Harâb olmaz mı? Kabristâna dönmüşken bütün İran?
Evet, Îrân'ı kabristâna döndürdün, helâk ettin;
Kefen yaptın girîbân-ı ümîdi çâk çâk ettin!
«Bütün dünyâ için bir damla kan çoktur» diyorlar, sen,
Şu ma'sûm ümmetin seller akıttın hûn-i pâkinden!
Yüzünden perde-i temkîni artık kaldırıp attın:
Ne mâhiyyet, nasıl fitrattasın, dünyâya anlattın!
Livâü'l-hamd-i hürriyyet iken İslâm için gâyet,
Nedir pââmâl-i istibdâdın olmak öyle bir râyet?
Kazak celbeyleyip tâ Rusya'dan sâdâtı çiğnettin;
Yezîd'in rûhu şâd olsun... Emînim çünkü şâd ettin!
Şehâmet gösterip binlerce beytullâhı bastırdın;
Secâat arz edip birçok ricâlullâhı astırdın!

(1) Şeyh Sa'dî'nin bir beyti: «Riyâset be-dest-i keşânî hatâst/Ki ez destşân-ı desthâ ber Hudâst.» Mânâsı: «Zâlimliğinden, halkın Allah'a sığındığı kimselerin, devletin başında kalmaları doğru değildir.»

Ne Allah'tan hayâ ettin, ne Peygamber'den âr ettin:
 Devirdin kâ'be-i ulyâ-yı dîni, hâk-sâr ettin!
 Hamâset-perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün,
 Umûmen Şark'ı ağılattın, umûmen Garb'ın güldürdün...
 Hayır, hiçbir gülen yok, sızlıyor Garb'ın da vicdânı,
 Görüp ecsâd-ı mazlûmîne meşher hâk-i Îrân'ı!
 O Sa'dî'ler, o Hâfız'lar, o Firdevsî, o Râzî'ler,
 Gazâlî'ler, o Kutbüddîn, o Sa'düddîn, o Kâdî'ler
 Yetiştirmiş; o Örfî'nin, o birçok şems-i irfânın
 Ziyâsından tenevvür eylemiş iklimi dünyânın,
 Bugün makhûr-i nâdânîsidir bir fırka haydûdun!
 Nedir pinhân olan esrârı bilmem bunda Ma'bûd'un?
 Hayır, Ma'bûd'a ircânda yoktur bunların ma'nâ:
 Yataklık eylemez cânîye -hâşâ- bir zaman Mevlâ.
 Şehâmet-perverâ, Şâhâ! Zaman, bî-dâdı kaldırmaz;
 Hatâ etmekte sin şâyed diyorsan «Kimse aldırılmaz.»
 Bu istibdâda artık bir nihâyet ver ki: İstikbâl
 Karanlık derler amma işte pek meydanda: **İzmihlâl!**

İSTİBDÂD

Kardeşim Midhat Cemâl'e

Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!
Diyor ecdâdımız makberlerinden: «Ey sefil ahfâd,
Niçin binlerce ma'sûm öldürürken her gelen cellâd,
Hurûş etmezdi, mezbûhâne olsun, kimseden feryâd?

Otuz milyon ahâlî, üç şakînin böyle mahkûmu
Olup çeksin hükûmet nâmına bir bâr-ı meş'ûmu!
Utanmaz mıydınız bir, saysalar zâlimle mazlûmu?
Siz, ey insanlık isti'dâdının dünyâda mahrûmu,
Semâlardan da yüksek tuttunuz bir zıll-i mevhûmu!»

O birkaç hayme halkından cihangîrâne bir devlet
Çıkarılmış, bir zaman dünyâyı lerzân eylemiş millet;
Zaman gelsin de görsün böyle dünyâlar kadar zillet,
Otuz üç yıl devâm etsin, başından gitmesin neket...
Bu bir ibrettir amma olmayaydık böyle biz ibret!

Semâ-peymâ iken râyâtımız tuttun zelîl ettin;
Mefâhir bekleyen âbâdan evlâdı hacîl ettin;
Ne 'âlî kavm idik; hayfâ ki sen geldin sefil ettin;
Bütün ümmîd-i istikbâli artık müstahîl ettin;
Rezîl olduk... Sen ey kâbûs-i hûnî, sen rezîl ettin!

Hamiyyet gamz eden bir pâk alın her kimde gördünse,
«Bu bir cânî!» dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse.
Müvekkel eyleyip câsûsu her vicdâna, her hisse,
Düşürdün milletin en kahraman evlâdını ye'se...
Ne mel'un sun ki rahmetler okuttun rûh-i İblîs'e!

Değil kâbusun artık, devr-i devlet intibâhındır.

Gel ey nâzende hürriyyet ki canlar ferş-i râhındır.
 Emindir mevki'in: En pâk vicdanlar penâhındır.
 Serâpâ mülk-i Osmânî müeyyed taht-gâhındır.
 Serîr-ârâ-yı ikbâl ol ki: Bir millet sipâhındır.

*
 * *

— Bir gün evvel —

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;
 Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!
 Bahârî görmeyiz amma lâtif olur derler...
 Çiçeklenirmiş ağaçlar, yeşillenirmiş yer.
 Demek, şu arsada ot bitse ne bahâr olacak...
 Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak?
 Füsûlü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız;
 Kurak, çamur, iki mevsim tanır ayaklarımız!
 Müneccimin, bereket versin, eski takvîmi
 Haber verir bize, mevsim şehirde gelmiş mi?

Sıcak, ziyâde sıcak bir geceydi; baktım ki:
 Oturmak evde ölümden beter, dedim: Belki,
 Çıkar dışarda gezersem biraz nefeslenirim;
 Epey de yorgunum amma gelince dinlenirim.
 Bizim müsâmere meydânı Yayla tümseğidir;
 Uzak çekerse de poyraz tutar, yazın iyidir.
 Giyip ayağımı çıkarken sopam yetişti hele...
 Emîn olup gidemem, çünkü, vermesek el ele.
 Odur cihanda benim, varsa yoksa, mu'temedim;
 Vakûr, hâtırı mer'î, vefâlı, çok denedim.
 Bizim sokakları tahmîn için deyin ki: Kuyu!
 Doğar şehirde güneş, yükselir minâre boyu,
 İdâre kandili karşımda göz kıpar hâlâ;
 Gurûb ikindiye bulmaz, leyâl hep yeldâ!

Nasılsa bedrin o akşam nigâh-ı sîmîni,
 Tarassud etmek için sanki evlerin içini;
 Dikildi safha-i mînâda semt-i re'simize.
 Tavansız evlere, yâ Rab, ne hoş bir âvîze!
 Dur ey sirâc-ı ezel, gitme olduğun yerden:
 Biraz şu sahne-i deycûru okşasın şu'len.
 Şu'â-i muhriki altında, gündüzün, şemsin
 Yanan alınlar için bir hayât olur lemsin...
 Açıldı pencereler; sağlı sollu her evden
 Gelirdi türlü sadâlar, acıklı, ba'zen şen.

— Bak anne, aydede bak bak!

— Aman da mâşallah

Değirmi tabla kadar var...

— Susundu Ayşe, günâh.

— İlâhi teyze tuhafısın, neden günâh olacak?

— Günâh dedim ya, bırak şimdi...

— Haydi sen de bunak!

— Bunak, munak deme billâhi çarparım elimi...

Aşifteler sizi... Âhir zaman tevekkeli mi!

Evin birinde nevâ-sâz bir güzel ûdî;
 Birinde cezbe-fezâ bir sadâ-yı dâvûdî,
 Tilâvet etmede Kur'an; gelip geçenlerse
 Ayakta irkiliyor incizâb edip o sese.
 Duyulmasın mı biraz sonra başka bir acı ses?
 Aceb ne var? diyerek koştı önceden herkes;
 Fakat gidenlere baktım ki kaldırıp tabanı,
 Bucak bucak kaçıyor: Kaç bilir misin amanı!
 Kısıldı karşığı evlerde mumların hepsi,
 Kısıldı sanki bütün bir mahallenin nefesi!
 Kesildi nağme-i Kur'an, kesildi nağme-i sâz;
 Zaman zaman duyulan sâde bir rakîk âvâz.
 Niçin kaçıştı ahâli, ne var ki yâ Rabbi?
 Yavaş yavaş sokulur anlarım nedir sebebi.

Ne manzaraydı İlahî o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakîrin ellerine,
Sürüklüyor; öteden bir kadın diyor:

— Bırakın!

Kocam ne yaptı? Nedir cürmü bî-günâh adamın?
Zavallının büyük evlâdı öldü askerde;
İkinci oğlu da sürgün Yemen’de bir yerde.
Acıklı, göğsü sakat koyverin, didiklemeyin;
Günâhtır etmeyin oğlum, ayıptır eylemeyin.
Efendi kim, o ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?
Kilercisiyle uzaktan biraz hısımlığı var.
Geçende komşuyu görmüş, demiş selâm söyle.
Demek alınmayacak Tanrı’nın selâmı bile!
Köpek sürür gibi insan sürüklenir mi ayol?
— Kadın, çekil döverim ha! Sokulma, haydi defol!
— Herif bırak, diyorum... Durdu işte bak nefesi.
— Ne dırlanıp duruyor? Susturun canım şu pisi!
Demez miyim size ben her zaman ki «dağdağasız»
Yapın? Eşek gibi siz hiç lâf anlamaz mısınız?
— Kadın, paşam, ne yaparsın?

Paşam mı? Nerde paşa?

Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa!
Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy;
Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
«Senin bu işte yüzün, al!» deyip o yüzüze tak.
Ocak süpürgesi, lâkin süpürmüyor, yıkıyor;
Nedense bittiği yerden cenâzeler çıkıyor!
Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk,
Büyükçe bakla kadar alınının az altına sok.
Bilir misin çalı altında gizli inler olur:
Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
Bıyık o kırdan yetişmiş diken yemişli çalı;

Ağız da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
 Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle,
 Paşam dedikleri u'cûbe işte aynıyle!
 Belinde seyf-i «sadâkat», elinde bir kamçı,
 Ferik nişanları altında gördüğüm umacı,
 Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde, yâ Rabbi,
 Dururdu sîne-i îmâna girmiş ukde gibi!
 Semâ, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
 Cebîn-i pâkine leylin ne pâyîdâr leke!

— Kuzum, nasıl paşasın, görmüyor musun? Kocamı
 Sürükleyip duruyorlar...

— Defol kadın, adamı

Vurunca öldürürüm ha! Benim şakam yoktur.

— Çekil hanım, paşa lâf dinlemez; vurur mu, vurur.
 Bilir misin onu! Şevket-meâb Efendimiz'in
 Birinci bendesidir...

— Hay yetişmesin pampin!

— «Sürün!» demiş, ona Şevketli'nin irâdesi var.

— Sürüm sürüm sürünün tez zamanda alçaklar!

Ya sen, zebâni kıyâfetli, gulyabâni paşa,

İlâhi yumru başın bir geleydi sivri taşa!

Yılan bakışlı şebek, bir bakın şunun gözüne!

Kazık boyundan utan... Tû! Herif senin yüzüne!

Sakın mahallede erkek bırakmayın, götürün.

Sayıyla vermediler, öyle, posta posta sürün!

Bakin şu hayduda; durmuş yıkın diyor evimi!

Torunlarım ya herif, aç kalıp dilensin mi?

Mahallemizde de çit yok, ne oldu komşulara?

Susup da kurtulacak sanki hepsi aklısıra.

Ayol, yarın da sizin hânümânınız sönecek...

Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek?

Yazık sizin gibi erkeklerin kıyâfetine...

— Yetiştii yaygaran artık... Çekil kadın evine!

Atın şu kaltağı gitsin, tığın hemen içeri.

— Paşam, bayıldı kadın.

— Anlamam o hileleri.

Demek ki bekleyelim gelsin âlemin keyfi...

Saat üç oldu, geciktik, omuzlayın herifi.

Refik-i ömrü giderken cenâze hâlinde,

Serildi, kaldı kadın âşiyân-ı lâlinde.

Benim de bitti nihâyet tahammülüm, tâbım;

Boşandı seyl-i dümû'um, boşandı a'sâbım.

Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak!

Diyordu sanki o bîçâre karşıdan:

— Alçak,

Demin gerekti hamiyet! Hem ağlamak ne demek?

Figân ederse kadın, susturur koşup erkek.

Eve döndüm, bütün o fâcialar

Geldi karşımda durdu subha kadar.

Döndü dîdemde bin hayâl-i elîm!

Öttü beynimde bin figân-ı yetîm.

Ağlasın inlesin de bir mazlûm,

Olayım seyre sâde ben mahkûm!

Yalnız ben miyim fakat câni?

Kim çıkıp «Yapmayın!» demişti, hani?

Sustu herkes duyunca feryâdı,

Kimsecikler yerinden oynamadı.

Sesi hattâ kısıldı Kur'ân'm,

Sustu gûyâ sadâsı Mevlâ'nın!

Sus! O susmaz: Nidâ-yı tehdîdi,

Dinle bak nerden in'ikâs etti:

Arnavutluk'ta gürleyen toplar

Geliyor işte Pâyitaht'a kadar!

HÜRRİYET

— İki gün sonra —

Beyaz entârisiyle kar gibi kız,
 Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr;
 Ya seher-pâredir ki perrandır
 Düş-i nâzında bir sehâbe-i nûr.
 Kuşanıp bir nitâk-ı hürriyyet
 Geziyor hâk-dânı dūrâ-dûr!
 Hâle-dâr eyleyince bedri şafak
 Bu kadar dil-nişîn olur ancak.

Ya şu oğlan şu tostopaç afacan
 Ki fezâlar gelir sürûruna dar;
 Taşıyor sanki sığmıyor kabına...
 Kendisinden büyük de bayrağı var!
 Geçti mâzî denen o devr-i melâl,
 Haydi feth et: Senindir istikbâl.

Koşuyor el ele vermiş iki kardeş; birinin
 Yaşı beş yoksa da, var altı kadar dîgerinin.
 Bakıyor arkalarından dayanıp değneğine
 Hayli düşkün bir adam:

— Kız o ne? Düştün mü yine!

Sana bin kerre dedim koşma, yavaş git, yaramaz!
 Haydi kalk ağlama... Söz dinlesen olmaz mı biraz?
 Silkiver üstünü Ahmed, bakiver ağlamasın.
 — Ağlamam ağbaba...

— Artık yetişir, oynamayın.

Söktü baktım ki hemen bir alay etfâl öteden,
 O nasıl mevkib-i şâdî, o ne âlem, görersen!

Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
 «Yaşasın!» sesleri eflâke kadar yükseliyor.
 Görerek yapma değil hem, ne tabî'î etvâr!
 Şu yumurcıklara bak: Sanki ezelden ahrâr!
 — Bağırın haydi çocuklar...

— Yaşasın hürriyyet!

Derken alkış geliyor; sonra da nevbet nevbet,
 Ya Vatan Şarkısı, yâhud ona benzer bir şey
 Okunup her köşe çın çın ötüyor... Hey gidi hey!
 Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha dün,
 Şu sokaklarda bugün dalgalanan rûhu görün!
 — Biz de gitsek azıcık, ağbaba, olmaz mı?

— Gidin.

Çok koşup terlemeyin ha! Amanın dikkat edin.

İki kardeş dalarak lücce-i etfâle hemen,
 İki dürdâne-i ismet gibi yüzmekte iken;
 Bakarak arkalarından bu güzel yavruların;
 Döndü birdenbire sîmâsı duran ihtiyarın.
 Ne için ağladı? Bilmem. Şunu duydum yalınız:
 — Âh bir kerre gelip görse Yemen'den babanız!..

KOCAKARI İLE ÖMER

Üstâd-ı necîbim Ali Ekrem Bey'e

Yok ya Abbâs'ı bilmeyen, kimdi?...
O sahâbîyi dinleyin şimdi:

«Bir karanlık geceydi pek de ayaz...»
İbni Hattâb'ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ııssız.
Yolcu bir benmişim meğer yalnız!
Aradan geçmemişti çok da zaman,
Az ilerden yavaşça oldu iyan,
Zulmetin sînesinde ukde gibi,
Ansızın bir müheykel a'râbî!
Bembeyaz bir ridâ içinde garîb,
Geliyor muttasıl mehîb mehîb.
Ben sokuldum, o geldi, yaklaştık;
Durmadan karşıdan selâmlaştık.
Düşünürken selâm alan sesini,
O heyûlâ uzandı tuttu beni:
Bir de baktım, Ömer değil mi imiş!
— Yâ Ömer! Böyle geç zaman, bu ne iş?
— Şu mahallâtı devre çıkmıştım.
Gel beraber, benimle, üç beş adım.

*
* *

Ne sadâ var, ne bir yürür bîdâr;
Uhrevî bir sükûn içinde civâr.
Ömer olmuş gezer, sıyânet-i Hak...
Şu yatan beldenin huzûruna bak!
O semâlar kadar yücelmiş alın,
Çakarak sînesinden âfâkın,
Bir zaman sönmeyen nigâhıyla,

Necm-i sâhirde sanki bir hâle!
 Duruyor her evin önünde Ömer,
 Dinliyor, bî-haber içerdekiler.
 Geçmedik en harâb bir yapıyı.
 Yokladık sağlı sollu her kapıyı.
 Geldik artık Medîne hâricine;
 Bir çadır gördü, durdu kaldı yine.

*
* *

Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.
 «Açız! Açız!» diye feryâd eden çocuklarının,
 Karıştırıp duruyorken pişen nevâlesini;
 Çıkardı yuttuğu yaşlarda çırpınan sesini:
 — Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek...
 Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!
 Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...
 Selâmı verdi Ömer, daldı âkıbet içeri.
 Selâmı aldı kadın pek beşûş bir yüzle.
 — Bu yavrular niçin, ey teyze, ağlıyor, söyle?
 — Bugün ikinci gün, aç kaldılar...
 — O halde, neden
 Biraz yemek komuyorsun?
 — Yemek mi? Çömleği sen,
 Tirid mi zannediyorsun? İçinde sâde su var;
 Çakıl taşıyla beraber bütün zaman kaynar!
 Ne çâre! Belki susarlar, dedim. Ayıplamayın.
 — Peki! Senin kocan, oğlun, ya kardeşin, ya dayın...
 Tek erkeğin de mi yok?
 — Hepsi öldü... Kimsem yok.
 — Senin midir bu küçükler?
 — Torunlarım.
 — Ne de çok!
 Adam Emîr'e gidip söylemez mi hâlini?
 — Ah!
 Emîr'e öyle mi? Kahretsin an-karîb Allah!

Yakında râyet-i ikbâli ser-nigûn olsun...
 Ömer, belâsını dünyâda isterim bulsun!
 — Ne yaptı, teyze, Ömer böyle inkisâr edecek?
 — Ya ben yetîm avuturken, Emîr uyur mu gerek?
 Raiyyetiz, ona bizler vedîatu'llâhız;
 Gelip de bir aramak yok mu?

— Haklısın, yalnız,

Zavallının işi pek çok, zaman bulup gelemez;
 Gidip de söylememişsen ne haldesin bilemez.
 — Niçin hilâfeti vaktiyle eylemişti kabûl?
 Sonunda böyle çürük özü kim sayar makbûl?
 Zavallının işi çokmuş!... Nedir, muhâbebe mi?
 İştme sen de civârında inleyen elemi,
 Medîne halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş...
 Gazâ! Gazâ! diye git soy cihânı, gel paylaş!

Çocukların bu sefer yükselince feryâdı,
 Kadın tehevürü artık cünûna vardırı:
 — Şu nevhalar ki çıkar tâ bulutların içine;
 Ömer! Savâik-ı tel'in olur, iner tepene!
 Yetîmin âhını yağmur duâsı zannetme!
 O sayha ra'd-ı kazâdır ki gönderir ademe!
 «Açız! Açız! Bize bir lokma olsun ekmek ver...»
 «Susundu yavrularım, işte oldu, şimdi pişer!»
 Gidip de söyleyeyim hâ?... Dilencilik yapamam!
 Ömer de kim! Benim ondan kerîm adamdı babam.
 Ölür de yüz suyu dökmem sizin halîfenize!...
 Ömer vuruldu bu son sözle...

— Haklısın teyze!

Avut çocukları, ben şimdicek gider gelirim.

*
 * *

Halîfe önde, bitik, suçlu, münfa'il, nâdim;
 Ben arkasında, perîşan, çadırdan ayrıldık.

Sabâha karşı biraz başlamıştı aydınlık.
 Köyün köpekleri ejder misâli saldırıyor,
 Bırakmıyor bizi yoldan, fakat kim aldırıyor!
 Medîne'nin dalarak münhanî sokaklarına;
 Dönüp dönüp hele geldik zahîre anbarına.
 Halîfe girdi açıp, ben de girdim emriyle.
 Arandı her yeri bir mum yakıp ale'l-acele.
 — Şu tek çuval unu gördün ya! Haydi yükle bana;
 Bu testi yağ doludur, elverir o yük de sana.
 Çuval Halîfe'de, yağ bende, çıktık anbardan;
 Kilitleyip geri döndük deminki yollardan.
 Mesâfe, baktım, uzun; yük yaman; Ömer yaralı;
 Dedim ki:

— Ben götüreydim... Verir misin çuvalı?
 — Hayır, yorulsa değil, ölse yardım etme sakın!
 Vebâli kendine âiddir İbni Hattâb'ın.
 Kadın ne söyledi, Abbas, işitmedin mi demin?
 Yarın, huzûr-i İlâhî'de, kimseler, Ömer'in
 Şerîk-i haybeti olmaz, bugünlük olsa bile;
 Evet, hilâfeti yüklenmeyeydi vaktiyle.
 Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
 Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!
 Bir ihtiyar karı bî-kes kalır, Ömer mes'ûl!
 Yetîmi girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl!
 Bir âşiyân-ı sefâlet bakılmayıp göçse:
 Ömer kalır yine altında, hiç değil kimse!
 Zemîne gadr ile bir damla kan dökünce biri:
 O damla bir koca girdâb olur boğar Ömer'i!
 Ömer duyulmada her kalbin inkisârından;
 Ömer koğulmada her mâtemin civârından!
 Ömer halîfe iken başka kim çıkar mes'ûl?
 Ömer ne yapsın, İlâhî, beşer zalûm ü cehûl!
 Ömer'den isteniyor beklenen Muhammed'den...
 Ömer! Ömer! Nasıl aldın bu bârı sırtına sen?

— Sen almasan acaba kim gelip de senden iyi,
 İdâre eyleyecek düştüğün bu ma'rekeyi?
 Evet, adâleti «mutlak» hayâl edersen eğer,
 Ömer değil ya ne olsan bırak ki hepsi heder!
 Beşer adâleti «mutlak» tahayyül eyleirse,
 Görür ümidini mahkûm her zaman ye'se.
 Sen ey Ömer, ne meleksin, ne bir emîr-i zalûm...
 Fakat elinde ne var? Fıtraten beşer mazlûm!
 Görür bürûc-i semânın bütün sitâreleri,
 Zalâm içinde, yük altında inleyen Ömer'î!
 Huzûr-i Hakk'a çıkarken bu unlu cebhenle,
 Değil zemîni, getir şâhid âsümânı bile!
 — Uzak mı yol? Daha çok var mı?
 — Ancak üç beş adım.

Mecâli kalmamış artık zavallının... Baktım:
 Olanca azmini cebr eyleyip, nefes nefese;
 Yavaş yavaş yürüyor. Geldi bin belâ ne ise!
 Sokuldu haymeye, indirdi arkasından unu:
 — Bırak da testiye yerleştirin kenâra şunu.
 Hemen çakılları çömlekten indirip attı;
 Uzandı testiye, yağ koydu, sonra un kattı.
 Oturmak istedi, lâkin belâyâ bak ki: Ocak,
 Hemen sönüp gidecek...
 — Teyze, yok mu hiç yakacak?

Kadın getirdi beş on parça yaş diken Ömer'e;
 Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere.
 Ocak tüter, Ömer üfler zefir-i hârîyle;
 Zemîni lihye-i beyzâ-yı târumârîyle,
 Sücûd tavr-ı huşû'unda, muttasıl süpürür;
 İçinde rûhu yanar, cebhesinde ter köpürür!
 Döner muhît-i nigâhında tûde tûde duman;
 Bulut geçer gibi necmin hıyât-ı nûrundan!

Ocak tutuştu, yemek pişti;

— Var mı teyze kabın?

Getir de indirelim...

— Var büyükçe bir kap alın.

Yemek sıcaktı, fakat kim durup da bekleyecek!

Ömer, çocuklara bir bir yedirdi üfleyerek.

Kesildi haymede mâtem, uyandı rûh-i sürûr;

Çocuklar oynuyorlar, kadın ferîh ü fahûr.

Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...

Dedim:

— Sabâh oluyor kalkalım...

— Evet, haydi!

Yarın Emâret'e gel teyze, öğleyin beni bul;

Emîr'e söyleriz, elbette hayr olur me'mûl.

*
* *

Yüzü gülmüştü teyzenin, baktık,

Biz de çıktık vedâ edip artık.

Hiç görünmeksizin gelip geçene,

Doğru indik Halîfe'nin evine.

«Şimdi nerdeyse gün doğar, kalıver»

Diye, koyvermiyordu, çünkü, Ömer.

Etti az sonra subh-i velvedâr

Uyuyan şehri kâmilten bîdâr.

Öğle geçmişti, çıktı geldi kadın.

— Gâlibâ teyze uykusuz kaldın!

İşte bağlanmak üzredir nafakan,

Alacaksın her ay gelip buradan.

Şimdi afveyledin, değil mi beni?

— Böyle göster fakat adâletini.

EZANLAR

*«İhtilâf-ı metâli' sebebiyle küre
üzerinde ezansız zaman yoktur.»⁽¹⁾*

Zaman geçmez ki yüz binlerce kalbin vecd-i sekrânı,
Zeminden yükselip, göklerde vahdetzâr-ı Yezdân'ı,
Ararken, dehşet-âkîn etmesin bir sayha vicdânı.
Ne lâhûtî sadâ «Allâhu ekber!» sarsıyor cânı...
Bu bir gülbank-i Hak'tır, çok mudur inletse ekvânı?

Bu lâhûtî sadâ çıktıkça cûşa-cûş olup yerden,
İner esrâr-ı kudret kibriyâ tavrıyla göklerden.
Bütün âheng-i hilkat yâd ederken Hakk'ı ezberden,
Vicâhî feyz alır artık o nûru'n-nûr-i ezherden:
Hüveydâ şimdi cânandır seherden, şâm-ı esmerden!

Seher vaktinde mevcûdât, nûşîn hâb içindeyken,
Bu rûhânî nevâ âfâkı mevcâ-mevc edip birden;
Muhîtin kalb-i hâmûşunda başlar bir hazin şîven.
Bakarsın her taraf zulmet, fakat bir zulmet-i rûşen!
Semâ bîdâr, her yıldız Cemâlu'llâh'a bir revzen.

Maîşet kayd-ı can-fersâsının mahkûmu, bîzârı,
Bütün biçâreler gündüz bu yâd-ı merhametkârı,
Duyar sermest olur görmüş kadar ferdâ-yı dîdârı!
O neşveyle, yorulmak şöyle dursun, en ağır bârı,
Sürükler görmeden, göstermeden yılgınlık âsârı.

Güneş mağrib-güzîn olmuş, semâ esmer, ufuk gülgûn;
Zaman durgun, zemin muğber, cihan dembeste, can mahzûn;

(1) «Güneşin doğuş vaktindeki farklılıklar sebebiyle, dünya üzerinde ezansız zaman yoktur.»
Her an ezan okunmakta, bir mahaldeki ezanlar sona ererken, oranın batısındaki yerlerin ezanları okunmaya başlanmaktadır.

Gariblik rû-nümâ yer yer, sükûnet dembedem efzûn...
 Bakarsın bir de gülbank-i İlâhî'den dolup gerdûn,
 O tenhâyî-i sevdâvî olur Allâh ile meskûn!

İnip vaktâ ki leylin dest-i istîlâsı gabrâya,
 Serer dünyâyâ zulmetten adem şeklinde bir sâye;
 Nazar medhûş, müstağrak giderken zîr ü bâlâyâ,
 Döner, «Allâhu ekber» cûşu yükseldikçe Mevlâ'ya,
 O muzlim sîne-i hilkat tecellîzâr-ı Sînâ'ya!

Senin, dem geçmiyor, yâdınla lebrîz olmadan eb'âd;
 Ne müdhiş saltanat yâ Rab, nasıl âsûde istibdâd!
 O istibdâda hürmettir ezanlar, subhalar, evrâd...
 Hayır, sen rûh-i rahmetsin, bu sesler senden ister dâd,
 Verir miydin, eğer dâd etmesen, feryâda isti'dâd?

*
 * *

Gunûde rûh-i tabîat samîm-i zulmette...
 Sitâreler bile bâlâ-yı sermediyyette,
 Yavaş yavaş uyumak istiyor yumup gözünü;
 Seher semâların altında, açmıyor yüzünü.
 Firâş-ı leylde dinmiş olan enîn-i hayat,
 Ridâ-bedûş-i sükûnet önümde her safahat.
 Görüp muhîtimi dalgın hamûş bir vecde,
 O hâli ben de temâşâyâ daldım âsûde.
 Nigâhı mest ediyorken bu levha-i mahmûr,
 Ufukta yükselerek bir sadâ-yı dûrâ-dûr,
 Yayıldı rûy-i zemînin o anda her yerine,
 Sokuldu leyl-i ketûmun bütün serâirine.
 Cihân-ı nâimi kaldırdı, bî-karâr etti,
 Zalâm içinde ne âlemler âşîkâr etti!
 O yükselen sesi tekrîre başlayıp eb'âd,
 Duyuldu sîne-i şebden medîd bir feryâd.

Semâya çıktı o feryâd, âh-ı ümmet olup!
Semâdan indi o feryâd, rûh-i rahmet olup!
Uzaktan andırıyorken, demin, heyûlâyı;
Semâ'hâne-i leylin birer küçük nâyı
Gibiydi şimdi hayâlimde her menâr-ı mehîb...
O taş yürekte bu sûzişli nağmeler ne garîb!
O nây-pârelerin sonra hepsi hem-dem olup,
Uyandı rûh-i sükûnette bir azîm âşûb.
Coşunca âlem-i câmidde sayha-i tehlîl,
Minâreler bana gelmişti sûr-i İsrâfil:
Muhîte çekmiş iken dest-i şeb, ridâ-yı memât;
Uyandı karşiki evlerde lem'a lem'a hayât.
Uyandı sonra avâlim, uyandı rûh-i sabâh;
Uyandı hâb-ı ademden birer birer eşbâh;
Uyandı bende de bir şeb-çerâğ-ı zulmet-sûz,
Ki tâ ebed olacak feyz-i Hak'la sine-firûz.
Tasavvur eylemem artık zevâl o meş'al için...
Meğer ki nûr-i İlâhî ufûl edip gitsin!

CÂNAN YURDU

Eyvâh, ıssız diyâr-ı dilber...
 Her hatvesi bir mezâr-ı muğber!
 Uçmuş da bakındığım terâne,
 Kalmış sessiz bir âşiyâne.
 Yer yer medfun durur emeller...
 Gûyâ ki kıyâm-ı haşri bekler!
 Yâ Rab! Niye böyle bir yığın hâk
 Olmuş yatıyor o buk'a-i pâk?
 Yâ Rab, ne için o lem'a nâbûd?
 Yâ Rab, ne için bu sâye memdûd?
 Yâ Rab, ne demek harîm-i cânan
 Üstünde bu perde perde hicran?

Lâkin görünen kimin hayâli?
 Cânan gibi tıpkı yâl ü bâli...
 Gîsû-yi siyâh-ı târumârı,
 Altında cebîn-i lem'a-dârı,
 Zulmetler içinde subh-i mahmûr;
 Yâ gözbebeğinde nazra-i nûr;
 Yâ ebr-i bahâr içinde cevvâl
 Bâran şeklinde dürr-i seyyâl;
 Yâ sînede her zaman coşan yâd,
 Yâ kayd-i bedende rûh-i âzâd.

Ey tayf-ı nîgeh-fîrîbi yârın,
 Olmaz mı bir ân için karârın?
 Heyhât, serâb-ı şavka döndün...
 Karşımda parıldamanla söndün!
 Kimden sorayım ki nerde dilber?
 Makber gibi samt içinde her yer.
 Cânan! Cânan!... dedim, arandım...
 «Bir aks-i nidâ» dedikçe, yandım!
 Yâ Rab, niye hem sağır, hem ebkem,

Dağlar, dereler, bütün şu âlem?
 Ey sevdiğimin sevimli yurdu,
 Hâlin bana şimdi pek dokundu!
 Aç sîneni; yâd-ı nûkhetinden
 Bir şemmeye kâilim bugün ben.
 Bir vakt o şemîm-i nâz-perver
 Tâ subha kadar yanımda bekler,
 -Ümmîde verip bekâ sabûhu-
 Sermest-i safâ ederdî rûhu.
 Heyhât o nesîm-i sâf şimdi
 Nâzan nâzan semâya gitti.
 Ey lâne-i târumâr söyle,
 Cânan sana artık inmiyor mu?
 Ey mâtem-i pâyidâr söyle,
 Sâhandaki nevha dinmiyor mu?
 Ey ebr-i semâ-güzîn-i seyyâr,
 Yâdında mıdır o nazlı reftâr?
 Ey darbe-i bâda karşı, ra'sân,
 İnşâd-ı enîn eden nihâlân!
 Bir şi'r-i revân olup da cânan,
 Geçmez mi bu gölgeden hırâman?
 Ey dilber-i mihriban, zuhûr et!
 Ömrüm gibi ansızın mürûr et!
 Yâ kalb-i fezâya bir hutûr et:
 Âfâkımı lem'a lem'a nûr et.
 Bin nevha-i cân içimde pür-cûş,
 Geldim bu garîb yurda, medhûş.
 Feryâdımı yok mu eyleyen gûş?
 Yâ Rab, bu nasıl cihân-ı hâmûş:
 Bir «yok!» diyecek sadâ da yokmuş!...

BİR MERSİYE

*(Henüz, on dokuz, yirmi yaşlarında iken bu
cihân-ı zulmete vedâ ederek, âlem-i nûrânûr-i
dîdâra yükselen yâr-i cânım Hilmi hakkında)*

Nihâyet oldu nazardan nihân o nûr-i mübîn,
Peyinde kaldı ufuklarda bir hayâl-i defîn!
Zevâl, o emr-i tabî'î kemâle derpeydir:
Fezâda yükselen encüm olur ufûle karîn;
Fakat bu necm-i emel sanki berk-ı hâtîf idi,
Ki birden etti gurûbuyla ufku leyl-âkîn.
Tenezzül etmedi nâsûta, döndü lâhûta;
Kemîne pâye-i iclâli oldu ılliyyîn.
Hayâli yâd-ı hazînimde, rûhu bâlâ-gerd,
Vücûdu bister-i makberde iğtirâb-güzîn...
Tehallül eyledi, gûyâ o nûr-i yekpâre,
Niğâh-ı bârika-bîn oldu bir de hârîka-bîn!
Bir âsümân-ı celâlin muhîti oldukça,
Nazarda Arş ile yeksân olursa çok mu zemîn?
Kitâbe, seng-i mezârında hep kitâb-ı ledün;
Sirâc, fevk-ı serinde ziyâ-yı nûr-i yakîn.
Sütûnu merkadinin Hakk'a yükselen tehlîl;
Revâkı meşhedinin nâzilât-ı arş-ı berîn.
Zemîn-i hâkine ferrâş dest-i nâz-ı nesim;
Fezâ-yı kabrine sâkî sehâb-ı nesr-âyîn.
Nücûm, türbesinin türbedâr-ı bîdârî;
Bahâr, lâhdine pûşîde sût-re-i rengîn.
Açılmadan kuruyan gonce-i izârı için
Seherde nevha-i bülbül terâne-i Yâsîn!
Havâda mevcesidir şehper-i melâikenin,
Eden riyâh değildir bu servilikte enîn.
Leyâl o tayf-i lâtîfin harîm-i ismetidir;
Şafak ki hâtıra-i iğtirâbıdır, ne hazîn!

Bütün mekân, nazarımda o rûha nüzhet-gâh,
Eğerçi yükselerek oldu lâmekânda mekîn.

Ey aslına iltihâk eden nûr,
Sensin bana her tarafta manzûr;
Olsan da zılâl içinde mestûr,
Bir an değilim o lem'adan dûr:
Rûhumda ebed-karâr şu'len.

Mevvâc sabâhatin seherde,
Berk urmada nâsiyen kamerde;
Şeb sahn-ı harem-serâna perde.
Matvî evrâk-ı verd-i terde
Bir şemme kitâb-ı nûkhetinden!

Nağmendir eden riyâhı tehzîz,
Senden bu nevâ-yı şûriş-engîz!
Tayfın beni eyliyor seher-hîz...
Ey hâtırasıyla rûh lebrîz,
İndimde bu kâinât hep sen!

Ey lem'a-i şu'le-i Îlâhî,
Ey subh-i ebed karârgâhî.
Hiç bulmaya tâbişin tenâhî...
Envârına gelmesin tebâhî...
Bir böyle bekâmı isterim ben.

Sönmez yanan ihtimâli yoktur,
Sönmek sözünün meâli yoktur...
Yok, nâre demem zevâli yoktur,
Nûrun fakat öyle hâli yoktur.
Olmaz ona hiç adem nişîmen.

Ey hâtırasıyle kaldığım yâr,
Artık aramızda bir cihan var!
Sen gökte safâ-güzîn-i dîdâr,
Ben yerde azâb içinde bîzâr!
Gûşumda bütün terâne şîven!

Şîven demi nây-i nağme-kârın,
Şîven cereyânı cûybârın,
Şîven sesi bâd-ı bî-karârın,
Şîven bana âh yâdigârın...
Sen gökleri hande-zâr ederken!

DİR VÂS

Derler ki: Ümeyye'den Hişâm'ın
 Devrinde, yakınlarında Şâm'ın,
 Üç yıl ekin olmamış kuraktan.
 Can kaydına düşmüş artık urban.
 Her hayme mezâr olup kapanmış:
 Altında beş on kadîd uzanmış.
 Bakmış ki meşâyh-i kabâil:
 Sıyrılmayacak bu derd-i hâil;
 Bir karyede toplanıp, demişler:
 Durdukça helâkimiz mukarrer.
 Mâdem ki şüyûhuyuz bu halkın,
 Kalkın gidelim Hişâm'a, kalkın.
 Bir duysa Halife'miz bu hâli;
 Var merhamet etmek ihtimâli.
 Hiç ak sakalıyla bir alay pîr,
 Eyler de Emîr'e hâli tasvîr,
 Görmez mi o, halkı rahme şâyan?
 Sultansa da taş değil ya: İnsan!

Teklîfi kabûl eder bütün nâs;
 Derler, yalnız: «Bulunsa Dirvâs.
 Sinnen daha pek çocuktur amma
 Olmaz o kadar talâkat aslâ.»

Vaktâ ki girer şüyûh Şâm'a,
 Derhâl haber gider Hişâm'a:
 Derler ki, beş on kabîle geldi.
 Der: Gelsinler sarâyâ şimdi.
 Birlikte çocuk dalar huzûra,
 Evvelce duâ eder de sonra,
 Hiç pervâsız girer kelâma...
 Lâkin bu tuhaf gelir Hişâm'a;
 Der: Sus a çocuk, büyük dururken,
 Söz sâdır olur mu hiç küçükten?

Dirvâs o zaman kelâmı tekrâr
 Teshîr ile der: «Nedir bu âzâr!
 Mikyâsı mıdır zekâvetin sin?
 Dirvâs'ı çocuk mu zannedersin?
 Bir dinle de sonra gör çocuk mu?
 İnsâf nedir o sizde yok mu?
 Ben söyleyeyim de bir efendim,
 Susturmak elindedir efendim.»

Dirvâs bakar Melik'te ses yok;
 Mecliste değil ki ses, nefes yok;
 Mu'tâdı olan talâkatıyla
 Başlar söze eski şiddetiyle:

«Üç yıl mütemâdiyen kuraklar,
 Emsâli görülmemiş sıcaklar,
 Sâ mânımızı kuruttu gitti;
 Mezrûâtın umûmu bitti.
 Binlerce çadır kapandı kaldı,
 Çöl, mahşer-i mevt şekli aldı!
 Şehrîleri besleyen kabâil,
 Köy köy geziyor zelîl ü sâil!
 Hâte mlere cûd eden o urban,
 Nan-pâreye can verir bugün can!
 Çıplakları giydiren de üryan,
 Gömleksizdir zükûr ü nisvan!
 Açlık ecelin zahîri oldu:
 Baştan başa çöl cesedle doldu.
 Her kûşede bin acıklı feryâd...
 Yok bir yerden sadâ-yı imdâd.
 Şubbân bütün ihtiyâra döndü!
 Pîrân görse n, mezâra döndü!
 Yok vâlidelerde sût ki: Tutsun,
 Evlâdını emzirip uyutsun.
 Zannım, bize münfail ki Mevlâ:
 Bir bâdiye halkı yandı, hâlâ,

Bir damla su inmiyor semâdan,
 Şebnem bile düşmüyor duâdan!
 Binlerce duâya bir icâbet
 Göstermedi bârgâh-ı rahmet.
 Artık sana ilticâya geldik.
 Reddetmez isen ricâya geldik:

Görmekteyiz ey Emîr-i âdil,
 -İnkârı bunun değil ya kâbil-
 Yok sendeki ihtişâma pâyân;
 Bizlerse alay alay sefilân!
 Bir yanda demek ki fazla var çok;
 Hayfâ ki öbür tarafta hiç yok.
 Öyleyse biraz tevâzün ister.
 Evvel beni dinle, sonra hak ver:
 Nerden buldun bu ihtişâmı?
 Halkın mı, senin mi, Hâlik'in mı?
 Allâh'ın ise eğer bu servet,
 Bizler de onun kuluyken, elbet
 Bir pay talebinde hakkımız var...
 İnsâf olamaz bu hakkı inkâr.
 Halkınsa şu bî-nihâyet emvâl;
 Ver, etme hukûk-i gayrı pâmâl.
 Yok; böyle de olmayıp da kendi
 Mâlin ise -çünkü fazla- şimdi
 Bî-vâyelere tasadduk eyle...
 Dördüncüsü varsa haydi söyle!»

Mebhût ederek bu söz Hişâm'ı,
 Huzzâra demiş: «Görün kelâmı!
 Yok bende cevâb-ı redde kudret...
 Hayret, bu civan-dehâya hayret!
 İcâb ediyor ki şimdi insâf:
 Mes'ûlü hemen olunsun is'âf.»

MAHALLE KAHVESİ

Kardeşim Hüseyin Avni'ye

«Mahalle kahvesi!» Osmanlılar bilir ne demek?
 Tasavvur etme sakın «Görmedim nedir?» diyecek.
 Dilenci şekline girmiş bu sinsî cânîler,
 Bu, gündüzün bile yol vermeyen, harâmîler,
 Adımda bir, dikilir, azminin, gelir, önüne...
 Zavallı yolcunun artık kıyar bütün gününe!
 Evet, dilenci sanır seyr eden kıyâfetini;
 Fakat bir onluğa âgûş açan sefâletini,
 Görüp de rikkate şâyân, biraz sokulsa, hemen,
 Vurur şikârını tâ kalbinin samîminden!
 Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?
 Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı!
 Hayır, bu perde, bu Şark'ın bakılmayan yarası;
 Bu, çehresindeki levsîyle yurda yüz karası;
 Hayatımızda gediktir «gedikli» nâmıyla,
 Açık durur koca bir kavmin ihtimâmıyla!
 Sakın firengiye benzetmeyin fecâ'atini:
 Bu karha milletin emmekte rûh-i gayretini.
 Mahalle kahvesi Şark'ın harîm-i kâtilidir;
 Tamam o eski batakâneler mukâbilidir.
 Zavallı ümmet-i merhûme ölmeden gömülür;
 Söner bu hufrede idrâki, sonra kendi ölür...
 Muhît-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
 Girince nûr-i nazar simsiyâh olur da çıkar!
 Yatar zemîn-i sefilinde en kesîf eşbâh,
 Yüzer havâ-yı sakîlinde en habîs ervâh.
 Dehân-ı lâ'nete benzer yarıklarıyla tavan,
 Kusar içinde neler varsa hâtîrâtından!
 O hâtîrâtı sakın sanmayın: Me'âlîdir;
 Bütün rezâil-i târîhimizle mâlîdir.

Neden mefâhir-i eslâfa kahr edip, yalnız,
 Mülevvesâtına mâzîmizin sarılmadayız?
 Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın?
 Hayır, o nesl-i necîbin, o şanlı evlâdın,
 Damarlarında şehâmet yüzerdi kan yerine;
 Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.
 Fakat biz onlara âid ne varsa elde, yazık,
 Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!
 Bütün heyâkil-i san'at yetiştiren Şark'ın,
 Zemîn-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!
 Ne hastahânesi kalmış zavallı eslâfın,
 Ne bir imâreti, bitmiş elinde ahlâfın.
 Kanalların izi yok, köprüler harâb olmuş;
 Sebillerin başı boş, çeşmeler serâb olmuş!
 O kahraman babalardan doğan bu nesl-i cebîn
 Ne gîrûdâr-ı maîşet bilir, ne kedd-i yemîn.
 Azâb içinde kalır sa'yi görse rü'yâda!
 Niçin yorulmalı zâten «ölümlü dünyâ»da?
 Vücut emânet-i Hak, doğru, hem de cennetlik.
 Bu kahveler gibi Cennet de müslimîne gedik!

«Hayât-ı âile» isminde bir ma'îşet var;
 Sa'âdet ancak odur... dense hangimiz anlar?
 Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
 Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhat!
 Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
 Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
 Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
 Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;
 Sarây-ı cenneti yurdunda görse olmaz mı?
 İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
 Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun;
 Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn.

Sıkıldın öyle mi! Lâkin, biraz alışsan eğer,
 Fezâ kadar sana vâsi' gelir bu dar çenber.
 Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
 Gelin de bir bakalım... Buyrun işte bir kahve:

*
 * *

Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
 Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
 Şu gördüğüm yer için her ne söylesen câiz;
 Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!
 Zemîni yüz sene evvel döşenme malta imiş...
 «İmiş»le söylüyorum. Çünkü anlamak uzun iş,
 O bir karış kirin altında hangi ma'den var?
 Tavan açık kuka renginde; sağlı sollu duvar,
 Maun cilâsına batmış tütünle nargileden;
 Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden.
 Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al,
 Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.
 Şu var ki bilmeyen insan görürse birden eğer,
 «Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli!» der.
 Kenarda, peykelerin alt başında bir kirli
 Tomar sürükleniyor, bir yatak ki besbelli:
 Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı,
 Zavallının, güveden, lîme lîme hep sırtı.
 Kurur bu örtünün üstünde yağlı bir mendil;
 Ki «bir tependen inersem!» diyen hasır zenbil;
 Onun hizâsına gelmez mi, bir döner şöyle;
 Sicimle kulpuna ilmikli çifte mestiyile!
 Duvarda eski ocaklar kadar geniş bir oyuk,
 İçinde camlı dolap var ya, raflarında ne yok!
 Birinci katta sülük beslenen büyük kavanoz;
 Onun yanında kan almak için beş on boynuz.
 İkinci katta bütün kerpetenler, usturalar...
 Demek ki kahveci hem dış tabîbi, hem perukâr!

İnanmadınsa değildir tereddüdün sırası;
 Uzun lâkırdıya hâcet ne? İşte mosturası:
 Çekerken etli kemiklerle ayrılıp çeneden,
 Sonunda bir ipe, boy boy, onar onar, dizilen,
 Şu kazma dişleri sen mahya belledinse, değil;
 Birer mezâra işâret düşün ki her kandil!
 Üçüncü katta durur sâde havlu bohçaları.
 Sağında cam dolabın hücre hücre bitpazarı.
 Duvarı türlü resimler: Alındı Çamlıbeli,
 Kaçırılmış Ayvaz'ı ağlar Koroğlu rahmetli!
 Arap Üzengi'ye çalmış Şah İsmail gürzü;
 Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.
 Firaklıdır Kerem'in «Of!» der demez yanışı,
 Fakat şu «Âh mine'l-aşk»a kim durur karşı?
 Geline Ezrakabânû denen acûze kadın,
 Külüngü düşmüş elinden zavallı Ferhâd'ın!
 Görür de böyle Rûfâi'yi: Elde kamçı yılan,
 Beyaz bir arslana binmiş, durur mu hiç Dede Can?
 Bakındı bak Hacı Bektâş'a: Deh demiş duvara!
 Resim bitince gelir şüphesiz ki beyte sıra.
 Birer birer oku mümkünse, sonra ma'nâ ver...
 Hayır, hülâsası kâfi, yekûnu ömre sürer:
 Bedâhaten kusulan herze-pâreler ki düşün,
 Epey zaman daha lâzımdı herze olmak için!

Oturmadan içi yağ bağlamış bodur masanın,
 Yayılmış üstüne birçok kâğıt ki, oynayanın,
 Elinde yağlı meşin zanneder görünce adam.
 Ya tavlanın kiri, kâbil değildir, anlatamam.
 Harîta-vâri açılmış en orta yerde dama;
 Beyaz mı taşları, yâhud siyah mı, hiç sorma!
 Hutûtu: Gayr-i muayyen hudûdu memleketin:
 Nazarda haylice idman gerek ki fark etsin!
 Deliklerindeki pislik lebâleb olsa, yine,
 Bakınca bunlara gâyet temiz kalır domine.

Delikli çekmece var ha! Demirbaş eşyadan;
Yanında bir de kulaksız tekir... Unutma aman!

— Asıldı bey koza!

— Besbelli, bak sırttı aval;

— Bacak elinde mi?

— Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.

— Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!

— Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!

— Sekizli, onlu, ne çektinse ver de oryayı tut.

— Halim, ne uğraşıyorsun bu çıkmaz işte: Kaput!

— Cihâr ü yek mi o taş?

— Hiç sıkılma öldü dü-şüş!

— Elimde yok mu diyor? Çek babam!

— Aman şüş-beş!

— Hemen de buldu be? Gelsin hesaplayıp durma!

— Bi parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!

— Dü-beşle bağıyorum.

— Yağma yok!

— Elindeki ne?

— Se-yek.

— Aman durun öyleyse: Penc ü yek domine!

— Mızıkçı dendi mi, sensin diyor, bakın ağalar:

Kırık mı söyleyin Allâh için şu cânım zar?

— Kırık!

— Değil!

— Alimallah kırık!

— Değil billâh!

— Yeminsiz oynayamazlar ki, ah çocuklar ah!

— Karışmasan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!

— Gelirsem öğretirim şimdi...

— Ay şu pampine bak!

Gelip de öğretecekmiş... Mezarci Mahmud'a git!

Bir üflesen gidecek ha... Tirit mi sâde tirit!
 — Zemâne piçleri! Gördün ya hepsi besmelesiz...
 Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,
 Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!
 — Herif belâya sokarsın dırıldanıp durma!
 — Mezarıcı Mahmud'a git ha? Bakın it oğluna bir!
 Küfürbaz, alçak, edepsiz... Bu söylenir mi Bekir?
 — Yolunca terbiye verdin ya âferin Hasan Ağ.
 — Bıraksalar beni, çoktan marizlemiştim ya!..
 — Mezarıcı Mahmud'a ha? Vay babasının canına!
 Bunun yaşında iken biz büyüklerin yanına,
 Okur da öyle girer, hem ayakta beklerdik;
 Otur, demezseler elpençe sâde dinlerdik;
 Hayır, bu böyle değildir demek, ne haddimize!
 Evet, desek bile derlerdi: Sus behey gezeze!
 — Otuz yaşında idim belki; annesiz, dışarı
 Kolay kolay çıkamazdım: Döverdi çünkü karı!
 Bugün, onaltıyı doldurmamış yumurcaklar,
 Odun yemez iyi bil ha! Geberse karşı koyar.
 Geçende dövme için yoklayım dedim Kerim'i...
 Bırak! Eşek değilim ben, deyip dikilmez mi?
 Dayak eşekler içinmiş, adam dövülmezmiş...
 — Ya biz, sözüm ona, merkeb miyiz Bekir, bu ne iş?
 Döverdiler bizi her gün de karşı koymazdık...
 Ben öyle terbiye oldum... Kolay mı insanlık?
 — Dokundurur mu, ne mümkün, eloğlu hiç adama?
 O müslümanları sen şimdi, hey kuzum arama!

Gürültüsüz oyun isterseniz gelin damaya:
 Zavallı, açmaza düşmüş... Bakın hesaplamaya!
 Oyuncunun biri dalgın, elinde taş duruyor;
 Rakîbi halbuki lâ-yenkâtı' bıyık buruyor.
 Seyirciler mütefekkir, güzide bir tabaka;
 Düşünmelerdeki şiveyse büsbütün başka:
 Kiminde el, filân aslâ karışmıyorken işe,

Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe!
 Al işte: «Beyne burundan gerek, demiş de, hulûl»
 Taharriyât-ı amîkayla muttasıl meşgûl!
 Mühendis olmalı mutlak şu ak sakallı adam:
 Zemîne, dâire şeklinde yaydı bir balgam;
 Abanmış olduğu bir yamrı yumru değnekle,
 Mümâslar çekerek soktu belki yüz şekle!

Ayak teriyle cilâlanma tahta peykelere,
 Külâhlı, fesli dizilmiş yığın yığın çehre:
 Nasîb-i fikr ü zekâdan birinde yok gölge;
 Duyulmamış bu beyinlerde his denen meleke!
 — Aman canım, şu bizim komşu amma uğraşıcı!
 — Ne belledin ya efendim? Onun bir ismi Hacı!
 — Çocuğ, ha mektebe verdim, ha vermedimdi diye,
 Sokak sokak geziyor...

— Koymuyor mu medreseye?
 — Koyar mı hiç? Arabî şimdi kim okur artık?
 — Evet, gâvurcaya düştük de sanki iş yaptık!
 — Binâ'ya üç sene gittimdi hey zamanlar hey!
 İlim de kalmadı...

— Zâten ne kaldı? Hiç bir şey.
 — Mahalle mektebi lâzımdır eski yolda bize;
 Sülüs, nesih bitiyor yoksa hepsi... Keyfinize!
 — On üç yaşında idim aldığım zaman ketebe.
 Geçende sen ne bilirsin? demez mi bir zübbe?
 Dedim, ulan seni gel ben bir imtihân edeyim,
 Otur da yap bakalım şöyle bir kıyak temmim.
 — Nasıl, becerdi mi?

— Kâbil mi! Rabbi yessir'i ben,
 Tamam beş ayda değiştimdi kalfamız sağ iken.

— Nedir elindeki yâhu?

— Cerîde.

— At şu pisi.

— Neden?

— Yalan yazıyor, oğlum, onların hepsi.

— Ya doğru yazsa asarlar... Ne oldu Volkancı,
Unuttunuz mu?

— Bırak, boşboğazlık etme Hacı!

Şu karşıdan gözeten fesli, zannım, ağzıkara...

— Hayır, demem o değil...

— Durma sen belânı ara!

— Canım lâtîfe yapar, bilmiyor musun Ömer'i?

— Biraz rahatsızım Ahmed, yakın benim feneri!

Duyuldu bir iri ses, arkasından istiğfâr...

Meğer geyirti imiş.

— Pek şifâli şey şu hıyar:

Cacık yedin mi ne hikmet, hazır hemen tefîh...

— Evet şifâli yemiştir...

— Yemiş mi? Lâ-teşbîh.

— Günâha girme. Tefâsîrde öyle yazmışlar...

Dayım demişti ki: Gördüm, hıyar hadiste de var.

— Hasan, bizim yeni dâmad ne oldu anlamadık,
Görünmüyor?

— Karı koyvermiyor: Herif, kılıbık.

— Evinde çan çan eden erkeğin de aklına şaş...

Lâf anlamaz dişi mahlûku, durma sen uğraş.

— Kim uğraşır a babam, bunca yıllık ehlim iken,
Adam hesâbına koymam bizim köroğlunu ben.

.....
.....

Tavanın pervazı altındaki toprak yuvadan,
Bakıyor bunlara, yan yan, iki çift ince nazar:
«Ya sizin bir yuvanız yok mu?» diyor anlaşılan,
Dişi erkek çalışan yavrulu kırlangıçlar...

KÖSE İMAM

— *Kardeşim Ali Şevki Efendi Hoca'ya*—

İlmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam
Tanırım ben, ki hayâtında tanıtmıştı babam.
«Kim bilir; şimdi ne âlemde benim şanlı Köse'm;
Görmedim üç senedir, bâri gidip bir görsem...»
Diyerek, dün gece güç hâl ile buldum evini.
Koca insan; ne şetâretle kabûl etti beni:
— Gel ayol gel, Hocazâdem, bizi ihyâ ettin...
Ne kerâmetçe tesâdüf; seni andıktı demin.
Kahveler, nargileler, enfiyeler, şerbetler,
Rûhu lebrîz-i safâ eyleyecek sohbetler,
Hepsi mebzûl idi mecliste. Ne a'lâ; derken,
Kapı şiddetle çalınmaz mı?

— Bakın kim? Zâten

Ev değil, han gibi bir şey; gece gündüz işler...
Gönderin kahveye, Âsım, gelen erkekse eğer.
— Ahmed'in annesi gelmiş...

— Nasıl Ahmed, oğlum?

— Hani bizdeydi bugün...

— Ha! Küçük Ahmed... Ma'lûm.

Bize âid değil öyleyse... Haber ver içeri.

— Gir, dedim istemiyor; sen bana gönder pederi,
Diye isrâr ediyor.

— Girsene hemşire hanım!

— Varmayın üstüme!

— Nen var a kuzum; anlayalım?

— Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüm, hep şişti;
Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
Ağladım, merhamet et, yapma dedim... Kim dinler.
Boşamakmış beni dünden beri efkârı meğer.
Üç çocuk annesi, emzikli kadın tek başına,
Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana,

Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,
Dene bîçârede kalkıp kolunun kuvvetini!
— Dur kızım; ağlama sen, şimdi haber gönderirim;
Karı dövme ne kolaymış, ona ben gösteririm!
Çağırın bekçiyi...

*

— İhsan Bey'i bildin ya, Memiş?
Hadi git şimdi getir...
— Kahvede yok.

— Evde imiş;

Şimdi gelsin...

*

— Gelemem, kendisi gelsin, dedi.

— Ya!

Ben gidersem iyi kaçmaz. Hadi git söyle ona:
Şimdi gelsin...

*

— Ne kibarlık bu beyim? Bir da'vet,
Yetmiyor, öyle mi?

— Yorgundum efendim de...

— Evet,

Haber aldık... O fakat sizce büyük bir şey mi?
On kadın dövse yorulmaz, benim İhsan Bey'imi,
Bilirim ben ne tosundur.

— Hoca, bak, ben kızarım.

Size haltetme düşer... Dövmüş isem, kendi karım.
Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: «Dövme.»
Bu tecâvüz sayılır doğrusu haysiyyetime...

— Hangi haysiyyetin oğlum? O da varmış desene.
Beyimin şimdiki haysiyyet-i mevhûmesine
Diyecek yok... Yalnız râhat ararlarsa eğer,
Böyle külfetli kuyûd altına hiç girmeseler!

— Sen imam, saçmalıyorsun... Yetişir artık dur.

Beni ısrâr ile da'vetteki maksad bu mudur?

— Haremin geldi demin ağlayarak, sızlayarak...

— Gözü çıksın domuzun, patlasın isterse bırak!
 — Döveceksin, ne boşarsın? Boşadın, dövmek ne?
 Hem günâh, hem de ayıp...
 — Bakma onun sen sözüne,
 Ne domuzdur onu bilsen!
 — Nesi var, hırsız mı?
 Yoksa yüz­süz mü?
 — Değil hiçbirisi... Lâkin canımı
 Sıktı akşam «Edemem, üstüme evlenme!» diye.
 Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek, demeye
 Kalmadan başladı şirretliğe... Kızmaz mı kafam?
 — Kustuğın herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!
 Dövüyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...
 Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.
 — Boşamaz? Amma da yaptın! Ya Şerîat ne için
 Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?
 İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyyette?
 Boşamışsam canım ister boşarım elbette.
 İşte meydanda Kitap! Hem alı­rız, hem boşarız!
 — Dara geldin mi, Şerîat! Sus ulan iz'ansız!
 Ne zaman câmi'e girdin? Hani tek bir hayrın!
 Bir Kızılbaş'la senin var mıdır ayırın, gayrın!
 Ağzı meyhâneye rahmet okuturken, hele bak,
 Bana gelmiş de Şerîatçi kesilmiş... Avanak!
 Hangi bir seyyie yok defter-i a'mâlinde?
 Seni dünyâda gören var mı ayık hâlinde?
 Müslümanlık'ta Şerîat bunu emretmiş imiş:
 Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sâde bir iş!
 Karı tatlıki için bak ne diyor Peygamber:
 «Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer!»
 İki evlense ne varmış... Bu yenir herze midir?
 Vâkıâ ba'zen olur, dörde kadar evlenilir...
 Bu kimin harcı, a sersem, hele bir kerre düşün!
 Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için.
 Hani servet? Hani sıhhat? Ne ararsan, mefkûd;

Tamtakır bir kese var ortada, bir sıska vücûd!
 Sen duâ et ki «Şerîat» demiyor evde karın!
 Yoksa, boynunda bugün zorca gezerdin yuların!
 Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmayacak;
 Çamaşır, tahta, yemek nerde? Ateş yakmayacak.
 Bunların hepsini yapmak sana âid «Şer'an!»
 Çocuk emzirmeye hattâ olacak bir sût anan!
 Boşarım, evlenirim bahsini artık kapa da,
 Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada.
 Al götür haydi!..

Kızım, gel... Hele bak, gel, diyorum!
 Hatırım yok mu? İnatlık iyi olmaz yavrum...
 Söyledim yapmayacak bir daha... Mahcûb olmuş...
 Böyle şeyler olağandır...

— Ne desem hepsi de boş!
 Bu benim alınma bir kerre yazılmış... — Öyle!
 Gazı gösterece Âsım! Gidiniz devletle.

*
 * *

— Gittiler neyse... Duâ et ki ucuz kurtuldun;
 Ba'zı da `vâlar olur, kış gecesinden de uzun!
 Dinledin, gördün a oğlum. Ne bozuk terbiyemiz!
 Ne yapıp yapmalı, insanlığı öğretmeliyiz.
 Şu bizim halkı uyandırmadadır varsa felâh;
 Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: Sabah!
 Hele bîçâre Şerîat'le nasıl oynanıyor!
 Müslümanlık bu mu yâhû? diye insan yanyor.
 Gölgesinden bile korkup bağırın bir ödle,
 Otuz üç yıl bizi korkuttu «Şerîat!» diyerek.
 Vahdetî muhlisiniz, elde asâ çıktı herif,
 Bir alay zâbiti kestirdi. Sebep «Şer'-i Şerîf!»
 Karı dövmüş, boşamış... «Emr-i İlâhî» ne denir!
 Bunların hepsi emîn ol ki cehâlettendir.

Bana sor memleketin hâlini ben söyleyeyim:
 Bir imam çünkü, bilir evleri... Hâ bir de, hekim.
 Gel nikâh kıy, demesinler, diye ba'zen kaçırım...
 Dügün olmaz mı, gelirler de bütün komşularım:
 Yine kondun Hoca! derler, onu bilmezler ki,
 Daha memnûn olacaktım o düğünsüz belki.
 Zerde karşımda durur kanlı yemek tavriyle;
 Öksüz ağlar sanırım çalgıyı duydum mu, hele!
 Bu neden? Çünkü nikâhın sonu ergeç boşamak,
 Yâhud akşamki gelenler gibi hırgür yaşamak.
 Dügün olsaydı ne a'lâ idi tek bir perde;
 Ayrılık faslı da var sonra bunun, mahkemede.
 Ne kadınlar, ne sefâlet doğuranlar görürüz;
 İşte binlerce çocuk, hem baba sağ, hem öksüz!
 Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
 İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar
 Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
 Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan?

Sözü bir parça uzattımsa da, oğlum, afvet...
 Hasbihâl etmek için başka adam yok ki... Evet,
 Kimse söyletmiyor artık bizi bak sen derde;
 «Mürteci'!» damgası var şimdi bütün ellerde.
 Bir fenâlık görerek, yapma, desen alnına ta,
 İniyor hatt-ı celisiyle Hamîdî tuğra!
 İşte gördün ya, herif «sâye-i hürriyyette»
 Diyerek, başlamak üzreydi hemen tehdîde!
 Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:
 Hani bir «sâye-i şâhâne» çekip her şeyi yer!
 Onların bir çoğu ahrâr-ı izâm oldu bugün;
 Mürteci', nah kafa, bizler... Kerem et; hâli düşün!
 Bu cehâlet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!
 Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum.
 Sâde hürriyyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
 Fikr-i hürriyyeti hazm ettiriniz halka biraz.

NAZIM PARÇALARI

RESSAM HAKLI!

Bir zaman vardı ya târîh-i mukaddes modası...
 Yeni yaptırdığı köşkün büyücek bir odası,
 Mutlakâ eski tesâvîr ile ziyetlensin,
 Diye, ressam aratır hayli zaman bir zengin.
 Biri peydâ olarak, ben yaparım, der, kolunu,
 Sıvayıp akşama varmaz, sekiz arşın salonu,
 Sıvar amma ne sıvar! Sâhibi der:

— Usta bu ne?

Kıpkızıl bir boya çektin odanın her yerine!
 — Bu resim, askeri basmakta iken Fir'avn'ın,
 Bahr-i Ahmer yarılıp geçmesidir Mûsâ'nın.
 — Hani Mûsâ be adam?

— Çıkılmış efendim karaya.

— Fir'avun nerde?

— Boğulmuş.

— Ya bu kan rengi boya?

— Bahr-i Ahmer ay efendim, yeşil olmaz ya bu da!

— Çok güzel levha imiş! Doğrusu şenlendi oda!

BİR MEZAR TAŞINA
YAZILMIŞ İDİ:

Şu fânî zindegâniyle hayât-ı câvidânînin,
Telâkî-gâhıdır makber denen son menzil-i ârâm.
Hayat ölmekle bitmiş olsa bir şey anlaşılmazdı,
Evet, bir ömr-i sâni var: Değil hilkat abes mâdâm.
Sen ey gâfil beşer, âlemde bir te'mîn-i istikbâl
Edeydim, der çekersin ihtiyârî bir yığın âlâm.
Eğer üç günlük istikbâl için ferdâyı anmazsan,
Hederdir, korkarım, dünyâda imrâr ettiğin eyyâm.
Hakîkî bahtiyâr ancak o âdemdir ki, dünyâdan
Giderken mâmelek nâmıyle terk eyler büyük bir nâm.
Îlâhî! Doğru bir meslek nasıl bulsunlar insanlar,
Hakâik hep dururken perde-pûş-i zulmet-i evhâm?

BİR RESMİN ARKASINA
YAZILMIŞ İDİ:

Kiminin yâd-ı ihtirâmı kalır,
Kendi gittikte câ-nişîni olur;
Kiminin bir yığın meberrâtı,
Toplanır, heykel-i metîni olur;
Kiminin de olanca hâtırası,
Böyle bir sâye-i hazîni olur!

ŞÂİR HUZÛRUNDA
MÛNEKKİD:

Düzer yâve-gû bir herif bir gazel:
Müeddâ perîşan, edâ mübtezel.
Tabî'î o gâyetle parlak bulur;
Okur, dinletir, söyletir, gaşy olur.

Biraz sonra bastırmak ister, fakat,
 Sakın olmasın der ufak bir sakat,
 Büyük, muktedir bir münekkîd arar,
 Nihâyet zarîfin birinden sorar.
 Gözetmez bu âdem de hâtır, huzûr,
 Bulur lâfz u ma'nâda bir çok kusûr.
 Herif şimdi tenkîde hiddetlenir,
 Rezîlâne artık neler söylenir!
 Biraz dinleyip sonra, bak, der zarîf:
 Sizin nesriniz nazmınızdan lâtîf!

BU DA BİR MEZAR TAŞI
 İÇİN YAZILMIŞ İDİ:

Yâ Rab ne hatîbdir ki makber:
 İnsanlara en derin meâli,
 Bir vahy-i bülend kudretiyle,
 Telkîn ediyor lisân-ı hâli!
 Ondan da alınmıyorsa ibret,
 Yok bir daha almak ihtimâli!
 Binlerce vücûd-i nâzenînin
 Bir servi hayâl-i yâl ü bâli,
 Binlerce ser-i semâ-güzînin
 Bir kabza türâb olur zevâli.
 Her seng-i mezâr bin hayâtın
 Fânîlere karşı infîâli.
 Görsün de bu inkılâbı insan,
 Dehrin nedir anlasın kemâli!
 Zâir bu hakâikın önünde
 Hâlâ mı bırakmadın hayâli?

GÜL, BÜLBÜL

Konduğu her gusn-i ter minberidir bülbülün,
 Zemezme addettiğin hutbesi, faslu'l-hitâb.
 Reng-i hakikat nedir, fark eden ebsâr için,
 Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb.

TERCÜMEDİR

Kendi feryâdımdır ancak ses veren feryâdıma...
 Kimseler yok, âşinâdan büsbütün hâlî diyâr.
 «Nerde yârânım?» diyorken ben bülend âvâz ile,
 «Nerde yârânım!» diyor vâdî, beyâbân, kûhsâr.

TERCÜMEDİR

Nühüfte kalb-i ketûmunda leyl-i deycûrun,
 Seninle biz iki âvâre-ser idik gûyâ:
 Ki tâ ebed kalacak muhtefî nazarlardan,
 Meğer ki onları etsin lisân-ı subh ifşâ!

HÛSRÂN-I MÜBÎN

Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,
 Rahmetli babam: «Âdem olur oğlum ilerde.»
 Annemse, oturmuş, paşalıklar kuruyordu...
 Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde?
 Âmâli tezâd üzere giderken ebeveynin,
 Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!

ÂHİRET YOLU

Sokakta sâde bir «âmin!» sadâsıdır gidiyor:
 Mahalle halkı birikmiş, imam duâ ediyor.
 Basık bir ev; kapının iç yanında bir tâbût,
 Başında çınlayan âvâzı dinliyor, mebhût.
 Denildi: «Fâtiha!», âmîni kestiler; bu sefer,
 Göğüsler inledi, derken, açık duran eller,
 Hazîn alınları bir kerre okşayıp indi;
 Deminki zemzemeler bir zaman için dindi.
 Duyuldu sonra imâmın nidâ-yı mağmûmu,
 Diyordu:

— Söyleyin Allâh için şu merhûmu,
 Nasıl bilirsiniz ey müslümanlar?

— İy biliriz!

— Yarın huzûr-i İlâhî’de toplanıp hepiniz,
 Bu yolda hüsn-i şehâdet edersiniz ya?

— Evet!

— İmâm efendi, helâllik da iste, merhamet et...

— Helâl edin hadi öyleyse şimdi hakkınızı.

— Helâl edin hadi bekletmeyin adamcağızı!

Cemâatin yüreğinden kopup «helâl olsun!»

Nidâ-yı safveti, birden cenâze, âh-ı derûn,

Misâli uğradı evden; fezâda yükseldi.

İçerde başladı bir cûş-i nevhadır şimdi;

Baş örtüsüyle kadınlar gözüktü pencereden:

— Bıraktın öyle mi, en sonra kardeşim, bizi sen!

— Yıkıldı dostlar evim, barkım... Âh gitti kocam...

— Dayım melek gibi insandı; ben nasıl yanmam.

— Tamam otuz senedir komşuyuz da bir kerre,

Kızıp da «ey!» demiş insan değildi, hemşîre!

— Zavallı Remziye! Boynun büküldü evlâdım...

— Babam ne oldu?

— Baban... Öldü.

— Etme Ayşe Hanım,

Bu söylenir mi ya? Hicrân olur zavallı kıza...

— Ayol, şu öksüzü bir parçacık avutsanıza...

Açın da cumbayı etrâfa baksın ağlamasın...

Göründü cumbada baktım ki tombalak, sarışın,

Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.

Donuk yanakları üstünde parlayan yaşlar,

Zavallının eriyen rûh-i bî-günâhı idi.

Benim o mersiye yâdımda ağlıyor ebedî.

Sefîne-pâre ki sırtında mevc-i bî-hissin,

Yüzer... Önünde ademden nişâne bir engin,

Çeker durur onu sâhil-cüdâ açıklarına;

Bakar mı bir taşın üstünde durmuş ağlayana?

Cenâze dût-i cemâatte çalkalandıkça,

O tahta-pâreye benzerdi, düşmüş emvâca.

Nasıl duyar ki uzaklarda inleyen kadını?

Nasıl görür ki yetîmin hurûş eden yaşını?

Bu hây ü hûy-i kıyâmet-nümûn içinde söner,

Samîm-i hilkati sûzân eden enîn-i beşer.

Değilmiş öyle geniş nâlenin hudûdu meğer:

Sokak bitip dönülürken kesildi mâtemler.

O tahta-pâre-i câmid, o iğbirâr-ı samût,

Güzer-gehindeki eşbâhı bir mehîb sükût

İçinde haşr ederek, dalgalarla seyrediyor;

Zemîne bakmıyor artık, semâ deyip gidiyor.

Bu mahmilin niye sık sık değişsin efrâdı?

Suâli fikre büyük bir hakikat anlattı:

Evet bekâ ezecek cism-i zâr-ı fânîyi,

Vücûd çekmeyecek ömr-i câvidânîyi,
 Bu bâr-ı müdhişin altında titreyip dizler,
 Dayanmıyor üç adımdan ziyâde düş-i beşer!
 Ağır ağır gidiyorken cenâze kâfilesi,
 Nihâyet oldu musallâ birinci merhalesi.
 Çıkınca üstüne son minberin hatîb-i memât,
 Açıldı dîde-i im'âna perde perde hayât.

*
 * *

Senin en son serîrindir şu bî-pervâ uzanmış taş,
 Ki nermin hâb-gâhından çıkar, bir gün vurursun baş!
 Elinden yok halâs imkânı, mâdâme'l-hayât uğraş...
 O, mutlak, sedd-i râhındır, aşılmaz... Muktedirsen aş!

Musallâ: Müncemid bir mevcidir eşk-i yetîmânın;
 Musallâ: Âhıdır, berceste, mâtem-zâr-ı dünyânın;
 Musallâ: Minber-i tebliğidir dünyâda, ukbânın;
 Musallâ: Ders-i ibrettir durur pîşinde irfânın.

Bu minberden iner nâsûta en müdhiş hakîkatler,
 Bu yerden yükselir lâhûta en hâlis kanâatler.
 Civârından geçer zulmette bî-pâyan hayâletler:
 Kefen-ber-düş geçmişler, kalan üryan sefâletler!

Babam, kardeşlerim, evlâdım, annem... Belki bunlardan
 Muazzez bildiğim kıymetli birçok yâr-ı cân el'ân,
 Bu taştan atfeder zanneylerim dünyâyâ son im'ân...
 Benim rûhum bu heykelden duyar hâmûş bin efgân!

Serîr-i saltanatlar devrilir, alt üst olur dünyâ:
 Müşeyyed bürc ü bârûlar düşer bir bir, bu taş hâlâ,
 Zamânın dest-i tahrîbiyle, durmuş, eyler istihzâ;
 Bütün mevcûda hâkim bir adem timsâlidir gûyâ.

Namaz kılındı; duâ bitti. Kârvan, yoluna
Düzüldü taht-ı memâtın girip birer koluna.
Yarım saat henüz olmuştu. Yolcular durdu;
Demek ki; komşusu dünyânın âhiret yurdu.
Cenâze indi omuzdan yavaş yavaş, sonra,
Sokuldu servilerin ortasında bir çukura.
Atıldı üstüne üç beş kürek kemikli çamur,
Kabardı toprağın altında bir çıban, bir ur!
Evet, çıban, ki yatan duymuyorsa dehşetini,
Dönün de arkadakinden sorun fecâ'atini;
Sükûn içinde uyurken şu bir yığın toprak,
İlel'ebed o küçük rûh çırpınıp duracak!..

İSTİĞRÂK

Tasavvur et ki muzlim bir şeb-i ecrâm-nâpeydâ:
 Yatar heybetli âgûşunda dûrâdûr bir feyfâ;
 Düşen gümrâh için yol bulma yok emvâc-ı zulmetten;
 Gidilmez... Her adım attıkça bir girdâb olur rehzen;
 O rîkistâna batmış, çalkanan seyyâh-ı âvâre
 Nasıl müştâk ise bir nûra, bir necm-i rehâkâre,
 Sana ey lem'a-i ümmîd ben de öyle müştâkım;
 Görün bir kerre zîrâ pek karanlık oldu âfâkım!

Geçir pîş-i hayâlınden ki cûşâcûş bir umman:
 Nişandır yükselen her mevc-i tûfan-hîzi bir dağdan;
 Ölüm var, kurtuluş yok, sâhil-i imdâd uzaklarda;
 Demâdem rûh titrer korkudan donmuş dudaklarda.
 O coşkun unsurun savletleriyle uğraşan kimse,
 Nasıl eyler tehâlûk bir kenâr-ı tesliyet görse;
 Muhât-ı lücce-i ye's olduğum bir böyle hâlimde,
 Senin tayfın da aynıyle o sâhildir hayâlimde.

Düşün âvâre bir mâder ki: Evlâdından olsun dûr;
 Tahayyül eyle yâhud bir yetîm-i hânüman-mehcûr;
 O bedbahtın nasıl evlâdı hiç gitmezse yâdından;
 Nasıl çıkmazsa mâder öksüzün bir dem fuâdından;
 Benim yâdım da ey ârâm-ı can, yâd-ı güzînindir.
 Ne yapsam çünkü manzûrum senin feyz-i mübînindir:

Çemen emvâc-ı nûrundur, fidanlar yâl ü bâlindir;
 Sulardan akseden sûret cemâl-i lâyezâlidir.
 Hırâm-ı nâzenînindir o raksan mevceler cûda;
 Mutarrâ nûkhetindir gizlenen ezhâr-ı hoş-bûda.
 Leyâlin sînesinde hâbe dalmış nâzenîn eshâr,
 Eder gîsûna yaslanmış cebîn-i pâkini ihtâr.

Nigâhından saçılmış lem'alardır pîş-i hayrette
 Yüzen ecrâm-ı nûrânûr bahr-i sermediyyette.
 Zemin lebrîz-i âsârın; semâ pâmâl-i envârın:
 Avâlim hep merâyâ-yı nazar-pîrâ-yı dîdârin.

*
 * *

Çekilmek istemiş de subh-dem bir cây-ı tenhâya,
 Oturmuş sâhil-i deryâya, dalmıştım temâşâyâ.
 Henüz âfâk açılmıştı: Semâ mahmûr idi hattâ
 Nümâyân olmamıştı hâb-gâhından güneş hâlâ.
 Derin bir samte müstağrak, leb-i deryâda hiç ses yok...
 Sabâ durgun, sular durgun, bütün eşyâda durgunluk!
 O ferş-i nîlgûn üstünde, tıfl-ı nâzenin-vâri,
 Uyurken dâye-i bîdâr-ı subhun, tıfl-ı envârı;
 Güneş, pîşinde dağlar perde-dâr olmuş, harîminden
 Görünmüş, sonra şehrahında yükselmişti tedrîcen.
 Teâlî eyleyince bir zaman bâlâ-yı kudrette,
 Ziyâlar mevc mevc oldu o pehnâ-yı rûkûdette.
 Bu cûşîşler o dalgın havz-ı sîmîni uyandırdı;
 Sabâ enfâs-ı sevdâ-perveriyle dalgalandırdı.
 Açıklardan gelen emvâc-ı perdepeyle, sâhilden
 Demâdem oldu vecd-efzâ hazin bir nağme, bir şîven.
 Kulak verdim o âhenge: Meğer âheng-i şî'rinmiş!
 O cûşîş-zâr olan kulzüm, senin ummân-ı fikrinmiş,
 Güneş: Rûhun imiş; bir huzme şeklinde inen nûru:
 O menba'dan hurûşan sânihanmış doğrudan doğru.
 Tecellî etti artık, anladım: Sensin bütün dünyâ.
 Bu senlikte fakat ey yâr-ı gâib, ben neyim âyâ?

ÂMİN ALAYI

«Gözüm ki kana boyandı, şarâbı neyleyeyim?
 Şarâbı neyleyeyim?
 Ciğer ki odlara yandı, kebâbı neyleyeyim?
 Kebâbı neyleyeyim?
 Ne yâre yaradı cismim, ne bana, bilmem hiç!
 İlâhî ben bu bir avuç türâbı neyleyeyim?
 Türâbı neyleyeyim?
 Âmin! Âmin!»⁽¹⁾

En önde, rahlesi âgûş-i ihtirâmında,
 Ağır ağır yürüyen bir dokuz yaşında melek;
 Beş on adım geriden, pîş-i ihtişâmında,
 Şafak ziyâları hattâ ufûl edip gidecek
 Kadar lâtîf, iki ma'sûmu bir açık payton
 Vakâr u nâz ile çekmekte; arkasında bunun,
 Küçük adımlı yaman bir tabur ki hayli uzun!

O rûhtan daha sâfi olan yüreklerden,
 Zaman zaman bir İlâhî terâne yükseliyor;
 Bu cûş-i safvetin aksiyle tâ meleklerden
 Zemîne doğru bir «âmin!» sadâsıdır geliyor.
 Muhîti her birinin bir sabâh-ı nûrânûr,
 Bütün bu kâfile efrâdı, pür-sürûd-i sürûr,
 Yarıp önünde duran halkı muttasıl gidiyor!

Bu bir ketîbe-i ma'sûmedir ki, ey millet:
 Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;
 Bu bir cenâh ki: Âtîde bir ufak hareket

(1) “Hüzzâm makamında olan bu ilâhîyi Üstad hiç dilinden düşürmezdi. Hemen her gün okurdu. Ve okudukça heyecâna gelirdi.” Eşref Edib, Mehmed Âkif, c. 2, s. 30, 1939. “Vefatından üç dört gün evvel (en çok sevdiği şiiri) yine sordum. Yine bunu okudu... Öyle bir nefesle okudu ki... İnşâdında bile iman.” Fuad Şemsi, Âkifnâme, s. 243, 1966. “Şiir Safvet’in imiş. Son beyti şöyle: *O günde biçâre Safvet/Hesâbı neyleyeyim?*” H. Basri Çantay, Âkifnâme, s. 130.

Yapıp cihanları oynatmak iktidârında!
 Gelir de sâye-i imdâd-ı Hak'ta bir gün, bu,
 Girer diyâr-ı meâlîye doğrudan doğru.
 Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı bir ordu!

Evet, ilerlemek isterse kârvân-ı şebâb,
 Yolunda durmaya gelmez. O, çünkü durmayarak,
 Sabâh-ı sermed-i âtiye eylemekte şitâb;
 O çünkü isteyemez hâle katlanıp durmak!
 Onun kudümü için nâzenîn-i istikbâl,
 Açar da sîne, o olmaz mı per-güşâ-yi visâl?
 Durur mu artık onun karşısında mâzî, hâl?

Fakat o zemzemeler uçtu hep dudaklardan...
 Sürûd-i neşve bu âlemde pek süreksizdir!
 Ağır ağır geçiyorken alay sokaklardan,
 Gelir de caddenin ağzında mıhlanır, dikilir,
 Mehîb-manzara bir anlı şanlı gerdüne;
 İçinde pudralı üç kanlı çehre! Neyse yine,
 Yol açtı bir iri ses mevkibin geçip önüne:

— Siz ey heyâkil-i bî-rûhu devr-i mâzînin,
 Dikilmeyin yoluna kârvân-ı âtînin;
 Nedir tarîkini kesmekte böyle isti'câl?
 Durun, ilerlesin Allâh için, şu istikbâl.

HASBÎHÂL

ما مضى فات واللوميل غيب

فلك الساعة التي انت فيها (1)

Büyük bir şâirin düstûr-i hikmettir şu ihtârî;
 Velev duymuş da olsan yolsuz olmaz şimdi tekrârî:
 «Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir;
 Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir.»
 Evet, mâzîye ric'at eylemek bir kerre imkânsız;
 Ümîdin sonra istikbâl için sağlam mı? Pek cansız!
 Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
 Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!
 Benim on beş yıl evvelden kalan işler durur hâlâ;
 Yarın bir başlayıp yapsam demiştim, bak, demin hattâ!
 Müsevvipler için dünyâda mahvolmak tabî'îdir.*
 Bu bir kânûn-i fitrattir ki yok te'vîli: Kat'îdir.
 Sakın ey nûr-i dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın;
 Çalış hâlin müsâidken... Bilinmez çünkü encâmın.

Diyorlar: «Ömrü insânın yetişmez kesb-i irfâna...»
 Bu söz lâkin değildir her nazardan pek hakîmâne.
 Muhakkaktır ya insanlar için bir gâye-i âmâl;
 Edenler ömrünün sâ'âtini hakkıyla isti'mâl,
 Zafer-yâb olmasın isterse varsın asl-ı maksûda,
 Düşer bin maksad idrâk eyleyip bir zıll-i memdûda.
 Evet, her türlü ma'nâsıyla irfan durdurur azmi...
 Fakat insanlığın ma'nâsı olsun öğrenilmez mi?
 Cibillîdir taharrî-i hakîkat hırsı âdemde,
 Onun mahsûlüdür meşhûd olan âsâr âlemde.
 Atâlet fitratın ahkâmına mâdem ki isyandır;

(1) Arapça beyit: «Mâ medâ fâte; ve'l-mü'emmeli gaybun,/Feleke's-sâatü'lleti ente fiha.»
 Mânâsı: «Geçen zaman kaybolup gitti. Geleceğin ne olduğu ise belli değil. Sen ancak,
 içinde bulunduğun ânın sahibisin. Ama o da geçmek üzeredir.»

(*) «Heleke'l-müsevvifün...» [Bugünün işini yarına bırakanlar helâk olur.]

Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insandır.
 Zuhûr etmekle her ma'lûma karşı bir alay meçhûl,
 Neden olsun o ma'lûmâtı idrâk eyleyen medhûl?
 Evet, ma'lûm olanlar olmayan şeylerle bir nisbet
 Edilmiş olsa, gâyet az çıkar evvelkiler elbet;
 Fakat câhille âlim büsbütün nisbet kabul etmez:
 O bir kördür, bu lâkin doğru yoldan hiç udûl etmez.
 Diyor Kur'an: «Bilenler, bilmeyenler bir değil... Heyhât
 Nasıl yeksân olur zulmetle nûr, ahyâ ile emvât!»
 Bu hikmetler bedfihîdir senin indinde elbette:
 Fakat, çok sevdiğimdendir ki, tekrâr eyledim işte.

Sadedden gâlibâ ayrılmışım... Söz neydi ihtâr et;⁽¹⁾
 Dalarsam nûr-i dîdem, böyle ba'zen, durma bîdâr et.

Usandın sen de gerçek hikmetimden, hasbihâlimden;
 Beş on söz kaldı lâkin dinle nazm-ı bî-meâlîmiden:
 Diyorlar: «İ'tirâf-ı cehl iken tahsîlin encâmı,
 Nedir beyhûde it'âb eylemek şehbâl-i ikdâmı?»
 Evet, lâkin varıp ser-hadd-i ma'lûmâta bir insan,
 O gâyetten demek lâzım ki: «Yok irfân için imkân!»
 Hakîkî i'tirâf altında parlar zıllı irfânın;
 Budur insanlığın ma'nâsı, en son zevki vicdânın.

- (1) 1905 yılında Edirne'de baytar olarak bulunan (Prof.) Fazlı Yegül'e hitaben yazılmış olan bir mektuptaki bu manzumenin ilk yayınında (1909) bu mısradan önce 8 mısra daha bulunmaktadır. Şâirin «sadedden ayrılmışım» demesi de bu mısralar sebebiyledir:
 Tutup «Lütfiyye» yazmış oğlu Lütfullah için Vehbî;
 Yazardım ben de bir «Fazlıyye» kudret yoksa nâ-kâfî.
 Ne var oğlum değilsen? Kardeşimsin, yâr-ı cânımsın,
 Müşahhas bir ümîdîmsin, refik-i râz-dânımsın;
 Ne var Vehbî değilsem? Ben de elbet nâzımım az çok...
 Eğer şâirlik istersen ne Vehbî'den, ne benden yok!
 Hakîkat söylemek lâzımsa Vehbî'nin kitâbında
 Fünûn inkâr edilmiştir kavâfi piç ü tâbında!

BEBEK
yâhud
HAKK-I KARÂR⁽¹⁾

Bizim Cemîle Ferîde'yle bir sabah gelerek,
«Unutma beybaba, akşam birer hotozlu bebek,
Getir, kuzum...» dediler. Ben de kızların keyfi,
Kırılmasın diye reddetmedim şu teklifi.
Kiraz dudaklı, üzüm gözlü, inci dişli, iki
Edâlı yosma getirdim. Aman o akşamki,
Sevinme hâlini bir görmeliydi yavruların!
Durup oturmadılar hiç dedim: «Yatın da yarın,
Bütün gün oynayınız...» Nerde! Kim yatar? O gece,
-Yemekte sızmaya me'lûf olan- Ferîde'mce,
Kabûl olunmayacak söz olursa, yatmaktı.
Yatar mı hiç? O nasıl hisli bir yumurcağı.
Ferîde'nin yaşı beş yok; Cemîle'ninki yedi;⁽²⁾
Şu var ki, abla hanım pek hanım tavırlı idi.
Büyük kız oynadı bir parça, sonradan yattı;
Küçük sabâha kadar hep bebeğni hoplattı.
Ne ninniden alıyormuş, ne öyle hoppaladan...
«İşıl işıl bakıyor â! Bebek değil, afacan.»
Sabâha karşı tükenmiş mecâli yavrucuğun:
Mışıl mışıl uyuyor... Değmeyin aman uyusun.

Benim bulunmadığım bir zamanda kız uyanır;
Bebeğ uyutmak için evde üç saat kapanır.⁽³⁾
— Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?
Yatar mısın seni maymun? Kapar mısın gözünü;
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü?

-
- (1) «Hakk-ı karâr» bir fıkıh terimi olup «Devamlı ve nizâ'sız tasarrufun, başkalarının malî üzerinde tevîd ettiği hak» demektir.
(2) Mehmed Âkif Bey'in üç kızı ve iki oğlu vardır. Yaş sırasıyla: Cemile, Feride, Suad, Emin, Tâhir.
(3) Metinde geçen «bebeğ, acıcık...» gibi telâffuz şekilleri çocuk diline uyulmak için şâir tarafından kullanılmıştır.

Kapandı işte gözün... Oh, şimdi artık, yat!
 Bebek ne yaptı bilinmez ki, sonradan, pat pat,
 Dayak sadâları akseylemiş öbür odaya.
 Güzel güzel uyumuş olsa kız da dövmez ya.

*
 * *

Gelince akşama, baktım, Ferîde pek düşkün.
 Durur mu ablası? Ben sormadan atıldı:

— Bugün

Ne yaptı, beybaba, bilsen... Zavalıcık bebeğe?
 — Ne yaptı?

— Dövdü bir a'lâ, sonunda kırdı.

— Niye?

— Bilir miyim, ona sor... Kız, getir bebeğini hadi!

Ferîde kaçtı yanımdan, getirmek istemedi.

Çiçek çıkarmışa dönmüş, getirdiler ki; yüzü;

Birer kafes gibi kalmış o kuş bakışlı gözü.

Başında saçtan eser yok, ayak topal, kollar

Omuzdan oynamıyor, kim bilir ne illeti var?

O kanlı canlı bebek şimdi işte bir kötürüm...

— Bu ölmüş artık ayol, göm, götür de, hem ne ölüm!

*
 * *

Ferîde kaldı bebedsiz, Cemîle'ninki fakat,
 Güzel güzel duruyor; olmuyor ne kör, ne sakat.

Günün birinde beraberce oynuyorlarken,

Alıp Ferîde hazin bir niyâz tavrı hemen,

— Bebeğini ver, acıcık oynayım, kuzum abla...

Demez mi? Kız ne diyor?.. Gâlibâ: « İnâyet ola! »

— Verir miyim sana ben hiç bebeğimi, yağma mı var?

— Hasislik etme kızım, ver...

— Alırsa sonra kırar.

— Nasıl kırar a canım? Etme oynasın, veriver.

— Olur mu beybaba?

— Elbet olur.

— Kırarsa eğer?

— Yarın sabah sana ben başka bir bebek alırım.

Bizim müdâhaleden sonra, «Oyna al bakalım!..»
Deyip Ferîde'ye kerhen uzattı kız bebeği.
Ferîde'nin yüzü gülmüştü, baktım, iyden iyi.
Sevindi, oynadı, lâkin bu müsteâr sürür,
Süreksiz oldu...

— Ver artık!

— Acık daha, ne olur!..

— Bakındı beybaba?

— Kız, ver de sonradan yine al,
Mal olmaz insana, âdet değil, emânet mal.

Tekerrür etti birazdan şu yolda aynı niyâz:

— Bebeğni ver yine olmaz mı? Oynayım.

— Olmaz!..

Ben iltimâsı dirîğ etmedim ikinci sefer.

— Çok oldu beybaba, ya! Sonra her zaman ister!

— Demin de aldı, hemen verdi, içlenir, yapma!
Sen ablasın ne kadar olsa...

— Başka vermem ama,

Çabuk verirsen eğer al da oyna kız, haydi...

Ferîde'nin bu sefer keyfî pek yolundaydı.

Epeyce dandiniler yaptı, hayli hoplattı;

Bebek kolunda, hasırlarda bir zaman yattı.

Fakat ne çâre! Gelip çattı vakt-i istirdâd,

Kızın nazarları beyhûde etti istimdâd.

Cemîle istedi ısrâr edip emânetini,

Çocuk da verdi, fakat görmeliydi hiddetini!

Büyük kızın eziyordu gurûr-i ma'sûmu,

Bebek elinde gezerken, şu tıfl-ı mahrûmu.

Ağır gelir ona elbette karşıdan bakmak.

Sokuldu bak yine, hiç şüphe yok ki: Yalvaracak,

«Bebeğni ver» diye, lâkin ben eylemem ibrâm.

Hayır, değil bu edâ, bir edâ-yı istirhâm:

«Bebeğmi ver!» demesin mi üçüncüsünde kıza?

Meğer hukuk da bilirmiş bakın şu saygısız!...

YEMİŞÇİ İHTİYAR

Sinîn-i ömr-i şedâid-güzîni olmalıdır,
 Cebîn-i pâkine pîrin bu çîn-i ye'si veren.
 Elinde tartısı, dûşunda mülk-i seyyârı;
 Yürür... Önünde mezar, arkasında bin şîven!
 Zamân olur ki, uzaklarda bir serâb-ı muzî
 Nümâyişiyle, gözünden geçer hayâl-i vatan;
 Sönük nigâhını bîdâr ederdî belki ümid,
 Hayâle olsa müsâid bu meşy-i tâb-efgen.
 Çeker şu bârı hayâtında hep hayâtı için;
 Bilinse âh şu bâr-ı hayâtı çekme neden?...

İ'TİRÂF

Safahât'ımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz;
 Yalınız, bir yeri hakkında «Hazîn işte bu!» der.
 Kûfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
 Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!

SAFAHAT

İKİNCİ KİTAP

**SÜLEYMÂNIYE
KÜRSÜSÜNDE**

Köprü'den çok geçerim; hem ne kadar geçtimse,
 Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se,
 Ne Halîc'in o yosun çehreli miskin suları;
 Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı!
 Herkesin hissi bir olmaz. Meselâ karşıdaki,
 Sâhilin, başbaşa vermiş, düşünen, pis, eski,
 Ağlamış yüzlü, sakîl evleri durdukça, sizin,
 İçinizden acı şeyler geçecek hep... Lâkin,
 Bak benim öyle değil... Siz de biraz şâir olun:
 Meselâ, geçtiğiniz yalpa yapan tahta yolun,
 Cedd-i merhûmu aceb sal mı demekten ne çıkar?*(*)
 Geliniz farz edelim biz bunu: Sâbih bulvar!
 Köprüler asma imiş Avrupa âfâkında...
 Varsın olsun, o da bir şey mi? Bizim Şark'ın da,
 Böyle daldırma olur... Hem açınız âsârı,
 Köprünün nerde görülmüş, hani, tahte'l-bahrı?
 Anladım: Ben ne kadar şî're özensem de, demek,
 Seni, ey sevgili kârî', bu telâkkî, pek pek,
 Azıcık güldürecek... Yoksa öbür yanda, hazin,
 Bin hakîkat sırtırken kıyısından denizin,
 Diyeceksin ki: «Hayâlin yeri yoktur... Boşuna!»
 Ya şu timsâl-i İlâhî de mi gitmez hoşuna?

Öyle ta'zîb-i nigâh eyleme bedbîn olarak,
 Bırak etrâfı da, karşında duran ma'bede bak:(**)
 Başka bir sâhile gehvâre-i emvâcından,
 Böyle şeh-dâne çıkarmış mı yakınlarda zaman?
 Ne seher-pâre-i san'at ki ezelden mahmûr...
 Leb-i deryâdan uçan bir ebedî hande-i nûr!

(*) *Dinî, Felsefî Musâhabeler*, sayfa: 121. [İstanbul 1329, 194 sayfa.]

(**) Yeni Câmi.

Sanki ummân-ı bekânın ezeli bir mevci,
 Yükselirken göğe donmuş da kesilmiş inci!
 Bu güher-pârenin eb'âd-ı semâvîsinde,
 Yorulan dîdelerin hâke neden insin de,
 Levse dalsın yeniden? Etme, yazıktır, olmaz;
 Garba tevcîh ediver, gel onu sen şimdi biraz:
 Dur da, Ma'bûd'una yükselmek için, ilme basan^(*)
 Ma'bedin hâlini gör, işte serâpâ îman!
 Yüce dağlar gibi, âfâka döşerken sâye,
 O, bekâdan daha câzib kesilen, âbideye,
 Bir nazar zevk-i bedî'îni yeter tatmîne...
 Durma öyleyse, urûc et o ziyâ âlemine.
 O ziyâ âlemi bilmez ki karanlık ne demek;
 O semâvî yuva kirlenmedi, kirlenmeyecek.
 Onu i'lâ eden etmiş ebediyyen i'lâ.
 Etse dünyâları tûfan gibi levs istîlâ,
 Bu, semâlarda yüzen, şâhikanın pâk eteği,
 Karşıdan seyredecektir o taşan mezbeleyi.
 Yerin altında sinen zelzeleler fişkırısın,
 Yerin üstünde ne bulduysa devirsin, kırsın;⁽¹⁾
 Hakkı son sadme-i kahriyle bitirsin isyan;
 Edebin şimdiki ma'nâsına densin «hezeyan»;
 Kalmasın, hâsılı, altüst olarak hissiyyât,

(*) Süleymâniye Câmî'inin temellerinden bir kısmını da medreseler teşkil eder.

(1) Şiirin 1928'den önceki yayınlarında, bu mısradan itibaren gelecek dokuz mısra, üç satır fazlasıyla, aşağıdaki şekildedir:

Yerin üstünde duran velveleler haykırısın;
 Hakkı son sadme-i kahriyle devirsin butlan;
 Yakasından tutarak ismeti çeksin hüsrân;
 «Fecr-i Âtî» denilip, millet-i merhûme için,
 Şeb-i rihlet gibi muzlim görünen bir neslin,
 Zevk-i süflisine münkâd olarak hissiyyât,
 Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayât
 Kalmasın; hâsılı isterse belâ tûfânı
 Kaplasın cûşa gelip her tarafından vatânı;
 Yine kürsi-i mehîbînde Süleymâniyye
 Kalacak, inmeyecektir o mülevves dereye.
 Yıkılır bir gün olur medreseler, ma'bedler;
 En temiz yerleri en kirli ayaklar çiğner;

Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayât;
Yine kürsî-i mehîbinde Süleymâniyye,
Kalacak, doğruluğun yerdeki tek yurdu diye.

Yıkılır bir gün olur medreseler, ma'bedler;⁽¹⁾
En temiz yerleri en kirli ayaklar çiğner;
Beşeriyet yeni bir din tanıyıp ilhâdı,
Beşerin hâfızasından silinir Hakk'ın adı;
Gömülür hufre-i târihe me'âlî... Lâkin
Yine tek bir taşı düşmez şu Hudâ lânesinin;
Yine insanlığa nâ-mahrem olan bîgâne,
Bu harîmin ebediyyen giremez sînesine;
Yine yâdındaki Mevlâ'yı şu dört tane menâr,
Kalbe merbût birer dil gibi eyler ikrâr;
Yine mâzîye gömülmez bu muazzam çehre:
Leş değildir ki atılsın o umûmî kabre!

Şimdi ey sevgili kâri', azıcık vaktin eğer,
Varsa -memnûn olacaksın- beni ta'kîb ediver.
Gireriz koynuna, düşsek bile şâyed yorgun,
Karşıdan baktığımız heykel-i nûrânûrun.
Göreceksin: O harîmin ebedî zıllinde,
San'atin rûhunu seyyâl bulut şeklinde.
«Gördüğüm var...» deme! Gel bir de berâber görelim.
Nereden? Haydi Şadırvan Kapısı'ndan girelim:

Bir musanna' kemer, üstünde kurulmuş Tevhîd;
Daha üstünde bir âyet ki: Hudâ'dan te'yîd,
Emr-i mevkût-i salâtın bize kat'iyetine.
Şöyle bir baktı mı insan, kapının hey'etine,
Evvelâ her iki yandan oluyor çehre-nümûn:
Mütenâzır iki mihrâb, iki âzâde sûtûn.

(1) Şiirin ilk dört neşrinde "medreseler" olan kelime, 1928 baskısında "mahkemeler" şeklinde çıkmıştır.

Sonra göz yükseliyor doğru yarım kubbelere,
 Ki dayanmış biri sağdan, biri soldan kemere.
 İstâlâkitle donanmış o hazin sîneleri,
 Okşayıp nûr-i nazar, geçti mi artık ileri,
 Geliyor kısmen açılmış iki heybetli kanat,
 Ki te'ârîci, telâffîfi ne müdhiş san'at!
 Sanki Mevlâ mütefekkir, kocaman bir beyni,
 Açıvermiş bize göstermek için her yerini.
 Görüyor şimdi nazar girdi mi derhal içeri:
 Aynı eb'âd ile tesbît edilen kubbeleri.
 Avlunun sâha-i üryânına bin sâye-i nûr
 Döşeyen bunca kemerlerle sütunlarda, vakûr
 Bir tenâzur yoruyor görmek için irkileni.
 Yalnız iç kapının üstüne yükseltileni,
 -Mutlaka medhali göstermek için olmalı ki-
 Bir siyâk üzre atılmış, sıralanmış öteki
 Kubbelerden daha yüksek, daha vâsi' duruyor.
 Aynı heybetli kanatlar göze tekrar vuruyor.
 Aşar aşmaz eşğinden bu musanna' bâbın,
 Şu yarım kubbe -ki pîrâyesidir mihrâbın-
 Çarpıyor çeşm-i temâşâyâ, asıl kubbe değil.
 Buna eş lâzım, evet olmamak olmaz kâbil.
 Yoksa ihmâl edilir şey mi tenâzur burada?
 İşte tam ondaki eb'âda nazîr eb'âda,
 Semt-i re'sinde duran aynı da mâlik, hele bak!
 «Bu yarım kubbeler elbette açık durmayacak,
 Mutlaka birleşecektir» diye beş hatve kadar
 Atıverdiniz mi, görür kubbeyi hayretle nazar...
 Ki dayanmış sanacaksınız o yarım kubbelere.
 Ama pek doğru değil... Karşığı dört yekpâre
 Gıranittir taşıyan başları üstünde onu.
 Kahramanlar ki asırlar bükemez bir kolunu!

Ma'bedin şimdiki ta'rîfe bakarsak, az çok,
 Müstâtil olması îcâb edecek! Öyle mi? Yok!

Şu, sütunlar ana dîvârına bağlanmak için,
 Ara yerlerden atılmış müteaddid kemerin,
 Konarak sırtına şâhin gibi durmakta olan,
 Kubbelere yok mu ya? Onlar buna vermez meydan.
 Nerden îcâb ediyor sonra bu âvâre zehab?
 O kadar ince tutulmuş ki tenâzurda hesab:
 Hâricen kubbenin üstünden inen hatt-ı mümâs,
 Ediyor her iki cânibde tamâmiyle temâs,
 Tarafeynindeki san'atli yarım kubbelere.

Artık ey sevgili kâri', gel otur orta yere,
 Cebhe dîvârına bak, camlara bak, minbere bak;
 Sonra mihrâb ile mahfillere, kürsîlere bak.
 İşte her cebhede, her yerde demâdem görünen,
 Lâkin esrâra bürünmüş gibi mübhem görünen,
 Seni bîtâb-ı telakkî bırakan âyâtın,
 Kalarak mülhem-i âvâresi hissiyyâtın,
 Dalgalansın da denizler gibi kalbinde celâl;
 Görmesin dîdelerin reng-i sivâ, reng-i zılâl!
 Vecde gel; vahdete dal, âlem-i kesretten uzak...
 Yalnız Sâni'i gör; san'ati, masnû'u bırak!
 Ben de bir yer bularak şöylece tenhâ dalayım,
 Varlığımdan geçeyim, mahv-ı temâşâ kalayım.

Ma'bedin cebhe cidârındaki loş pencereler,
 Güneşin sırtına bir ince tül atmış, esmer,
 Mütemâdî sağlıyor dâhile bir gölgeli nûr.
 O inen perde-i seyyâl arasından manzûr,
 Koca bir mahşer-i îman ki ezelden medhûş...
 Sîneler vecd ile pür-cûş, dudaklar hâmûş!
 Diz çöküp mermerin üstünde yalın kat hasıra,
 Bekliyor hepsi münâcâtı: Onun şimdi sıra.
 Esiyor cevvi-i mehîbinde bu vahdet-zârın,

Ebedî nefha-i rahmet ki, o binlerce yığın,
 Gölge şeklindeki eşbâha teayyün veriyor:
 Tepeden turnağa zerrât-ı vücûd ürperiyor.
 İnliyor nâle-i gayret der ü divârından,
 Dâr duydukça gelen sayhayı deyyârından.
 Rûhlar yanmada bî-tâb-ı tecellî kalarak,
 Dîdeler nâ-mütenâhî, ebedî müstağrak.
 Âkıbet, başladı mahfilde hazin bir feryâd;
 Yeniden coştı eninlerle o bî-hûş eb'âd.
 Bir de baktım ki: O her saftan uzanmış kollar,
 Varacak sanki yarıp boşluğu Mevlâ'ya kadar!
 Şimdi üç bin kişinin sîne-i ma'sûmundan,
 Kopan «âmîn» sadâsıyla icâbet-lerzan!
 Sonra, bir okşanarak titreyen ellerle cibâh;
 Döndü kürsiye o âvâre cemâ'at nâgâh.

Kimdi kürsîdeki? Bir bilmediğim pîr amma,
 Hiç de bîgâne değil kalbe o câzib sîmâ.
 Bembeyaz lihye-i pâkiyle, beyaz destârı,
 O mehîb alnı, o pek mûnis olan dîdârı,
 Her taraftan kuşatıp, bedri saran hâle gibi,
 Ne şehâmet, ne melâhat veriyor, yâ Rabbi!
 Hele gözler iki mihrâk-ı semâvîdir ki:
 Bir şuâıyla alevlendiriyor idrâki.
 Âh o gözlerden inen huzme-i nûrânûrun,
 Bağlı her târ-ı füsunkârına bin rûh-i zebun!

— Beni kürsîde görüp, va'zedecek sanmayınız;
 Ulemâdan değilim, şeklime aldanmayınız!
 Dînin ahkâmını zâten fukahânız söyler,
 Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer.
 Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim;
 Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim.
 Şark-ı Aksâ'dan alın, Mağrib-i Aksâ'ya kadar,

Müslüman yurdunu baştan başa kaç devrim var! ⁽¹⁾
 Beni yormuştu bu yıllarca süren yolculuğun,
 Daha başlangıcı... Lâkin, gebeydim yorgun,
 O zaman belki devâm eyleyemedim yoluma;
 Yoksa ârâm edemezdim. Bana zîrâ «Durma,
 Yürü, azminde devâm et...» diye vermezdi aman,
 Bir sadâ benliğimin fişkırıp a'mâkından.
 O sadâ işte benim gayret-i dîniyyemdir,
 Coşuvermez mi, içim sanki yanardağ kesilir;
 Yeniden davranırım, eğlenemem bir yerde.
 Ne cihan kaygusu derman bu devâsız derde;
 Ne de can, sonra filân duygusu engel, heyhat!
 Can, cihan hepsi de boş, «gâye»dedir varsa hayat.

Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmiştim ben.
 Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtüsinden,
 Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar.
 Geçmeseydim edeceklerdi ya zâten icbar!
 Sıgılmıyor en büyük endâzeye işler artık;
 Saltanat nâmına, din nâmına bin maskaralık...

Ne felâket, ne rezâletti o devrin hâli!
 Başta bir kukla, bütün milletin istikbâli,
 İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:
 Bir siyâset ki didiklerdi, emînim, Karakuş!
 Nerde bir maskara sivrilse, hayâsızlara pîr,
 Haydi Mâbeyn-i Hümâyûn'a!... Ya bâlâ, ya vezîr!
 Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!
 Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
 Kışla yok, dâire yok, medrese yok, mektep yok;
 Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok!

(1) İlk baskılarda bu mısralar, bir beyit fazlasıyla şöyle idi:
 Şark'tan başlayarak, Mağrib-i Aksâ'ya kadar,
 Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın nerde ki var,
 Müslüman sâkin olan bir yeri mutlak gittim;
 Hepsinin hâlini mâzisini tedkik ettim.

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
 Birinin ömrü mülâzımlıkta geçerken öteki,
 Daha mektepte iken tayy-ı merâtible ferîk!
 Bir müşirlik mi var? Allâhu veliyyü't-tevfîk!
 Hele ilmiye bayâğdan da aşağı bir turşu!
 Bâb-ı Fetvâ denilen dâire ümmî koğuşu.
 Anne karnından icâzetlidir, ecdâda çeker;
 Yürüsün, bir de sarık, al sana kâdfasker!
 Vükelâ neydi ya? Curnalcı, müzevvir, âdi;
 Ne Hudâ korkusu bilmiş, ne utanmış ebedî,
 Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi...
 Hani, can sağlığıdır doğrusu bundan ötesi!
 Belki üç beş kişi olsun bulur irşâd ederim,
 Diye etrâfa bakındımsa da, endîşelerim
 İnkılâb eyledi bir nâmütenâhî ye'se,
 Görünüp sûret-i haktan kimi söylettimse.
 Ekseriyyet kafasız; varsa biraz beyni olan:
 «Bu hükûmet şu ahâlîye biçilmiş kaftan!
 Kime dert anlatacaksın? Hadi anlat şimdi...
 Ben mi kaldım, neme lâzım!» diyerek yan çizdi.
 Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
 İstedim fikrini açmak; dedim: «Artık uyanık!
 Memleket mahvoluyor, din de berâber gidiyor;
 Size Kur'an, bakınız sâde uzaktan mı diyor?»
 — Memleket mahvolacak, olmayacak... Baştakiler,
 Düşünürler ona mevcûd ise bir çâre eğer.
 Gelelim dîne: Ne mümkün çalışıp kurtarmak?
 Bede'e'd-dînu garîben... sözü elbet çıkacak.⁽¹⁾
 Dediler. Yoklayayım şimdi avâmın da biraz,
 Nedir efkârı, dedim. Hey gidi vurdum duymaz!
 Öyle dalgın ki, meğer Sûr'unu İsrâfil'in,
 İşitip, yattığı yerden azıcık silkinsin!

(1) «İslâm, garib olarak başladı; yine başladığı gibi garib olacak» me-âlindeki hadis-i şerife işâret ediliyor: Müslim, İman 232.

Yürüyor, altı çürük toprağa gelmiş, seyyar
 Bir mezarlık gibi: Her nâsiye bir seng-i mezar!
 Duymamış kaygı denen duyguyu vicdânında.
 Okunur her birinin cebhe-i hüsrânında,
 «Ne gelenden haberim var, ne gidenden haberim;
 Serserî kevne gelelden beri sersem gezerim!»
 Eskiden kalma bu söz, sanki o cansız beyinin,
 Doğmadan rahmet-i Mevlâ'ya göçüp gittiğinin,
 Dest-i kudretle yazılmış ezeli hâtırası!
 «Geliyor rûhun için Fâtiha çekmek sırası;
 Yazık ey millet-i merhûme!» dedikten sonra;
 Atladım Rusya'ya gitmekte olan bir vapura.

O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik...
 Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?
 Düşünen her kafanın mutlak ezilmektir sonu!
 Medenî Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?
 Süngü, kurşun gibi kestirme ölümlerle ölen;
 Yâhud işkenceler altında ecelsiz gömülen:
 Ne soluk var, ne ışık var, ne otur var, ne durak,
 İki üç yüz kulaç altında zemînin, çıplak,
 Aç, susuz işletilen kanları donmuş canlar,

Size milyonla desem, fazlası yok, eksikliği var!
 Bilmiyorlar ki bu şiddetlerin olmaz hükmü:
 Göz yılar önce, fakat, sonra kanıksar ölümü.
 Sanıyorlar kafa kesmekle, beyin ezmekle,
 Fikr-i hürriyyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!
 Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak:
 Ekilen gövdelerin hepsi yarın fişkıracak!
 Hangi ma'sûmun olur hûnu bu dünyâda heder?
 Yoksa kânûn-i İlâhî'yi de yırtar mı beşer?

Evvelâ gizlice bir matba'a te'sîs ettim;
 Beş on öksüz bularak basmacılık öğrettim.
 Kalemim çokça pürüzlüydü, fakat çâresi ne?

Sonra, bilmem kimin üslûbu avâmın nesine!
 Dilimin döndüğü şîveyle bütün gün yazdım;
 Okuyanlar o kadar çoktu ki hiç ummazdım.
 Usta âsârımı verdikçe çocuklar bastı;
 Altı ay geçti, bizim matba'anın çıktı adı.
 Göğsü îmanlı beş on tâne fedâî gelerek,
 Dediler: «Sen ne basarsan, onu tevzî' edecek
 Vâsitan işte biziz; korkulacak şey yoktur...
 Para lâzımsa da bildir ki verenler bulunur.»
 Bir cerîdeyle hemen başlayıverdim va'za.
 Zâten en başlıca yol halkı budur îkâza.
 Medeniyetteki insanlar için matbûât,
 Şimdi kürsîlerin en yükseği, lâkin, heyhât,
 Sizde hiç böyle değil, belki tamâmen aksi:
 En fenâ bir cereyan gösteriyor en iyisi.
 Müslüman unsuru az çok uyanıktır orada;
 Biz de ancak bunu tezyîd ediyorduk arada.
 Parasızlıktı bidâyette işin korkulusu...
 Ağniyâ altını bezletti etekler dolusu...
 Açtık oldukça güzel medreseler, mektepler;
 Okuyup yazmayı ta'mîme çalıştık yer yer.
 Tatar'ın yüzde bugün altmışı hakkıyla okur;
 Rusların halbuki nisbetleri gâyet dündür.
 Ağniyâ, zannederim, sizde de az çok olacak...
 Şu kadar var ki, çürük tahtaya basmazlar ayak!
 Fukarânız kılıyor, aklına geldikçe namaz;
 Ağniyânızda da, hiç yoksa, zekât olsa biraz.
 Şöyle dursun bu temennîye kulak vermeleri,
 Sadr-ı a'zam paşanız fitre alır, sunsa biri!

Sonra zenginlerimiz: «Haydi gidin, fen getirin.»
 Diye, her isteyen şahsına bilmem kaç bin
 Ruble tahsîs ile sevkeylediler Avrupa'ya;
 Pek fedâkâr idi hemşehrilerim doğrusu ya.
 Bu giden kâfileden birçoğu cidden tahsîl

Ederek döndü. Fakat geldi ki üç beş de sefil,
 Hepsinin nâmını telvîse bi-hakkın yetti...
 Gönderenler ne peşîmân oluyorlar şimdi!
 Hiç unutmam ki, cömerdin biri, hem zengin adam,
 Beni yüzdürdü nihâyette şu sözlerle: «İmam,
 Günde on kerre gelip istediniz hep verdim.
 Yine vermezsem eğer millet için, nâ-merdim.
 Yalnız, ehline gitsin bu emekler... Olur a,
 İş bizim Avrupa yârânına benzer sonra!
 Hâli ıslâh edecekler, diyerek kaç senedir,
 Bekleyip durduğumuz zübbelerin tavrı nedir?
 Geldi bir tânesi akşam, hezeyanlar kustu!
 Dövüyordum, bereket versin, edebsiz sustu.
 Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
 Dîni kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak! ⁽¹⁾
 O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız,
 Şu, tutundukları gâyet kaba, pek ma'nâsız
 Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
 Analık ilmini tahsîl edecekmiş... Zâten,
 Müslümanlar o sebepten bu sefâlette imiş:
 Ki kadın «sosyete» bilmezmiş, esârette imiş!
 Din için, millet için iş görecek alçağa bak:
 Dîni pâmâl edecek, milleti Ruslaştıracak!
 Bunu Moskof da yapar, şimdi rızâ gösterelim;
 Başka bir ma'rifetin varsa haber ver görelim!
 Al okut, Avrupa tahsîli desinler, gönder,
 Servetinden bölerek nâ-mütenâhî para ver;
 Sonra bir bak ki: Meğer karga imiş beslediğin!
 Hem nasıl karga? Değil öyle senin bellediğin!
 Sâde bir fuşşumuz eksikti, evet, Ruslardan...
 Onu ikmâl ediverdik mi, bizimdir meydan!
 Kızımın iffeti batmakta rezîlin gözüne...

(1) İlk baskılarda:
 Dîni, milliyeti kökten kazıyıp Ruslaşmak.

Acırım tükürüğe billâhi tükürsem yüzüne!
 Demiş olsaydı eğer: «Kızlara mektep lâzım...
 Şu kadar vermelisin.» Kahrolayım kaçmazdım.
 Elverir sardığımız bunları halkın başına...
 Ben mezârımda, huzûr istiyorum, anladın a!
 Biraz insâfa gelin, öyle ya artık ne demek?
 Zengin olduk diye, lâ'net satın almak mı gerek?»

İşte biz böyle didinmekte, çalışmakta iken,
 Bir sabah üç tanıdık, seslenerek percereden,
 Dediler: «Şimdi hükûmet basacak matba'anı...
 Durmanın vakti değildir. Hadi kaldır tabanı!»
 Bir işâretle çocuklar çekilip tâ geriye,
 Daldılar hepsi birer sesleri çıkmaz deliğe,
 Onların nevbeti geçmiş, sıra gelmişti bana:
 Yolu tuttum yalnız doğruca Türkistan'a.
 Gece gündüz yürüdüm bulmak için Taşkend'i;
 Geçtiğim yerleri ta'dâda mahal yok şimdi.
 Uzanıp sonra Buhârâ'ya, Semerkand'e kadar;
 Eski Dünyâ'da bakındım ki ne âlemler var?
 Sormayın gördüğüm âlemleri, hiç söylemeyim:
 Yâdi temkînimi sarsar da kan ağlar yüreğim.
 O Buhârâ, o mübârek, o muazzam toprak;
 Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!
 İbni Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklim,
 Tek çocuk vermiyor âgûşuna ilmin, ne akîm!
 O rasad-hâne-i dünyâ, o Semerkand bile;
 Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzîsiyle:
 Ay tutulmuş, «Kovalım şeytanı kalkın!» diyerek,
 Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!
 Bu havâlîde cehâlet ne kadar çoksa, nifâk,
 Daha salgın, daha dehşetli... Umûmen ahlâk,
 -«Pek bozuk» az gelecek- nâmütenâhî düşkün!
 Öyle murdârını görmekte ki insan fuhşün;
 Bırakın söylenemez: Mevki'imiz câmi'dir;

Başka yer olsa da tafsîle hayâ mâni'dir.
 Ya ta'assubları? Hiç sorma, nasıl maskaraca?
 O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
 Hem bakarsın eşi yok dîne teaddîsinde,
 Hem ne söylersen olur dîni hemen rencîde!
 Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at;
 Şer'i tağyîr ile, terzîl ise -hâşâ- Sünnet!
 Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamber'den.
 Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden
 Çekecek memleketin hâli ne olmaz, düşünün!
 Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün...
 Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
 Ne bu dünyâda soran var, ne de ukbâda geçer!
 Üdebâ doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir.
 Yalnız, şi'rine mevzû iki şeyden biridir:
 Koca millet! Edebiyyâtı ya oğlan, ya karı...
 Nefs-i emmâre hizâsında henüz duyguları!
 Sonra tenkîde giriş: Hepsi tasavvufla dolu:
 Var mı sûfiyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?
 İçilir, türlü şenâ'atler olur, bî-pervâ;
 Hâfız'ın ortada Dîvân'ı kitâbü'l-fetvâ!
 «Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!»
 Urefâ mesleği; a'lâ, hem ucuz, hem de şeker!*(*)
 Şu kadar var ki şebâbında ufak bir gayret
 Başlamış... Bir gün olup parlayacaktır elbet.
 O zaman işte şu toprak yeniden işlenerek,
 Bu filizler gibi binlerle fidan besleyecek.

Çin'de, Mançurya'da din bir görenek, başka değil.
 Müslüman unsuru gâyet geri, gâyet câhil.

(*) مباح در پی آزار وهرچه خواهی کن
 که در شریعت ما غیر ازین کتاهی نیست

[Farsça beyit: «Mebâş der pey âzâr ü herçi hâhi kün/Ki der şeriat-i mâ gayr ez in günâhi nîst.» Mânâsı: «Kimseyi incitme de ne istersen yap, çünkü bizim şeriatimizde bundan başka bir günâh yoktur»]

Acabâ meyl-i teâlî ne demek onlarca?
 «Böyle gördük dedemizden» sesi milyonlarca
 Kafadan aynı tehevvrle bakarsın, çıkıyor!
 Arş-ı âmâlî bu ses tâ temelinden yıkıyor.
 Görenek hem yalınız Çin'de mi salgın; nerde!
 Hep musâb âlem-i İslâm o devâsız derde.
 Getirin Mağrib-i Aksâ'daki bir müslümanı;
 Bir de Çin Sûru'nun altında uzanmış yatanı;
 Dinleyin her birinin rûhunu: Mutlak gelecek,
 «Böyle gördük dedemizden!» sesi titrek, titrek!
 «Böyle gördük dedemizden!» sözü dînen merdûd;
 Acabâ sâha-i tatbîki neden nâ-mahdûd?
 Çünkü biz bilmiyoruz dîni. Evet, bilseydik,
 Çâre yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik.
 «Böyle gördük dedemizden!» diye izmihlâlî
 Boylayan bir sürü milletlerin olsun hâlî,
 İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
 Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
 Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'ân'ın:
 Çünkü kaydında değil hiçbirimiz ma'nânın:
 Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
 Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
 İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,
 Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!
 Bu havâlîdekiler pek yaya kalmış dince;
 Öyle Kur'ân okuyorlar ki: Sanırsın Çince!
 Bütün âdetleri âyîn-i Mecûsî'ye karîb;
 Bir şehâdet getirirler, o da oldukça garîb.
 Yalınız, hepsi de hürmetle anar nâmınızı.
 Hiç unutmam, sarılıp hırkama bir Çinli kızı,
 Ne diyor anlamadım, söyledi birçok şeyler;
 Sonra me'yûs olarak ağladı... Bîçâre meğer,
 Bana Sultân'ı sorarmış da, «Nasıldır?» dermiş;
 Yol yakın olsa imiş, gelmeyi isterlermiş!

Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?
 Onu tasvîre zafer-yâb olamam, hayrettir!
 Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübinin orada,
 Rûh-i feyyâzı yayılmış, yalnız şekli Buda.
 Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!
 O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,
 Müslümanlık'taki erkânı siyânette ferîd;
 Müslüman denmek için eksîği ancak tevhîd.
 Doğruluk, ahde vefâ, va'de sadâkat, şefkat;
 Âcizin hakkını i'lâya samîmî gayret;
 En ufak şeyle kanâ'at, çoğa kudret varken;
 Yine ifrât ile vermek, veren eller darken;
 Kimsenin ırzına, nâmûsuna yan bakmayarak,
 Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak;
 «Öleceksin!» denilen noktada merdâne sebat;
 Yeri gelsin, gülerek, oynayarak terk-i hayat;
 İhtirâsât-ı husûsiyyeyi söyletmeyerek,
 Nef'-i şahsîyi umûmunkine kurbân etmek;
 Daha bunlar gibi çok nâdire gördüm orada...
 Âdem'in en temiz ahfâdına mâlik bir ada.
 Medeniyyet girebilmiş yalnız fenniyle...
 O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle.
 Dikilip sâhile binlerce basîret, im'ân;
 Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!
 Garb'ın eşyâsı, eğer kıymeti hâizse yürür;
 Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür!
 Gece gündüz açık evler, kapılar mandalsız;
 Herkesin sandığı meydanda, bilinmez hırsız.
 Ya o mahviyyeti insan göremez bir yerde...
 «Togo»nun umduğunuz tavrı mı vardır? Nerde!
 «Gidelim!» der, götürür; sonra gelip tâ yanıma;
 Çay boşaltırdı ben içtikçe hemen fincanıma.
 Müslümanlık, sanırım parlayacaktır orada;
 Sâde Osmanlılar'ın gayreti lâzım arada.

Misyonerler, gece gündüz yeri devretmedeler,
Ulemâ vahy-i İllâhî'yi mi bilmem, bekler?

Hind'i baştan başa gezmekti murâdım, lâkin,
Nerde olsam, beni ta'kîbi yüzünden polisin,
Tâkatim bitti de vazgeçmede muztar kaldım;
Kaldım amma yine her mahfile az çok daldım!
Besliyormuş, bereket versin, o iklim-i kadîm,
«Rahmetullâh»a muâdil daha yüzlerce hakîm,
Rûh-i edyânı görür, hikmet-i Kur'ân'ı bilir
Ulemâ var ki: Huzûrunda bugün Garp eğilir.
Hele hayran kalır insan yetişen gençlere de:
Bunların birçoğu tahsîl eder İngiltere'de;
Sonra dindaşlarının rûhu olur, kalbi olur,
Çünkü azminden, ölüm çıksa, o dönmez, sokulur.
Öyle maymun gibi taklîde özenmek bilmez;
Hiss-i milliyeti sağlamdır onun, eksilmez.
Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız,
Bakıyorsun: Eli san'atli, fakat, tırnaksız!
Fuhşu yok, içkisi yok, himmeti yüksek, gözü tok;
Şer'-i ma'sûma olan hürmeti bizlerden çok.⁽¹⁾
Böyle evlâd okutan milletin istikbâli,
Haklıdır almaya âgûşuna istiklâli.
Yarın olmazsa, öbür gün alacaktır mutlak...
Uzak olmuş ne çıkar? Var ya bir âtî ona bak!

Haydarâbâd'a giderken, beni teşyîe gelen
Mîzebânın ne hazin çıktı şu ses kalbinden:
«Âh biz hayra yarar unsur-i îman değiliz...
Hind'in İslâm'ını pek Türk'e kıyâs etmeyiniz.
Onların rûh-i şehâmetle coşan kanları var;
Bizde yok öyle samîmî asabiyyet, o damar.
Bu ağır zillete ukbâya kadar mahkûmuz...

(1) İlk baskılarda: «Beyni var, şapkası yok; san'ati var, tırnağı yok;»

Duymuyor çektiği hüsrancı zîrâ çoğumuz!
Varsa ümmîdimiz Osmanlılar'ın şevketidir.
Onu bir kerre işitse... Bu sa'âdet yetişir.»

Beni ağlattı herif. Lâkin onun genç oğlu,
Dedi: «Yok, öyle değil; sîne-i millette dolu,
Galeyân emrine âmâde, hamîyyetli yürek;
Şu kadar var ki henüz kendini göstermeyecek.
Geçiyor şimdi esâretle deyip eyyâmı,
Müslümanlar gibi mâzîsi büyük bir kavmi,
Ebedî zillete mahkûm edemem doğrusu ben.
Daha bîcâre miyiz yoksa Mecûsîlerden?
Diyeceksin ki: Asırlarca sefilâne hayat,
Söndürür meyl-i me'âlîyi nihâyet... Heyhat!
Göz yumulmakla kör olmaz; külün altında ateş,
Ne kadar kalsa bunalmaz: Hele bir aç, hele eş!
Şunu öğretti ki İngiltere tahsîli bana:
Milletin, memleketin böyle sefil olmasına
Bir sebep varsa, havâssın geriden bakmasıdır...
Yoksa, Şark'ın bu zekî unsuru her feyzi alır.
Müslümanlık gibi, mâhiyyeti cidden yüksek,
Sonra, vicdanları bir nefhada tehyîc edecek,
Dîn-i fitrîdeki bir milleti irşâda ne var?
Daha yüksek mi aceb Şark'ı ezen fitratlar,
Kâbiliyetçe? Hayır, ben buna aslâ kanmam.
Adam ister yalnız etmeye bir kavmi adam!
Doğru yol işte budur, gel, diye sen bir yürü de,
O zaman bak ne koşanlar göreceksin sürüde!
Evvelâ beynine bir fikr-i nezîh aşlayarak;
Hangi bir müslümanın göğsüne tuttumsa kulak;
Şunu duydum ki: Onun, hiç sesi çıkmaz, kalbi,
En temiz hissile vurmakta çocuk kalbi gibi.
Sîneler gayzını fâş etmeye dursun varsın;
Vakti gelsin, o zaman var mı yürek, anlarsın!»

Haydarâbâd'a yetiştim ki, bütün Hindistan,
 «Verdi Kânûn-i Esâsî'yi nihâyet Sultan!»
 Diye birdenbire çalkandı. İnan, kâbil mi?
 Hiç o binlerce havâtır kemirirken içimi,
 Bir cılız «belki!» nasıl hepsini tenkîl etsin?
 Ansızın başladı beynimde ümîdin, ye'sin,
 Doğduğumdan beri hiç görmediğim bir harbi...
 O ne müdhiş helecanlardı aman yâ Rabbi!
 Verdi Kânûn-i Esâsî... Bu, çıkar rü'yâ mı?
 Yok canım öyle değil: Milletin istirhâmı,
 Şekl-i tehdîd alıvermiş, o da muztar kalmış...
 Hangi millet acabâ? Her ne işitsen yanlıştır.
 Cûşa geldikçe fakat aynı terâneyle cihan,
 Görür oldum dönen işlerde yedu'llâhı nihan.
 Bu ne şâhın işi, yâ Rab, ne sipâhın kârı...
 Bu senin kudretinin havsala-çâk esrârı!
 Yurdumun gülmeyen evlâdını artık güldür...
 Ağladım sonra çocuklar gibi hüngür hüngür.
 Azıcık rûhuma, a'sâbıma geldikte sükûn,
 Döndü vaz'iyeti birdenbire, baktım, yolumun:
 Bir gün evvel yetişip dalmak için sînenize,
 Boyladım sâhili, sâhilden açıldım denize.

Gemi enginde iken bende de engindi hayâl;
 Kevser içmiş sofunun hâline benzer bir hâl!
 Ömrü haybetle cehennemde geçen hâne-harâb,
 Verseler cenneti şaşkın gibi çekmez ya azâb;
 Ben de rûhumdaki zulmetleri artık koğdum;
 En büyük hasmım olan ye'si nihâyet boğdum.
 Bahr-i Umman'da henüz çalkanıyormuş tekne...
 Attı hülyâ beni tâ Marmara sâhillerine!
 Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak,
 Şu sizin kapkara İstanbul'u, kardan daha ak.
 Parlıyor alnı uzaktan ayın on dördü gibi;
 Gülüyor: İşvesinin câzibeler müncezibi.

Ne gezer şimdi o zillet, o sefâlet? Heyhât!
 Bu ne müdhiş azamet, oh, ne müdhiş dârât!
 Sayısız mektep açılmış: Kadın, erkek okuyor;
 İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor.
 Gece gündüz basıyor millete nâfi' âsâr;
 Âdetâ matba'alar bir uyumaz hizmetkâr.
 Mülkü baştan başa i'mâr edecek şirketler;
 Halkın irşâdına hâdim yeni cem'iyetler,
 Durmayıp iş buluyor, gösteriyor, uğraşiyor;
 Gemiler sâhile boydan boya servet taşıyor...

Hasır üstünde bu rü'yâları görmekte iken,
 İki mel'un gözün altında ayıldım birden:
 Müslüman düşmanı bir Rus tanırım çoktandır...
 Nerde görsem, kaçarım, çiftelidir çünkü katır!
 Hele Osmanlılar'ın nâmı anıldıkça biter;
 Ne eyer kâbil olur sırtına vurmak, ne semer!
 Rusya'dayken beni gördükçe gelir, derdi: «İmam,
 Oku sen yoksa işin... Öldü sizin Hasta Adam!
 Çıkıyor vâris-i meşrû'u da bizden başka...»
 Beni kaç kerreler ağılattı bu hınzırca şaka!
 Yine lâhavle deyip geçmede kaldım muztar;
 Çünkü altüst olacak bunca tasavvurlar var...
 İşte hülyâlarımın canlı yerindeyken, of,
 Nüksedip karşıma çıkmaz mı o illet Moskof!
 Gözlerim çoktan açık olmasa, derdim: Kâbûs...
 İyi amma nereden bitti bu kurnaz câsûs?
 Ayak üstünde dikilmiş, gözümün tâ içine
 Bakıyor, hem de o şimşek gibi gözlerle yine!

— Çelebim, gel bakalım, gel... Dikilip durma, çay iç...
 Hasta canlandı, ne dersin? Bunu ummazdın a hiç...
 Kahraman milleti gördün ya: Biraz silkindi,
 Leş yiyen kargaların sesleri birden dindi!
 Eski sevdâları, kâbilse, unutsun Ruslar...

— Ne dedin? Anlamadım! Hey gidi hülyâcı Tatar!
 Kahraman milleti gördün... dediğin Türkler mi?
 Sana söylersem eğer, şimdi, düşündüklerimi,
 Ebediyyen bu hayâlâta vedâ eylersin.
 — Ya senin votkacılardan mı hayır beklersin?
 — Hasta canlandı, o iş bitti, diyorsun; heyhat!
 Olamaz böyle sefil ümmet için hakk-ı hayat.
 Duyulan nağme-i hürriyyet onun son nefesi!
 Yaşamaz yoksa emîn ol ki bu barbar çetesi,
 Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında;
 Asya'nın belki o kumluk Arabistân'ında,
 Lâşe hâlindeki bir devlete vardır medfen...

Anlıyordum ki: Herif çatlayacak ye'sinden.
 İntikâmın olamaz böyle müsâid sırası,
 Diye; nerdeyse bulup hasmımın artık yarası,
 Başladım deşmeye. Lâkin bu cedel başlayalı,
 Dinliyormuş bizi şâhin gibi bir Afganlı.
 Vâkiâ Rusça konuştuk, yine külhâni, fakat,
 Seslerin tavrına çoktandır edermiş dikkat.
 Çay semâverlerinin hepsini birden yıkarak,
 Rus'u gırtlaklayıvermez mi? Aman, etme, bırak!
 Demeden şaşkınlı yağmur gibi ıslattı hacı!
 Ne tuhaftır ki: Zuhûr etmedi bir da'vâcı.
 Etse zâten ne çıkar? Hak zıdırındır yalnız;
 Dövülen mahkemelerden kovulur, çünkü cılız!

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar
 Na'radan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyyet var!
 Galeyan geldi mi, mantık savuşmuş... Doğru:
 Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
 Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
 Kafalar tütsülü hülyâ ile, gözler kızgın.
 Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,
 Yıkıvermiş de tımarhâneyi çıkmış birden!

Zurnalar şehrin ahâlisini takmış peşine;
 Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
 Eli bayraklı alaylar yürüyor dört geçeli;
 En ağır başlısının bir zili eksik, belli!
 Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.
 Dinliyor kaplamış etrâfını yüzlerce hödük!
 Kim ne söylerse, hemen el vurup alkışlanacak...
 — Yaşasın!

— Kim yaşasın?

— Ömrü olan.

— Şak! Şak! Şak!

Ne devâirde hükûmet, ne ahâlîde bir iş!
 Ne sanâyi', ne maârif, ne alış var, ne veriş.
 Çamlıbel sanki şehir: Zâbita yok, râbita yok;
 Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vâsita yok.
 «Zevk-i hürriyeti onlar daha çok anlamalı»
 Diye mekteplilerin mektebi tekmil kapalı!
 İlmi tazyîk ile ta'lîm, o da bir istibdâd...
 Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen âzâd!
 Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
 Sahneden sahneye koşmakta bütün şâkirdan.
 Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
 Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,
 Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirli;
 Kalmıyor kimseciğin muzmeri artık gizli.
 Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine,
 Üdebânız ana avrat sövüyor birbirine!
 Türlü adlarla çıkan nâ-mütenâhî gazete,
 Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.
 İt yetiştirmek için toprağı gâyet münbit
 Bularak, fuşş ekiyor salma gezen bir sürü it!
 Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor,
 Nesl-i hâzır bunu hürriyyet-i vicdan sanıyor!
 Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya...
 Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya!

Hakk'a tefvîz ile üç tâne yetişmiş kızını;
 Taşıyanlar bile varmış buradan baldızını,
 Analık ilmi için Pâris'e, yüksünmeyerek...
 Yük ağır, ecri de nisbetle azîm olsa gerek!

Şüphesiz yıktı o hülyâları meşhûdâtım...
 Ama ben kendimi bir müddet için aldattım:
 Galeyan dır... Galeyan geldi mi kalmaz mantık...
 Su bulanmazsa durulmaz... Hele sabret azıcık...
 İyi, lâkin ne kadar beklemiş olsan, işler,
 Eskisinden daha berbâd, iyileşmek ne gezer!
 Vatanın tâkati yoktur yeniden ihmâle:
 Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlâle!
 Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku!
 Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
 Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
 Biliniz kadrini hürriyyetin, istiklâlin.
 Söyleyip başka memâlikteki mahkûmîni...
 Hâkimiyet ne imiş, öğreniniz kıymetini.
 Yoksa, onsuz ne şu dünyâ kalır İslâm'a, ne din...
 Kuşatır millet-i mahkûmeyi hüsrân-ı mübin.
 Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
 Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
 Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
 Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
 Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
 Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
 Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.
 Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
 Arnavutluk'la, Araplık'la bu millet yürümez..
 Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez.⁽¹⁾
 Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.

Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
 Siz bu da'vâda iken yoksa, iyâzen-billâh,
 Ecnebîler olacak sâhibi mülkün nâgâh.
 Diye dursun atalar: «Kal'a, içinden alınır.»
 Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhûme sağır!
 Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
 Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.
 Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
 Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.
 Bırakın eski hükûmetleri, meydandakiler
 Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
 İşte Fas, işte Tunus, işte Cezâyir, gitti.
 İşte Îrân'ı da taksîm ediyorlar şimdi.
 Bu da gâyetle tabî'î, koşanıdır meydan;
 Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.
 Müslüman, fırka belâsıyla zebun bir kavmi,
 Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?
 Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın...
 Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!
 Arzı oynattı yerinden yıkılırken Îran...
 Belki bir kıl bile ürpermedi sizden, bu ne kan!
 Hiç sıkılmaz mısınız Hazret-i Peygamber'den,
 Ki uzaklardaki bir mü'mini incitse diken,
 Kalb-i pâkinde duyarmış o musîbetten acı?
 Sizden elbette olur rûh-i Nebî da'vâcı.
 Ey cemâat, uyanın! Yoksa, hemen gün batacak.
 Uyanın! Korkuyorum: Leyl-i nedâmet çatacak.
 Ne vapurlarla trenler sizi bîdâr etti!
 Ne de toplar bu derin uykuya bir kâr etti!
 Sizi kim kaldıracak, Sûr'u mu İsrâfil'in?
 Etmeyin... Memleketin hâli fenâlaştı... Gelin!
 Gelin Allâh için olsun ki zaman buhranlı;
 Perdenin arkası -Mevlâ bilir amma- kanlı!
 Siz ki son lem'a-i ümmîdisiniz İslâm'ın,
 Dayanın gayzına artık medenî akvâmın!

Şimdilik sulha sebep ordunuzun kuvvetidir;
 Bir de vaz'iyet-i mülkiyenizin kıymetidir.
 Bu tezebzüble o kuvvet de fakat sarsılacak...
 Çünkü isyanları bastırmaya me'mûr ancak!
 Ordu mâdâm ki efrâdını milletten alır;
 Milletin keşmekeşinden nasıl âzâde kalır?
 Öyledir, memleketin hâli düzelmezse eğer,
 Kışlalar evlere, asker de ahâlîye döner!
 Durmasın sonra kazan kaldıradursun ordu,
 Düşmanın safları çiğner bu mukaddes yurdu.
 Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
 Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
 Dışı baştanbaşa bir nesl-i kerîmin yâdı;
 İçi boydan boya milyonla şehîd ecsâdı.
 Öyle meşbû'-i şehâdet ki bu öksüz toprak:
 Oh, bir sıkısa adam otları, kan fıskıracak!
 Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
 Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
 Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
 Çünkü mîrasyedi sâil kovulur her kapıdan!
 Göçebeyken koca bir devlete kurmuş bünyâd;
 Çerge hâlinde mi görsün sizi kalkıp ecdâd?
 «Çerge hâlinde...» dedim... Korkarım ondan da tebâh:
 Saltanat devrilecek olsa, iyâzen-billâh,⁽¹⁾
 Öyle iğrenç olacak âkıbetin manzarası!
 Ki tasavvur bile vicdanlar için yüz karası!
 Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin,
 Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin:

Yarılıp sanki zemin uğrayıvermiş, yer yer,
 Bin sefil ordu ki efrâdı: Bütün âileler.
 Hepsi aç, bir paralar yok, kadın erkek çıplak;

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Yur-
dunuz bir çökecek olsa, iyâzen-billâh,

Sokağın ortası ev, kaldırımın sırtı yatak!
 Geziyor çiğneyerek bunları yüzlerce köpek,
 Satılık cevher-i nâmûs arıyor: Kâr edecek!
 Sen işin yoksa namaz kılmak için mescid ara...
 Kimi câmi'lerin artık kocaman bir opera;
 Kiminin göğsüne Haç, boynuna takmışlar çan,
 Kimi olmuş balo vermek için a'lâ meydan!
 Vuruyor bando şu karşımda duran minberde;
 O, sizin secdeye baş koyduğunuz, mermerde,
 Dişi, erkek, bir alay murdar ayak dans ediyor;
 İşveler, kahkahalar kubbeyi gümbürdetiyor!
 Avlu baştan başa binlerce dilenciyle dolu...
 Eski sâhipleri mülkün kapamışlar da yolu,
 El açıp yalvarıyorlar yeni sâhiplerine! (*)

.....

 Bu sizin ağlamanız benzedi bir dîgerine:
 Endülüs tâcı elinden alınan bahtı kara,
 Savuşurken, o güzel mülkü verip ağyâra,
 Tırmanır bir kayanın sırtına, etrâfa bakar.
 Bırakıp çıktığı cennet gibi zümrüt ovalar,
 Başlar ağlatmaya bîçâreyi hümgür hümgür!
 Karşıdan Vâlîde Sultan bunu pek haklı görür,
 Der ki: «Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla;
 Şimdi, hiç yoksa, kadınlar gibi olsun ağla!»

Bırakın mâtemi, yâhu! Bırakın feryâdı;
 Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!
 Göz yaşından ne çıkarmış? Niye ter dökmediniz?
 Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz.

(*) Bir zamandan beri için için ağlayan cemâat bu levhanın karşısında feryâdını zaptede-
 medi. Mâbedin içi bir mahşer hâlini aldı. O hây ü hüy arasında ihtiyarın, bir müddet ne
 söylediği işitilemedi. Nihâyet, o da beş on dakika beklemeye mecbûr oldu.

Ye'se hiç düşmeyecek zerrece îmânı olan;
Sâde siz derdi bulun, sonra kolaydır derman.

Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.
Bir cemâat ki dimâğında dönen hissiyyât,
Cismin a'sâbına gelmez, durur âheng-i hayât;
Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.
Böyle bir bünye için vermeli her hükme rızâ.

Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde bakın:
«Medeniyyette teâlîsi umûmen Şark'ın,
Yalnız bir yolu ta'kîb ederek kâbilidir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'ni:
İçtimâî, edebî, hâsılı her mes'elede,
Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ!»

Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkâd olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabûl eylememek.
Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek,
Kendi milliyetinin kendi muhîtinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvan!
Müşterek hissi budur işte avâmın sizde.

Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış izde,
 Öyle saplandı ki aldırmadı bir başkasına.
 Hiç o gitsin de dönüp bakmayarak arkasına,
 Nâsın efkârı -ki efkâr-ı umûmiyye odur-
 Gitmesin kendi yolundan... Bu nasıl kâbil olur?
 Açılıp gitgide artık iki hizbin arası,
 Pek tabî'î olarak geldi nizâın sırası.
 Yıldırımlar gibi indikçe «beyin»den şiddet,
 Bir yanardağ gibi fişkırdı «yürek»ten nefret.
 Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka,
 Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka;
 Hem onun zıddını yapmak ebedî mu'tâdi.
 Bir felâket bu gidiş... Lâkin işin berbâdi:
 Mütefekkir geçinenlerdeki taşkınlıktan,
 Geldi efkâr-ı umûmiyyeye mühlik bir zan:
 «Bu fesâdın başı hep fen okumaktır.» dediler;
 Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
 Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
 Çünkü efkâr-ı umûmiyye aleyhinde bütün;
 Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fûnûn,
 Önce gâyetle büyük hürmet arar, sonra sükûn.
 Asr-ı hâzırda geçen fenlere sâhip denecek,
 Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?
 Mütefennin tanılan üç kişinin kıymeti de,
 Münhasır anlamadan, dinlemeden taklîde.
 Kim mesâîsini bir gâyeye vardırırdı, hani?
 Gösterin pâye-i tahkîke teâlî edeni?
 Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık;
 Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık.
 Bu hakîkatleri lâkin kim okur, kim dinler?
 Sivrilene zübbelerin hepsi beş on söz beller,
 Düşünür «Dîni nasıl yıkmalı bunlarla?» diye.
 Böyle bir maksad için çok bile i'dâdiyye!

Üdebânız hele gâyetle bayağ mahlûkât...
 Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhât!
 Kimi Garb'ın yalınız fuhşuna hasbî simsar;
 Kimi, İran malı der, köhne alır, hurda satar!
 Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
 Biradan, fâhişeden başka nedir şi'r-i şebab?
 Serserî: Hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok;
 Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
 Şimdi Allâh'a söver... Sonra biraz bol para ver:
 Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!
 O benim en ebedî hasmım olan Rusya bile,
 Hakkı teslim edelim! Hiç de değildir böyle.
 Mütefenninleri tâ keşfe kadar tırmanıyor;
 Edebiyyâtı anıldıkça zemin çalkanıyor.
 Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
 Üdebâ nâmına kim varsa, huduttan dışarı
 Atarım taktırarak boynuna bah-nâmesini;
 Okuyan yaftayı elbette çıkarmaz sesini.
 Sonra bir tarz-ı telâfi bulurum: -gerçi garib-
 Konturat akdederek Rusya'dan on onbeş edib,
 Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!

Gâlibâ bahsi değıştirdi bu müz'ic sözler...
 Nerde kaldıktı? Evet, ortada bir pis uçurum,
 Var ki, günden güne dehşetleniyor, korkuyorum,
 -Kapatılmazsa gelip bir yere şâyet efkâr-
 Olmasın millet-i merhûmeye bir kanlı mezâr.
 Hem o hüsrân-ı müebbeddeki mes'ûliyyet,
 Mütefekirlere râci' kalacaktır elbet.
 Başı boş kaldı mı, zîrâ, şaşırıp ber-mu'tâd,
 Bulamaz kendiliğinden yolu aslâ efrâd.
 Yalınız gösterilen yol tutacak yolsa gider;
 Hissidir çünkü onun azmine dâim rehber.

Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım,
 Ki çemenzâr-ı terakkîde atılmış her adım,
 Değişir büsbütün akvâma, cemâ'âte göre;
 Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre,
 Âdetâ mühlik olur; sonra ne var, her millet,
 Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
 Bir de hâtırlamıyorlar ki, umûmen beşerin,
 Dâimâ koştığı son maksada yükselmek için;
 Tutacak silsile akvâma değildir hep bir;
 Belki her millet için ancak o «mâhiyyet»tir,
 Ki kopar kendisinin rûh-i umûmîsinden.
 Şimdi, bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
 Zümre, evvelce bu «mâhiyyet»i takdîr ederek,
 Sonra kaç safhası mevcûd ise tenvîr ederek,
 Çekecek oldu mu önden o İlâhî feneri;
 Arkasından da cemâat yürür artık ileri.
 Rûhudur çünkü karanlıkta elinden yedecek,
 Yolcu şaşkın mı ki dursun, mütemâdî gidecek.

Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış;
 Rûh-i İslâm'ı telâkkîleri gâyet yanlış.
 Sanıyorlar ki: Terakkîye tahammül edemez;
 Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
 Bilmiyorlar ki: Ulûmun ezeli dâyesidir,
 Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.
 Mündemic sîne-i sâfında bütün insanlık...
 Bunu teslîm eder insâfi olanlar azıcık.
 Müslüman unsuru gâyet mütedennî, doğru,
 Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzûru.
 «Müslümanlık» denilen rûh-i İlâhî, arasak,
 «Müslümânız» diyen insan yığınından ne uzak!
 Dîni tedkîk edeceksek, dönelim haydi geri;
 Alalım neş'et-i İslâm'a yakın bir devri:
 O ne dehşetli terakkî, o ne müdhiş sür'at!
 Öyle bir hârîka gösterdi mi insâniyyet?

Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan;
 Vahşetin, gılgızetin a'mâkına daldıkça dalan;
 Gömerek dipdiri evlâdını kum çöllerine,
 Bunda bir neşve duyan hiss-i nedâmet yerine!
 Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını,
 Sonra hâlik tanıyan bir sürü vahşî yığını;
 Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik
 Bir terakkî ile dünyâyâ kesilmiş mâlik?
 Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyet, o kemâl,
 Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhâl?
 Nasıl olmuş da zuhûr eyleyebilmiş Sıddîk!
 Nereden gelmiş o Haydar'daki irfân-ı amîk?
 Önce dehşetli zıppırken, nasıl olmuş da, Ömer,
 Sonra bir adle sarılmış ki: Değil kâr-ı beşer?
 Hâil olsaydı terakkîye eğer Şer'-i mübîn,
 Devr-i mes'ûd-kudûmuyla giren Asr-ı Güzîn,
 En büyük bir medeniyetle mi eylerdi zuhûr?
 Mündemic olmasa rûhunda onun nâ-mahsûr
 Bir tekâmül, o kadar hârîka nerden doğacak?

Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak,
 Yâhud ahmak... İkisinden bilemem hangisidir?
 Sanıyorlar ki: «Bugün Avrupa tek mil kâfir.
 Mütedeyyin görünürsek, diyecekler, barbar!
 “Libri pansör” geçinirsek, değişir belki nazar.» (1)

Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
 Hem de oldukça görürdüm... Kafa gezdirmezdim!
 Bu Arap'mış, bu Acem'miş, bu Tatar'mış, demedim.
 Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
 Küçük âdemlerinin rûhunu tedkîk ettim.
 Büyük âdemlerinin fikrini ta'mîk ettim.

(1) Manzumenin bir kısmı, 1921'de Sebilürreşad mecmuasının Ankara nüshalarında tekrar yayınlanırken, «libri pansör» tâbiri için şu dipnot konulmuştur: Dinsiz.

İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbâb-ı terakkîsi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesâî, bu uzun boylu sefer,
Bir kanâat verecekmiş bana dünyâda meğfer.
O kanâat da şudur:

Sırr-ı terakkînizi siz,
Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmek hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesâînize son sür'atini.
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atin, ilmin; yalnız,
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için,
Kendi «mâhiyyet-i rûhiyye»niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.

Sonra, dikkatlere şâyân olacak bir şey var:
İnkişâfâtını bir milletin erbâb-ı nazar,
Kocaman bir ağacın tıpkı çiçeklenmesine,
Benzetirler ki, hakîkat, ne büyük söz bilene!
Bu muazzam ağacın gövdesi baştan aşağı;
Sayısız kökleri, tek mil dalı, tek mil budağı;
Milletin sîne-i mâzîsine merbut, oradan
Uzanıp gelmededir... Öyle yaratmış Yaradan.
Bir cemâat ki: Nihâyet ona gelmez de iyi,
Ağacın hey'et-i mecmûası, yâhud çiçeği,
Ta gider, sîne-i milletten urup hâke serer;
Milletin kendi olur işte o baltayla heder!
İnkişâf etmesi âtîde de pek zordur onun:
Çünkü meydanda kalan kütle yığınlarca odun!
Hastalanmışsa ağaç, gösteriniz bir bilene;
Bir de en çok köke baksın o bakan kimse yine.
Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı.

Şâyed isterseniz ağcın donanıp üstü, başı,
 Benzesin tâze çiçeklerle bezenmiş geline;
 Geçmesin, dikkat edin, balta çocuklar eline!
 İşte dert, işte devâ, bende ne var? Bir tebliğ...
 Size âid sizi tahlîs edecek sa'y-i belîğ.

Yâ İlâhî bize tevfikini gönder...

— Âmin!

Doğru yol hangisidir, millete göster...

— Âmin!

Rûh-i İslâm'ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
 Zulmü te'dîb ise maksûd-i mehîbin, gerçek,
 Nâra yansın mı berâber bu kadar mazlûmîn?
 Bî-günâhız çoğumuz... Yakma İlâhî!

— Âmin!

Boğuyor âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne,
 Kıt'alar kaynayarak gitti o girdâb içine!
 Mahvolan âileler bir sürü ma'sûmundur,
 Kalan âvârelerin hâli de ma'lûmundur.
 Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor Arş'a enîn!
 Dinsin artık bu hazin velvele yâ Rab!

— Âmin!

Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
 Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu!
 Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek Şer'-i mübîn;
 Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onu olsun...

— Âmin!

Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn...

SAFAHAT

ÜÇÜNCÜ KİTAP

HAKKIN SESLERİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ
 مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذَلِّقُ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ
 عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

TERCÜMESİ

«Yâ Muhammed, de ki: «Ey mülkün sâhibi olan Allah'ım, sen mülkü dilediğine verirsin; sen mülkü dilediğinin elinden alırsın; sen dilediğini azîz edersin; sen dilediğini zelil edersin; hayır yalnız senin elindedir; sen, hiç şüphe yok ki, her şeye kâdîrsin.»⁽¹⁾

Îlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem;
 Meşîyyet sende, her şey sende... Hiçbir şey değil âdem!
 Fakat, hâlâ vücûd isbât eder, kendince, hey sersem!
 Bugün, üç beş karış toprakta varlıktan vururken dem;
 Yarım, toprak kesilmiş varlığından fişkırır mâtem!

Îlâhî, «Mâlike'l-mülk'üm» diyorsun... Doğru, âmennâ.
 Hakîkî bir tasarruf var mıdır insân için? Aslâ!
 Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istîlâ;
 Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bî-pervâ;
 Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünyâ.

Îlâhî, en asîl akvâmı alçaltırsın istersen;
 Dilersen en zelil eşhâsa izzetler verirsin sen!
 Bu haybetler, bu hüsrânlar bütün senden, bütün senden!
 Nasıl tâ Arş'a yükselmez ki me'yûsâne bin şîven?
 Ne yerler dinliyor, yâ Rab, ne gökler, rûhum inlerken!

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 26. âyet.

Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş!
 Diyorduk: «Bir buçuk milyar!» Meğer tek bir nefer yokmuş!
 Bu hissiz toprağın üstünde mazlûmine yer yokmuş!
 Adâlet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!
 Bütün boşlukmuş insanlık: Ne istersen, meğer yokmuş!

Îlâhî, altı yüz bin müslüman birden boğazlandı...
 Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı.
 Ne ma'sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
 Ne bîkes hânümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
 Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!

Sabâhü'l-hayr-ı hürriyyet, Îlâhî, leyl-gûn oldu;
 Karanlık bir hezîmet her taraftan rû-nümûn oldu!
 Şehâmet gitti; gayret söndü; kudretler zebûn oldu.
 O mevcâ-mevc sancaklar ne müdhiş ser-nigûn oldu!
 Sukûtun dehşetinden kalb-i rahmet, belki, hûn oldu:

Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkî.
 Yazık: Şark'ın semâsından Hilâl'in geçti işrâkî!
 Zaman artık Salîb'in devr-i istîlâsı, ilhâkî.
 Fakat, yerlerde kalmış hakların ferdâ-yı ihkâkî,
 Ne doğmaz günmüş ey âcizlerin kudretli Hallâk'ı!

Îlâhî, Şer'-i ma'sûmun şu topraklardı son yurdu...
 Nasıl te'yîd-i kahrın en rezîl akvâma vurdurdu?
 Evet, milletlerin en kahbesinden, üç leîm ordu, ⁽¹⁾
 Gelip tâ sinemizden vurdu, seyret hem, nasıl vurdu:
 Ki istikbâl için çarpan yürekler ansızın durdu!

Tecellî etmedin bir kerre, Allâh'ım, cemâlinle!
 Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün celâlinle!

(1) Üç alçak, aşağılık ordu: Bulgar, Yunan ve Sırp orduları.

Oturmuş eğlenirlerken senin -hâşâ- zevâlinle,
Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infiâlinle?
Nedir İslâm'ı tenkîlin bu müsta'cel nekâlinle?

*
* *

Sus ey divâne! Durmaz kâinâtın seyr-i mu'tâdı.
Ne sandın? Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı?
Bugün, sen kendi kendinden ümîd et ancak imdâdı;
Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı.
Cihan kânûn-i sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkâdı!
Ne yaptın? «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â» vardı!.. ⁽¹⁾

30 Muharrem 1331
27 Kânûnievvel 1328
(9 Ocak 1913)

(2) Necm (53) sûresi, 39 âyet. Meâli: «İnsan için kendi sa'yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yok.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
فَتِلْكَ بُیُوتُهُمْ خَاوِیَةً بِمَا ظَلَمُوا ...

TERCÜMESİ

«İşte sana, onların kendi yolsuzlukları yüzünden ıyıssız kalan yurdları!...»⁽¹⁾

Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyârından;
Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezârından;
Yürekler parçalar bir nevhâ dinler reh-güzârından.
Bu mâtem, kim bilir, kaç münkesir kalbin gubârından
Hurûş etmekte, son ümmîdinin son inkisârından?

Evet, son inkisârından ki yoktur cebrin imkânı:
Batıp gitmiş nazarlar beklemekten fecr-i nâzânı!
Nasıl, ey yolcu, bin lâ'net gelip ezmez ki vicdânı;
Dudaklar, çâk çâk olmuş, içerken zehr-i hüsrânı,
Uzaktan baktı -koşmak nerde!- milyonlarca yârânı!

Bu ıssız âşiyânlar bir zaman candan muazzezdi;
Bu damlar böyle baykuş seslerinden çın çın ötmezdi;
Şu kurbağlar seken vâdîde, ceylânlar koşup gezdi;
Şu coşmuş, ağlayan ırmak ne handan gölgeler sezdi;
Bütün mâzîyi bir tûfan, fakat, hep boğdu, hep ezdi!

Vefâsız yurd! Öz evlâdın için olsun, vefâ yok mu?
Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız, hânümansız bir garîbim... Mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir «Yok!» der sâda yok mu?

(1) Naml (27) sûresi, 52. âyetin ilk yarısı.

Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
 Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım:
 Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki?
 Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!...
 Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan
 Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
 Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
 Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!
 Bu ne hicrân-ı müebbed, bu ne hüsrân-ı mübin...
 Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemin!
 Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
 Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
 Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
 Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
 «Medeniyyet» denilen vahşete lâ'netler eder,
 Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!
 Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
 Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
 Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;
 Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!
 Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
 Göğsü baltayla kırılmış memersiz vâlideler!
 Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:
 Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!
 Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
 Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
 İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
 Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
 Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
 Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük!

Ey, bu toprakta birer na'ş-ı perîşan bırakıp,
 Yükselen, mevkib-i ervâh! Sakın arza bakıp;
 Sanmayın: Şevk-i şehâdetle coşan bir kan var...
 Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
 Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!
 Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
 Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark'ın, tükürün!
 Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!
 Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
 Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!
 Tükürün Ehl-i Salîb'in o hayâsız yüzüne!
 Tükürün onların aslâ güvenilmez sözüne!
 Medeniyet denilen maskara mahlûku görün:
 Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!

Hele i'lânı zamânında şu mel'un harbin,
 «Bize efkâr-ı umûmiyyesi lâzım Garb'in;
 O da Allâh'ı bırakmakla olur» herzesini,
 Halka îman gibi telkîn ile, dînin sesini
 Susturan aptalın idrâkine bol bol tükürün!...

Yine hicrân ile çılgınlığım üstümde bugün...
 Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsâid lâzım!
 Artık ey yolcu bırak... Ben, yalnız ağlayayım!

22 Safer 1331
 17 Kânûnisânî 1328
 (30 Ocak 1913)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا قَالَتْ نِزَارُ يَا نِزَارُ
 وَقَالَتْ أَهْلُ الْيَمَنِ يَا لِقَحْطَانَ نَزَلَ الضَّرُّ وَرَفَعَ النَّصْرُ
 وَسَلَطَ عَلَيْهِمُ الْحَدِيدُ.»

TERCÜMESİ

«Nizâr evlâdı: Yetişin ey Nizâr oğulları! Yemenliler de: Yetişin ey Kahtan oğulları! dedi mi, hemen tepelerine felâket iner; hemen Allah'ın nusreti üzerlerinden kalkar; hepsine birden de kılıç musallat olur.»⁽¹⁾

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
 Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!(*)
 Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
 Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
 Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
 Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
 O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!
 O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!
 Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...
 Yalınız bir kuru çöl var ki, ne sorsan: Hâmûş!
 Âşinâ çehre de yok, hiçbirinin yâdı da yok;
 Yakılan bunca hayâtın, hani, ecsâdı da yok!
 Yoklasan külleri, altından, emînim, ancak,
 Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
 Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın

(1) Hadîs-i şerîf. (Nuaym b. Hammâd, Fiten 1-396, Kâhire 1412)

(*) Babam Fâtih müderrislerinden İpekli Hoca Tâhir Efendi merhumdur ki, benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim. Şiirin daha iyi anlaşılmasına, merhûmun da rahmetle anılmasına vesile olur, diye şu hâşiyeyi yazmaya mecbûr oldum.

Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
 Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
 Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedi!
 Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
 «Meşhed»in beynine Haç saplanacak mıydı baba!
 Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
 Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
 Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
 Yer yarılmış, yere geçmiş şühedâ türbeleri!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
 Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
 Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
 Hani sînende yarıp geçtiği yol «Yıldırım»ın?
 Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
 Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o ıyd?
 Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
 Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
 Âh Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir?
 Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?
 Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
 Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!
 Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırp'ın çarığı?
 Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
 Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?
 Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?
 Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
 Niye indirmede, kim çıktı bu halkın önüne?

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necib?
 Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda... Garib!
 Hani, haysiyetinin gölgesi çiğnense eğer;
 -Olmadan üç kişinin, beş kişinin, hûnu heder-
 Kahraman gayzı yatışmaz, kanı coşkun efrâd?

İşte haysiyet-i kavmiyye muhakkar, berbâd!
 Hani «Nâ-mahreme ben söyleyemem kızlarımın,
 Karımın ismini... Hem öldürürüm, sorma sakın!»
 Diye, tahrîr-i nüfûs istemeyen er kişiler!
 Hani, göstermediler eski celâdetten eser;
 Fuşu i'lâya koşan bir sürü nâ-merd öteden,
 Ne selâmlık, ne harem dinlemeyip çiğnerken!

Hani, ey kavm-i esâret-zede, muhtâriyyet?
 Korkarım, şimdi nasîbin mütemâdî haybet!
 Hani, ey unsur-i bî-râbita, istiklâlin?
 Ebediyyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!
 Hani «Başkım»cıların kurduğu yüksek hülyâ?
 Seni yıllarca avutmuş da o mel'un rü'yâ,
 Uyumuştun... Ya uyansaydın eder miydi tebâh,
 Mülkü, birdenbire âfâka çöken kanlı sabâh?
 Karadağ haydudu, Sırp eşşegi, Bulgar yılanı,
 Sonra Yûnân iti, çepçevre kuşatsın vatani...
 Târumâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,⁽¹⁾
 Bizi kovsun elimizden alarak yurdumuzu...
 Kimsesiz âilelerden kimi gitsin bıçağa;
 Kimi bin türlü fecâ'atle çekilsin kucağa...
 Birinin ırzı heder, diğerrinin hûnu helâl...

.....
 İşte, ey unsur-i isyan, bu elîm izmihlâl,
 Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!
 Ya neden beklemiyordun bu rezîl âkıbeti?
 Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
 Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
 «Arnavutluk» ne demek? Var mı Şeriat'te yeri?
 Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.

(1) Şiirin ilk üç neşrinde bu şekilde olan son üç mısraın, 1928 baskısında ilk ikisi çıkarılarak yeri noktalarla gösterilmiş, üçüncüsü ise şu şekilde çıkmıştır: Üç sefil ordu çevirsin o metin ordumuzu,

Arap'ın Türk'e; Lâz'ın Çerkes'e, yâhud Kürt'e;
 Acemin Çinliye rüchâmı mı varmış? Nerde!
 Müslümanlık'ta «anâsır» mı olurmuş? Ne gezer!
 Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.⁽¹⁾
 En büyük düşmanıdır rûh-i Nebî tefrikanın;
 Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!
 Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,
 Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?

*
* *

Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
 Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
 Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
 Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.
 Türk Arap'sız yaşamaz. Kim ki «yaşar» der, delidir!
 Arap'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.⁽²⁾
 Veriniz başbaşa... Zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:
 Ne Hilâfet kalıyor ortada billâhi, ne din!⁽³⁾
 «Medeniyyet!» size çoktan beridir dış biliyor;
 Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor,
 Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
 Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da'vâ?
 Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
 Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
 Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
 Başka bir şey diyemem... İşte perîşan yurdum!...

28 Rebülevvel 1331, 21 Şubat 1328 (6 Mart 1913)

-
- (1) Hadis-i Şerif: "Asabiyye (ırkıma, kabilesine körükörüne tarafdarlık) dâvâsı güden, bizden değildir." Ebü Dâvûd, Edeb -112.
 (2) Şiirin ilk üç neşrinde bulunan son iki mısra, 1928 baskısında çıkarılarak, yeri noktalarla gösterilmiştir.
 (3) Şiirin ilk üç neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Ne hükümet kalıyor ortada billâhi, ne din!

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 یَا بَنِیَّ اذْهَبُوا فَتَحَسُّوْا مِنْ یُوْسُفَ وَاَخِیْهِ وَلَا تَبْتَاسُوْا
 مِنْ رُوْحِ اللّٰهِ اِنَّهٗ لَا یَبْتَاسُ مِنْ رُوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْکٰفِرُوْنَ

TERCÜMESİ

«Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf'la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah'ın inâyetinden ümîdinizi kesmeyiniz; zîrâ, kâfirlerden başkası Allah'ın inâyetinden ümîdini kesmez.»⁽¹⁾

Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...
 Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.
 Dünyâda inanmam, hani, görsem de gözümle:
 İmânı olan kimse gebermez bu ölümle.
 Ey dipdiri meyyit! «İki el bir baş içindir»
 Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
 His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
 Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.
 Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki, süreksiz?
 Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?
 Âtîyi karanlık görüvermekle apıştın?
 Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın!
 Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan,
 Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
 Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
 Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!
 Herkes gibi dünyâda henüz hakk-ı hayâtın,
 Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?
 Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.

(1) Yûsuf (12) sûresi, 87. âyet.

Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
 Azmiyle, ümîdiyle yaşar hep yaşayanlar;
 Me'yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar,
 Lâ'netleme bir ukde-i hâtır ki: Çözülmez...
 En korkulu cânî gibi ye'sin yüzü gülmez!
 Mâdâm ki alçaklığı bir, ye's ile şirkin;
 Mâdâm ki ondan daha mel'un, daha çirkin
 Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-i îman,
 Nevmid olarak rahmet-i mev'ûd-i Hudâ'dan,
 Hüsrâna rızâ verme... Çalış... Azmi bırakma;
 Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
 Sesler de: «Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!»
 Lâkin, hani, milyonları örten şu yığından,
 Tek kol da «Yapışsam...» demiyor bir tarafından!
 Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
 Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
 Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
 Uğraş ki: Telâfi edecek bunca zarar var.
 Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
 Yok yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!
 «İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!» deme; yılma.
 Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma.

19 Rebûlâhîr 1331

14 Mart 1329

(27 Mart 1913)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا...

TERCÜMESİ

«İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden, bizi helâk eder misin, Allah'ım...»⁽¹⁾

Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?
Maşer'de mi bîçârelerin, yoksa felâhı!
Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!
«Yandık!» diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!
Esmezse eğer bir ezeli nefha, yakında,
Yâ Rab, o cehennemle bu tûfân arasında,
Toprak kesilip, kum kesilip âlem-i İslâm;
Hep fişkırarak yerlerin altındaki esnâm!
Bizâr edecek, korkuyorum, Cedd-i Hüsey'n'i,
En sonra, Salîb ormanı görmek Haremey'n'i!
Bin üç yüz otuz beş senedir, arz-ı Hicâz'ın,
Âteşli muhîtindeki sûzişli niyâzın,
Emvâcî hurûş-âver olurken melekûta;
Çan sesleri boğsun da, gömülsün mü sükûta?
Sönsün de, İlâhî, şu yanan meş'al-i vahdet,
Teslîs ile çöksün mü bütün âleme zulmet?
Üç yüz bu kadar milyonu canlandıran îman,
Olsun mu beş on sersemin ilhâdına kurban?
Enfâs-ı habîsiyle beş on rûh-i leîmin,
Solsun mu o parlak yüzü Kur'ân-ı Hakîm'in?
İslâm ayak altında sürünsün mü nihâyet?
Yâ Rab, bu ne hüsrandır, İlâhî, bu ne zillet?

(1) A'râf (7) sûresi, 155. âyetin bir kısmı.

Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede ma'nâ?
 Zâlimleri adlin, hani, öldürmedi hâlâ!
 Cânî geziyor dipdiri... Can vermede ma'sûm!
 Suç başkasınıdır da niçin başkası mahkûm?
 Lâ-yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban;
 İnsan bu muammâlara dehşetle nige-han!

Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık;
 Bir uykuya daldık ki: Cehennemde uyandık!
 Mâdâm ki, ey adl-i İllâhî, yakacaktın...
 Yaksaydın a mel'unları... Tuttun bizi yaktın!
 Küfrün o sefil elleri âyâtını sildi:
 Binlerle cevâmi' yıkılıp hâke serildi!
 Kalmışsa eğer bir iki ma'bed, o da mürted:
 Göğsündeki haç küfrüne fetvâ-yı müeyyed!
 Dul kaldı kadınlar; babasız kaldı çocuklar;
 Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar!
 En kanlı şenâ'atle kovulmuş vatanından,
 Milyonla hayâtın yüreğinden gidiyor kan!
 İslâm'ı elinden tutacak, kaldıracak yok...
 Nâ-hak yere feryâd ediyor: Âcize hak yok!
 Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî?
 Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İllâhî!

4 Cemâziyelevvel 1331
 28 Mart 1329
 (10 Nisan 1913)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

TERCÜMESİ

«Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?»⁽¹⁾

Olmaz ya... Tabî'î... Biri insan, biri hayvan!
 Öyleyse, «cehâlet» denilen yüz karasından,
 Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet.
 Kâfi mi değil yoksa, bu son ders-i felâket?
 Son ders-i felâket neye mâl oldu? Düşünsen:
 Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden!
 «Son ders-i felâket» ne demektir? Şu demektir:
 Gelmezse eğer kendine millet, gidecektir!
 Zirâ, yeni bir sadmeye artık dayanılmaz;
 Zirâ, bu sefer uyku ölümdür: Uyanılmaz!

Coşkun, koca bir sel gibi, dâim, beşeriyet,
 Müstakbele koşmakta verip seyrine şiddet.
 Dağlar, uçurumlar ona yol vermemek ister...
 Lâkin, o, ne yüksek, ne de alçak demez örter!
 Akvâm o büyük nehre katılmış birer ırmak...
 Elbet katılır... Hangisi ister geri kalmak!
 Bizler ki bu müdhiş, bu muazzam cereyanla,
 Uğraşmadayız... Bak, ne kadar çılgınız, anla!
 Uğraş bakalım, yoksa işin, hey gidi şaşkın!
 Kurşun gibi sür'atli, denizler gibi taşkın,
 Bir çağlayanın menba'-ı dehhâsına doğru,
 Tırmanmaya benzer, yüzerek, başka değil bu!

(1) Zümer (39) sûresi, 9. âyetin bir kısmı.

Ey katre-i âvâre, bu cûşun, bu hurûşun,
Âhengine uymazsan, emîn ol, boğulursun!

Yıllarca, asırlarca süren uykudan artık,
Silkin de: Muhîtindeki zulmetleri yak, yık!
Bir baksana: Gökler uyanık, yer uyanıktır;
Dünyâ uyanıkken uyumak maskaralıktır!
Eyvâh! Bu zilletlere sensin yine illet...
Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,
Bir hâle getirdin ki: Ne din kaldı, ne nâmûs!
Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbûs,
Ey hasm-ı hakîkî, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!
İslâm'ı da «batsın!» diye tutmuş, yediyorsun!
Allah'tan utan! Bâri bırak dîni elinden...
Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!
Lâkin, ne demek bizleri Allâh ile iskât?
Allah'tan utanmak da olur ilm ile... Heyhât! (*)

18 Cemâziyelevvel 1331

11 Nisan 1329

(24 Nisan 1913)

(*) استعِذْ بِاللَّهِ: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»

«Allah'ın kullarından ancak âlim olanları Allah'tan korkar.» [Fâtır (35) sûresi, 28. âyet.]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
 وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ

TERCÜMESİ

«Siz iyiliği emr eyler, kötülükten nehy eder, Allah'a inanır olduğunuzdan, insanların hayrı için meydana çıkarılmış en hayırlı bir milletsiniz...»⁽¹⁾

Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:
 Gelmişiz dünyâya milliyyet nedir öğretmişiz!
 Kapkaranlıkken bütün âfâkı insâniyyetin,
 Nûr olup fişkırılmışız tâ sînesinden zulmetin;
 Yarmışız edvâr-ı fetretten kalan yeldâları;
 Fikr-i ferdâ doğmadan yağdırmışız ferdâları!
 Öyle ferdâlar ki: Kaldırmış serâpâ âlemi;
 Dîdeler bir câvidânî fecrin olmuş mahremi.
 Yirmi beş yıl, yirmi beş bin yıl kadar feyyâz imiş!
 Bak ne ânî bir tekâmül! Bak ki: Hâlâ mündehiş
 Yâd-ı fevka'l-i'tiyâdından onun târîhler;
 Görmemiş benzer o müdhiş seyre, hem görmez beşer.
 Bir taraftan dînimiz, ahlâkımız, irfânımız;
 Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsânımız;
 Yükselip akvâmı almış fevc fevc âgûşuna;
 Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûşâ-cûşuna.
 Emr-i bi'l-ma'rûf imiş ihvân-ı İslâm'ın işi;
 Nehy edermiş, bir fenâlık görse, kardeş kardeşi.
 Kimse haksızlıktan etmezmiş tegâfûl ihtiyâr;
 Ferde râci' sadmeden efrâd olurmuş lerzedâr.

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 110. âyetin ilk yarısı.

Bir, neyiz? Seyreyle artık, bir de fikr et, neymişiz?
 Din de kürkün aynı olmuş: Ters çevirmiş giymişiz! (*)
 Nehy-i ma'rûf emr-i münkerdir gezen meydanda bak!
 En metîn ahlâkımız, yâhud, görüp aldirmamak!
 Yıktı bin mel'un kalem nâmûsu, bizler uymadık;
 «Susmak evlâdır» deyip sustuk... Sanırsın duymadık!
 Kustu bin murdar ağız Şer'in bütün ahkâmına;
 Âh, bir ses bâri yükselseydi nefret nâmına!
 Altı yüz bin can gider; milyonla îmân eksilir;
 Kimseler görmez! Gören sersem de Allah'tan bilir!
 Sonra, şâyet şahsının incinse, hattâ, bir tüyü:
 Yer yıkılmış zanneder seyr eyleyen gümbürtüyü!
 Kırkın aylıktan biraz, yâhud geciksin vermeyin;
 Fodla çiy kalsın, «pilâv bitmiş» deyin, göstermeyin;
 Fes, külâh, kalpak, sarık vermiş bakarsın el ele;
 Mi'delerden fişkırır tâ Arş'a aç bir velvele!
 Ortalık altüst olurken ses çıkarmazdım, hani,
 Öyle bir dernekte seyret gel de artık sen beni!
 Göster, Allâh'ım, bu millet kurtulur, tek mu'cize:
 Bir «utanmak hissi» ver gâib hazînenden bize!

23 Cemâziyelâhir 1331

16 Mayıs 1329

(29 Mayıs 1913)

(*) Bu teşbih İmam Ali radiyallahu anıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ
 أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

TERCÜMESİ

«Onlara: «Yeryüzünde fesad çıkarmayın» denildiği zaman,
 «Biz ıslahtan başka bir şey yapmıyoruz» derler. Gözünü aç,
 iyi bil ki: Onlar yok mu, işte asıl müfsid onlardır, lâkin farkında değiller.»⁽¹⁾

Bir yığın kundakçıdan yangın görenler milleti,
 Şimdi inmiş zanneder mutlak şu müdhiş âyeti!
 Ey vatansız derbederler, ey denî kundakçılar!
 Milletın, az çok, duran bir dîni, bir nâmûsu var.
 Şimdi nevbet onların... Yansın da onlar, öyle mi?
 Târumâr olsun bütün bir Müslümanlık âlemi!
 Ey, hayâ nâmında bir hissın vücûdundan bile,
 Pek haberdâr olmayan, yüzsüz, hayâsız! Bak hele!
 Arkasından taklak attın en denî bir şöhretin;
 Düştü takken, çıktı cascavlak o kel mâhiyyetin!
 Bir külâh kapmaksa şâyet bunca hırsın gâyesi;
 Kendi nâmûsun olur ergeç onun sermâyesi.
 Yoksa, nâmûsuyla, vicdânıyla halkın oynama...
 Sonra kat kat nâsiyenden sarkacak birçok yama!
 Bir kızarmaz çehre bulmuşsun ya, ey cânî, bürün;
 Hem bütün dünyâyı ifsâd eyle, hem muslih görün!
 Kendi ırzından cömert olmaksın mu'tâdın eğer;
 Kendi mâlidir senin, hakkın tasarruf, kim ne der?
 Milletın, lâkin henüz ma'sûm olan evlâdına,

(1) Bakara (2) sûresi, 11-12. âyetler.

Verme bir mel'un temâyül mübtezel mu'tâdına!

Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile;
 Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: Âile.
 Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?
 İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
 Bunların ta'mîri kâbil... Olsa ciddiyet, sebât;
 Lâkin, Allâh etmesin, bir düşse şâyet âilât,
 En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.
 Kim ki, kalkar der, onun hayvan kadar iz'ânı yok!
 «Âilî bir inkılâb olsun!» diyen me'yûs olur;
 Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir olur!⁽¹⁾
 Çünkü «çıplak» inkılâbâtın rezâlettir sonu...
 Ey denî kundakçılar, biz sizde çok gördük onu!
 Bir de halkın dîni var sık sık ta'arruzlar gören.
 Hâle bak: Millette hissiyyâtı oymuş öldüren!
 Dîni kurbân etmeliymiş mülkü kurtarmak için!..
 Tut da, hey sersem, bu idrâkinle sen âlim geçin!
 Her cemâatten beş on dinsiz zuhûr eyler, bu hâl
 Pek tabî'idir. Fakat ilhâdı bir kavmin muhâl.
 Hangi millettir ki efrâdında yoktur hiss-i din?
 En büyük akvâma bir bak: Dîni her şeyden metin.
 Düşme ey âvâre millet, bunların hızlânına;
 Vâkıfız biz hepsinin pek muhtasar irfânına:
 Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi;
 Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi!

16 Cemâziyelâhir 1331

9 Mayıs 1329

(22 Mayıs 1913)

(1) Şiirin bütün neşirlerinde yeri boş bırakılan bu kelime, (deyyus) kelimesidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
 إِنَّ ذَلِكَ لَمَحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

TERCÜMESİ

«Allah'ın âsâr-ı rahmetine bir baksana: Toprağı, öldükten sonra, tekrar nasıl diriltiyor? İşte o Allah bütün ölüleri muhakkak diriltecek, hem O her şeye kâdir.»⁽¹⁾

Çık da bir seyret bahârın cûş-i rengâ-rengini;
 Nefh-i Sûr'un dinle mevcâ-mevc olan âhengini!
 Bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırıp, kudret, yere:
 Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ, dere.
 En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebat;
 Fıskırır bir damlacık ottan, tutup sıksan, hayat!
 Dün, kemikten külçe hâlindeydi her çıplak fidan;
 Bak: Ne sağlam kan, bugün, dolgun yüzünden damlayan!
 Dün, kudurmaktaydı ormandan cahîmî bin zefir;
 Âşiyân tutmuş, bugün, her dalda perran bir safir!
 Dün, nigeş-bânyıdı milyarlarca zî-rûhun sübât;
 Silkinip çıkmış o mahbesten, bugün, bir kâinat.
 Dün, ne mâtemdeydi âlem! Yer hazin, gökler hazin;
 Sûr-i fitrattır bugün: Fıtrat bugün sahrâ-güzin!
 İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli,
 Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip bir görmeli!

Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevkin rağmine,
 Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine!
 Bir değil, yüz bin bahâr indirse hattâ âsüman;

(1) Rûm (30) sûresi, 50. âyet.

Hiç kımıldanmaz benim rûhumda kök salmış hazan!
 Dem çeker bülbül...Benim beynimde baykuşlar öter!
 Sonra, karşımdan geçer, bir bir, yıkılmış lâneler!
 Âşinâlık yok, hayâlin konsa en bildik yere,
 Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere!
 Başka ses bilmem, muhîtimden enîn eyler hurûş;
 Beklerim dinsin bu mâtem, beklerim, olmaz hamûş!
 Âh! Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi,
 Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi?

Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin derd yok;
 Öyle salgınmış ki mel'un: Kurtulan bir ferd yok!
 Kendi sağlam... Hissi ölmüş, rûhu ölmüş milletin!
 İşte en korkuncu hüsrânın, helâkin, haybetin!
 Ey, ölüm renginde topraktan hayat i'lâ eden,
 Bir yığın toprak da olsak, sâde çiğnenmek neden?
 Başka tıynetler mi hep şâyân olan ihsânına?
 Âh, yükselsem de, bir düşsem senin dâmânına!
 Bir nesîm ister kımıldanmak için canlar bugün;
 Bir nesîm olsun, İlâhî... Canlanır kanlar bütün.
 Nev-bahârın rûhu etsin bir de bizlerden zuhûr...
 Yoksa, artık Sûr-i İsrâfil'e kalmıştır nüşûr!

30 Cemâziyelâhir 1331
 23 Mayıs 1329
 (5 Haziran 1913)

PEK HAZİN BİR MEVLİD GECESİ

12 Rebülevvel 1331⁽¹⁾

Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
 Aylar bize hep Muharrem oldu!
 Akşam ne güneşli bir geceydi...
 Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!
 Âlem bugün üç yüz elli milyon
 Mazlûma yaman bir âlem oldu:
 Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in;
 Nâmûsa yabancı mahrem oldu!
 Beyninde öten çanın sesinden
 Binlerce minâre ebkem oldu.
 Allâh için, ey Nebiyy-i ma'sûm,
 İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
 İslâm'ı bırakma böyle mazlûm.⁽²⁾

(1) 18 Şubat 1913.

(2) Şiir, 14 Rebülevvel 1331/7 Şubat 1328 (20 Şubat 1913) tarihli Sebilürreşad'da şu başlıkla yayınlanmıştır: «Peygamberimiz Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz'in Doğduğu Gece»